

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

38/2019

София • 2019

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Туровско евангелие (кратък апракос), XI в., Библиотека на Литовската академия на науките, Вилнюс

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“

Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2019

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2019

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

CENTRAL LIBRARY

COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

38/2019

Sofia • 2019

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Turov Gospel (short aprakos), 11th c., Library of the Lithuanian Academy of Sciences, Vilnius

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2019

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2019

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Ана Стойкова – 1150 години от смъртта на Константин-Кирил Философ. Култът към Кирил и Методий през Българското средновековие: идеологически трансформации.....	9
---	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2018–2019	
Съст. Емилия Волева.....	16
Периодика 2018–2019	
Съст. Емилия Волева.....	30

ДИСЕРТАЦИИ

Съст. Никола Казански.....	43
----------------------------	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

Съст. Никола Казански.....	47
----------------------------	----

ХОРИЗОНТИ

Галя Вълчинова – Каква българистика през двадесет и първи век във Франция?	53
---	----

НАУЧЕН ЖИВОТ

Александра Антонова – Национална научна конференция, посветена на 130-годишнината от рождението на Николай Райнов	65
Емилия Алексиева – Зависимият човек. Фактори на зависимостта. Национална научна конференция с международно участие	72
Красимира Колева, Ася Асенова – Българският език като официален език в Европейския съюз. Международен форум „Европейска идентичност на българския език: в търсене на нови изследователски и методически подходи“	80

ПРОФИЛИ

Анисава Милтенова – Томислав Йованович на 70 години	85
Татяна Илиева – In memoriam Зденка Рибарова 1945–2019	96

ОТЗИВИ

Явор Милтенов – Златанова, Румяна. Дръзки са словата ви... Мал. 3:13. Житията на Дванадесетте пророци в старобългарски превод	99
Деница Петрова – Laudator temporis acti. Studia in memoriam Ioannis A. Božilov ..	103
Диляна Петрова-Банкова – Мая Петрова-Танева. „Помощница на царете“: света императрица Теофана в южнославянската традиция.....	109

CONTENTS

PREFACE

Ana Stoykova – 1150 years of the Death of Constantine-Cyril the Philosopher. The Cult to SS Cyril and Methodius during Bulgarian Middle Ages: Ideological Transformations.....	9
---	---

BULGARIAN LITERATURE

Books 2018–2019	
Comp. by Emilia Voleva	16
Periodicals 2018–2019	
Comp. by Emilia Voleva	30

THESES

Comp. by Nikola Kazanski	43
--------------------------------	----

SCIENTIFIC EVENTS

Comp. by Nikola Kazanski	47
--------------------------------	----

OUTLOOKS

Galya Valchinova – What Bulgarian Studies in 21 st Century in France?	53
---	----

SCIENTIFIC ACTIVITY

Alexandra Antonova – National Scientific Conference Dedicated to 130 th Anniversary of Nikolay Raynov	65
Emilia Alexieva – A Dependent Man. Factors of Dependency. National Conference with International Participation	72
Krasimira Koleva, Asia Asenova – Bulgarian Language as an Official Language in European Union. International Forum “European Identity of Bulgarian Language: in a Quest of New Research and Methodological Approaches”	80

PROFILES

Anisava Miltenova – Tomislav Jovanovic at 70.....	85
Tatyana Ilieva – In memoriam Zdenka Ribarova 1945–2019.....	96

REVIEWS

Yavor Miltenov – Zlatanova, Romyana. Audacious are thy words... Mal. 3:13. Passionals of the Twelve Prophets in Old Bulgarian Translation.....	99
Denitsa Petrova – Laudator temporis acti. Studia in memoriam Ioannis A. Božilov	103
Dilyana Petrova-Bankova – Maya Petrova-Taneva. ‘Helper of Rulers’: St Empress Theophano in South Slavic Tradition	109

ЎВОДНИ ДЎМИ

1150 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ

Култът към Кирил и Методий през Българското средновековие: идеологически трансформации¹

Култът към светците е специфична черта на християнската религия. В представите на вярващите мъчениците за Христовата вяра и божиите угодиници живеят в Небесното царство и са посредници между Бога и хората. Със способността да осъществяват контакт с него и да измолват милост и подкрепа те осигуряват престиж и авторитет не само на Църквата, но и на града и страната, където са почитани. Висшата закрила и небесното им покровителство се превръщат в мощно идеологическо оръжие на средновековната държава както във вътрешната, така и във външната ѝ политика.

Поради своя уникален характер култът към Кирил и Методий е един от най-експлоатираните в идеологическо отношение. Светите братя са свързани исторически и с двата световни християнски центъра на Средновековието – Рим и Константинопол. Те са византийски мисионери, приети и подкрепени от папата, посветили последните десетилетия от живота си на присъединяването на славянските народи към християнския свят и на създаването на славянски книги и богослужение. Дейността им протича в земите на Моравия и Панония, но продължителите ѝ намират подкрепа и развитие в България. Резултатите от делото им се разпространяват – пряко или чрез посредничество – на големи територии в Централна и Източна Европа. Паметта им е тачена и на Изток, и на Запад както заради мисионерско-просветната им дейност, така и заради прехвърления от тях духовен мост между двете части на християнския свят.

Началото на тяхното църковно почитане не е документирано. Фрагментарните източници, които дават косвени сведения за тяхната канонизация,

¹ Слово, произнесено на тържественото събрание по случай празника на славянската писменост 24 май, 23.05.2019 г., Българска академия на науките, голям салон.

позволяват да се предположи, че култът към Кирил е оформен още в Моравия, а култът към Методий изглежда е официално признат едва след пристигането на учениците му в България (през 886 г.). В тази най-ранна епоха е възникнала по-голямата част от текстовете, които са им посветени – жития, похвални слова и служби.

Няма съмнение, че канонизацията им се извършва в средата на техните ученици и най-близки сътрудници, които са свидетели на мисионерския и просветителския им подвиг и са близко свързани с тях. Забележително е обаче, че техният (общ) култ се утвърждава в България, след като намира подкрепа у владетеля и сред висшите църковни среди. Причините за готовността на княз Борис-Михаил да приеме учениците на Кирил и Методий и да им предостави широко поле за дейност и всестранна помощ са многократно дискутирани и изяснени. По това време, след осигуряването на българска църковна автономия (870 г.), усилията на българския владетел са насочени към търсене на средство за окончателно излизане от византийската политическа и духовна сфера на влияние. Кирило-Методиевите ученици, които търсят в България убежище, му предоставят желаното средство – създадения от Кирил и Методий в Моравия старобългарски книжовен език. Част от политическата идеология на цар-Симеонова България е културата на славянски (старобългарски) език да притежава същите достойнства като своя византийски образец и да подпомага процесите на консолидация и централизация. За осъществяване на амбициите на Симеон в съперничеството с империята важна роля играе създаването на културния модел, в който намира място и Кирило-Методиевият култ. Светостта на Солунските братя се реализира в сферата на мисионерството, на апостолския подвиг, така че придава сакрална стойност и на създадените от тях букви и книги. Кирило-Методиевото дело поставя късно покръстените славяни (и българи) в равноправно положение сред останалите християнски народи и осигурява на България културна независимост, основана на дадени от Бога писмена.

Кирил и Методий са първите славянски светци в старобългарския празничен календар. Паметта им е отбелязана още в най-ранните запазени евангелски месецослови. В Асеманиевото евангелие (от втората половина на X или началото на XI в.) под 14 февруари, деня на Кириловото Успение, се чете: „Памет на нашия отец Кирил Философ“, а под 6 април, деня на Успението на Методий – Памет на Успението на преподобния наш отец Методий, архиепископ на Горна Моравя, брат на преподобния Кирил Философ“. Подобни календарни бележки се намират и в Савината книга (от X–XI в.), както и в руските Остромирово (от 1056–1057 г.) и Архангелско (от 1092 г.) евангелие, които са копия на български ръкописи. Без съмнение, от тази епоха произхожда и тропарът от Триода: „С похвали да се увенчае Кирил Философ, който заедно с брата си Методий доведе новоизбраното множество при Господа чрез славянския език“. Запазени са и множество литературни произведения, които са

предназначени за обслужване на култа – служби, жития, похвални слова. Със сигурност може да се твърди, че още преди края на IX в. са възникнали анонимните *Пространни жития на Кирил и Методий* и *Проложно (кратко) житие на Кирил и Методий*, *Служба за Кирил с два канона* (единият от Климент Охридски, а другият – анонимен), *Служба за Методий с два канона* (единият от Климент, другият – от Константин Преславски). Авторството на тези творби е доказателство за усилията, които учениците и последователите на Солунските братя полагат за пропагандирането и утвърждаването на техния култ в България. Няма съмнение, че те разчитат на подкрепата на владетеля – първо Борис, след него Симеон – за налагането на църковното почитане на своите учители. Може дори да се предположи, че именно държавата стимулира утвърждаването му. Кирил и Методий са почитани като равноапостоли, чиято дейност има сакрален характер. И двамата са божии избраници, следващи в редицата духовни водачи и учители на човечеството, мотив, подчертан още в пространните им жития. Така светостта на тяхното дело, чийто приемник и продължител е България, поставя страната под тяхното небесно покровителство и придава на култа им политическо значение. Почитането им афишира автономността на идеологическите изяви на централната власт и съдейства за укрепването на българския политически и църковен авторитет.

Същевременно култът към Кирил и Методий има „наднационални“, общославянски черти. Те се схващат като пратеници на Бога при „славянския род“, на който да предадат евангелското слово и да го приобщят, макар и по-късно от другите племена, към семейството на християнските народи. Апостолският характер на Кирило-Методиевата мисия, обвърната към всички славяни, придава общославянското звучене на литературните творби от тази ранна епоха. Към възторга и радостта от присъединяването им към християнството се прибавя и въодушевлението от възможността, която им дават Първоучителите – да познаят Бога на своя роден език. Този патос е характерен не само за свързаните с култа към Кирил и Методий текстове; това е доминантата на епохата, която намира отражение във всички ранни литературни творби от края на IX–началото на X в. Тази универсалност на култа – едновременно български и общославянски, е негова характерна черта в ранната старобългарска епоха.

След падането на българските земи под византийска власт са унищожени средищата на самостоятелен църковен живот. Автокефалната Българска църква е наследена от Охридската архиепископия (след 1019 г.), чийто пръв архиепископ е българин, но след него престола заемат само гръцки духовни лица. Тяхната политика обаче е насочена към отстояване на нейната независимост от Константинополската патриаршия и като част от реализацията на тази политика те продължават традицията за почитане на Кирил и Методий, както и на техните ученици, като на свети мъже, основоположници на архиепископията.

За това няма запазени писмени паметници от най-ранния период, но важно свидетелство се открива в стенописите на църквата „Св. София“ в Охрид, една от седемте съборни църкви, построени от княз Борис през IX в. Нейната живопис датира от средата XI в. и там се намират най-старите известни изображения на славянските просветители. На южната стена са нарисувани Кирил и Климент Охридски, а до тях има още едно, силно повредено изображение, което според изследователите би могло да се идентифицира с Методий.

Същевременно, в условията на чуждо владичество, в литературата се засилват патриотичните и месианистичните тенденции. Представата за Кирил и Методий в нея също търпи изменение – от „славянски просветители“ те постепенно са се превърнали в „учители на българския народ“. Несъмнено по това време светите братя вече са станали важна част от идентичността на българите.

Забележителен пример за идейната трансформация на култа е *Солунската легенда* от края на XII–началото на XIII в. Тя е уникален разказ, воден от името на Кирил Философ, за неговото предопределение по Божия поръка да покръсти и просвети българите като най-правоверен народ на земята. В кратката творба няма почти нито един верен исторически факт, но именно като фикция тя разкрива в пълна степен стремежа на българите да се самоутвърдят като божии избраници и единствени и преки наследници на Кирило-Методиевото дело.

Така в периода XI–XII в. се извършва процесът на „българизация“ на култа към Кирил и Методий. Трансформацията му от общославянски в български намира отражение и в изображенията на св.св. Кирил и Методий в църквата в с. Курбиново (дн. Македония, 1191 г.), където в надписите те са наречени „учители на българите“.

След създаването на Второто българско царство със столица Търново българските владетели полагат огромни усилия за укрепването на новата държавност. В тази дейност съществено място заема създаването на нови, търновски култове, които трябва да изградят авторитета на новата столица, град без историческо минало. Това са св. Иван Рилски, св. Петка Епиватска-Търновска, св. Иларион Мъгленски, св. Филотея, св. Йоан Поливотски, св. Михаил Воин и др., чиито мощи са пренесени там. Съществено място в легитимирането на новата държава и нейните политически претенции обаче заема приемствеността с Първото българско царство. Наред с издигането на новите търновски култове Асеновци продължават да тачат Кирил и Методий, но идейната основа на тяхната църковната прослава е вече преосмислена с оглед на новите приоритети на страната в една коренно различна обществено-политическа обстановка.

Новата идеологическа функция на култа към Първоучителите се подчертава от включването на техните имена в един важен държавен документ

1869

– така наречения *Синодик на цар Борил* (1207–1218), официалния акт от свикания в Търново през 1211 г. събор против богомилската ерес. В поредичата славословия, утвърждаващи важните за българската държава и народ лица, се казва: „На Кирил Философ, който преведе божественото писание от гръцки език на български и просвети българския род ... вечна памет! На Методий, неговия брат, архиепископ на Панонска Морава, който също много се потруди за славянските книги, вечна памет!“⁴. В славословието към Кирил и Методий се подчертава, че те са просветили българите, и това, както и характерът на възникналите през този период *кратки жития* за тях, известни като *Успение Кирилово* и *Успение Методиево*, е свидетелство, че в началото на XIII в. е вече утвърдена новата интерпретация на култа им по българските земи, представяща ги като свързани изключително с българския народ и език. Същевременно, подчертаването на българския характер на култа е в съответствие със стремежа на официалните църковни и държавни власти към създаване на собствен, търновски светителски календар.

Както съхранените книжовни паметници показват обаче, в следващите десетилетия църковното почитане на Кирил и Методий престава да бъде сред най-важните идеологически стълбове на царството. Обществено-политическите условия на Балканите се променят силно през XIII в. Българските царе успяват в кратък срок не само да възвърнат всички територии от времето на Първото българско царство, но и да ги разширят значително. В 1235 г. е възстановена Българската патриаршия, която легитимира Търново като православен духовен център на Балканите. Същевременно, още в началото на столетието – след падането на Константинопол в 1204 г. и установяването на Латинската империя, България се оказва най-могъщата политическа сила на Балканите. В своите политически цели Асеновци са надхвърлили идеята от края на XII–началото на XIII в. за възстановяване на царството и вече претендират за наследството на империята и за правото на българските царе върху властта над българи и гърци. В тази ситуация не е странен фактът, че църковното почитане на Кирил и Методий започва постепенно да губи своя интензитет, което се отразява в ограничения брой известни днес преписи от XIII в. на обслужващите култа им творби. На фона на значителното множество запазени български литургични ръкописи от това време прави впечатление, че в тях липсват житията на Първоучителите.

Разбира се, променените обществено-политически условия не могат да бъдат единствена причина за това. Не е без значение обстоятелството, че в България няма посветен на Кирил и Методий храм, нито се съхраняват техни мощи, които биха станали обект на поклонение и център на разпространение и поддържане на култа. Второто българско царство концентрира духовната си енергия към столичния град, който, в духа на византийската императорска идеология, олицетворява целия авторитет на държавата, а неговата мощ и слава се крепят върху авторитета на небесните му покровители – преди всич-

ко онези, които почиват там. В този исторически контекст Кирил и Методий изглежда губят постепенно своето първостепенно значение в държавната идеология и отстъпват място на собствено търновските светци.

Тази тенденция намира продължение в творчеството на Патриарх Евтимий от втората половина на XIV в., който пише за търновските светци нови творби, но сред тях няма за Солунските братя. Върху творческите предпочитания на Патриарх Евтимий обаче оказват влияние и други фактори, преди всичко налагането на исихазма в българската църква през XIV в. Реализацията на исихастката святост налага представата за монашеско уединение и аскетически подвиг. Основните агиографски герои не само у Евтимий, но и у следовниците на Търновската книжовна школа плътно следват исихасткия модел на мистическо-аскетическото богопознание. Кирил и Методий не могат да се вместят в категорията на светците аскети и отшелници, а дългата и утвърдена агиографска традиция на тяхното почитане не позволява култът им да бъде трансформиран според актуалните идеологически изисквания. През следващите няколко столетия, в условията на османска власт и липса на централизирано направляван книжовен живот, не се създават нови произведения за тях, а преписи на житията и службите им се намират по-рядко в богослужебните книги. В календарите към книгите обаче редовно продължава да се среща паметта на Константин-Кирил наред с някои от търновските светци – свидетелство, че поменът за свети Кирил все пак никога не изчезва напълно.

Култът към Първоучителите става актуален отново през Възраждането. След *История славянобългарска* на Паисий те заемат водещо място в аргументацията на българските възрожденци в стремежа им да намерят достойно място за българите сред останалите европейски народи, да събудят у тях национално съзнание и патриотизъм, да пропагандират правото им на църковна независимост. Кирило-Методиевото дело се припомня, за да подкрепи новите идейно-политически задачи на епохата. Както седем века по-рано, и тогава, също в условията на чужда политическа власт, култът към Кирил и Методий се превръща в част от българската национална идентификация. Постепенно, само за няколко десетилетия почитта към Първоучителите излиза от тясната църковно-религиозна сфера и техният празник става общобългарски, обвързан, и до днес, преди всичко с българската просвета, наука и култура.

Ана Стойкова

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2018–2019 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилометодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2018–2019 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2018–2019

BOOKS 2018–2019

ОБЩ ОТДЕЛ/ GENERAL

ГЕОРГИЕВ, Георги Н. **Българо-албански политически отношения (1908–1915).** София: Македонски научен институт, 2019, 468 с.
ISBN 978-619-7377-06-4.

Хронологичната рамка, в която се разглеждат българо-албанските политически отношения, се простира от т.нар. Младотурска революция в Османската империя до включването на Царство България в Първата световна война. Избраният период е ключов за новата история на двата народа, преплетена тясно в геополитическите проекции на Македонския въпрос и на Албанския въпрос. Открояват се и се проследяват същностните линии на българо-албанските отношения. Процесите са анализирани в общия комплекс на международните отношения и на регионалния ред, възникнал през 1912–1913 г. в резултат от Балканските войни и договорите в Лондон, Букурещ и Цариград.

ГОРАНЧЕВ, Веселин. **Възрожденският род Русович от Арбанаси.** Велико Търново: Ивис, 2018, 299 с.
ISBN 978-619-205-105-1.

Родова история с акцент върху обществената и стопанската дейност, развивана от членовете на многобройната фамилия. Осветлява неизвестни страни от Българското възрождане в областта около Търново.

ДОНЧЕВА, Анета. **Развитие на библиотечната инфраструктура в България.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 184 с.
ISBN 978-954-07-4577-0.

В изследването е проследено формирането и развитието на библиотечната инфраструктура в България от Освобождението до началото на XXI век, както и съвременните насоки за развитието ѝ.

ДУБРОВНИШКИ документи за историята на България и българските земи през XIII–XV в. София: УИ Св. Климент Охридски – Т. II. **1407–1505.** 2018, 304 с. ISBN 978-954-07-4601-2.

Съставители: Ангел Николов, Васил Гюзелев и др.

Съдържа издание, превод и научен коментар на 115 документа от Дубровнишкия архив за периода 1407–1505 г., както и допълнителни 9 документа от други архиви, отнасящи се за Дубровнишката република, Османската империя и Балканите.

ЗАГОРОВ, Васил. **Българското книгоиздаване и руската литература (1918–1944)**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 320 с.
ISBN 978-954-07-4668-5.

Пространен и задълбочен исторически, социологически и книговедски анализ на процесите и субектите в българското книгоиздаване в посочения период. Комплексната методология включва и икономическата, и типографско-оформителската, и рекламната, и търговската страна в създаването и разпространението на книжния продукт.

ЗРЪНЧЕВ, Иван. **Просветното дело в Трънско от Възраждането до наши дни**. София: Шамбала, 2019, 416 с.
ISBN 978-954-319-215-1.

В изследването се проследява историческото развитие на учебното дело в Трънския край от появата на първите килийни училища през 70-те години на XVIII век, неговото бурно развитие в годините след Освобождението от турско робство до днес.

КАБАКЧИЕВА, Петя и Пепка Бояджиева. **(Не)възможният синдикализъм. Строители и учители през комунизма**. София: Институт за изследване на близкото минало, Сиела, 2019, 352 с.
ISBN 978-954-28-2796-2.

Изследване в полето на историческата социология, фокусирано върху структурните предпоставки за възникването и функционирането на професионални съюзи и професионални организации на строителите и учителите в условията на комунистическия режим в България. Основен обект на анализ са начиниът, по който се конструират профсъюзите, техният статут, идентичност и функции.

КАРАИВАНОВА, Татяна. **Учебници, издадени в Болградската гимназия 1861–1875**. Сливен: ИК Огледало, 2018, 320 с.
ISBN 978-619-7261-47-9.

Книгата е посветена на първото българско средно училище – Болградската гимназия, на функциониращата към нея печатница и издадената книжна продукция. Специално внимание е отделено на директорите и педагозите – изтъкнати възрожденски учебникари и книжовници и на техните усилия за развитието на образователния процес. Направен е задълбочен книговедски анализ на десет учебника по роден език. Разгледана е цялостната продукция на печатницата и нейната тематична насоченост. Анализирани са промените във възпитателните модели и тяхното внедряване чрез учебната литература.

КАТАЛОГ на славянските ръкописи от Зографската света обител (№ 287–405). София: Зографски манастир „Света гора“, 2017, 284 с.
ISBN 978-954-770-443-5.

Каталогът съдържа 119 кратки описания на славянски ръкописи, пазени в манастира „Св. Георги“ – Зограф, които досега не са били описвани и въведени в научно обращение, и 130 черно-бели снимки. Дават се начални сведения за ръкописите, така че да бъдат в помощ на дигиталните копия, които са предоставени от манастира на библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

МИРКОВ, Александър. **Столична община (1918–1925)**. София: Гутенберг, 2019, 213 с.

ISBN 978-619-176-139-5.

В изследването се проследява развитието на българската столица в годините на всеобхватна политическа, обществена и икономическа криза. Авторът се фокусира върху проучване политиката на Софийската община и усилията ѝ да преодолее стопанската разруха и възникналите многобройни градоустройствени и хуманитарни проблеми на бързо разрастващия се град.

МОДЕРНИЯТ свят на българина. Търновската конституция от 1879 г. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2019, 240 с.

ISBN 978-619-208-180-5.

Съдържа докладите, представени на конференцията под едноименния наслов, проведена във Велико Търново през април 2019 г. Представя пред съвременното българско общество въпроси, свързани с историята на конституционното устройство на модерната българска държава.

ПАНЧЕВА, Цветанка. **Книжовни проекции на локалното, или българското краезнание от Възраждането до днес**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 352 с. ISBN 978-954-07-4585-5.

В книгата се разглежда развитието на краезнанието в България от първите неговии проявления по време на Българското възраждане до днес през призмата на издадената книжнина. Широките темпорални граници позволяват по-мащабно обглеждане на публикациите с местно съдържание и установяване на определени закономерности. Библиометричният анализ е направен според множество признаци – топографска обхватност на изданията, тематика, видово разнообразие, авторство, издатели, оформяне в серии и др. Установено е значението на локалната информация както за развитието на местната общност, така и за решаването на големи и важни национални въпроси във всеки конкретно взет хронологичен период. Обосновани са съвременните аспекти на краезнанието, свързани с опазването на културната памет на селищата и регионите и с използването на електронните краеведски информационни ресурси.

ПРЕПЛЕТЕНИТЕ истории на Балканите. София: Нов български университет – Т. 4. **Понятия, подходи и (само)репрезентации**. 2019, 664 с. ISBN 978-619-233-035-4.

Съставители: Румен Даскалов и др.

Заключителният том от поредицата включва студии, в които се разглежда понятийното оформяне на региона, подходите към неговото изучаване, научните дискурси и представи за него. В изследванията си авторите разглеждат: прокарването на граници и териториалното обозначение на Балканите през съображенията и мотивите зад тях; практикуването на геополитическо конструиране по един подрегион (Добруджа), „екзотизирането“ на османските Балкани чрез представите за времето и неговото измерване; интерпретациите, визуалните изображения и националистичните употреби на архитектурното наследство в независимите балкански държави както в представителната, така и в жилищната архитектура.

SINE arte scientia nihil est. Изследвания в чест на проф. дфн Олег Георгиев. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 504 с.

ISBN 978-954-07-4578-7.

Съставител: Георги Каприев

Съдържа статии от 38 изтъкнати български и чуждестранни учени в областта на културологията, литературознанието, философията, теологията и др. Сборникът е поглед към многообразните изследователски полета, разработвани от проф. Георгиев: от средновековната философия и педагогика, през философията на езика до анализи на съвременните изкуства.

ИСТОРИЯ / HISTORY

АНГЕЛОВ, Петър. Слуховете в средновековна България. София: Полис, 2019, 180 с.

ISBN 978-954-796-081-7.

На основата на многобройни конкретни факти са анализирани причините за появата на слуховете, тяхната типология и механизмите на разпространението им. Оценена е и специфичната им роля в редица събития от военната, политическата и религиозната история на средновековна България. Особено място е отделено на различните слухове и легендарни истории, възникнали в резултат на драматични събития, свързани с възцаряването или с неочакваната смърт на даден владетел.

ИСТОРИЯТА между революцията и еволюцията. София: УИ Св. Климент Охридски, 2018, 280 с.

ISBN 978-954-07-4594-7.

Съставител: Светослав Живков

Съдържа докладите от Двадесет и третите кюстендилски четения под еднотименния наслов, проведени през юни 2017 г.

КОСЕВ, Константин. Двубоят Горчаков–Бисмарк и съдбата на България. София: Захарий Стоянов, 2019, 176 с.

ISBN 978-954-09-1296-7.

В книгата се проследяват драматичните обстоятелства и острите сблъсъци между великите европейски държави при конституирането на Третата българска държава през 1878 година.

МАЖДРАКОВА-ЧАВДАРОВА, Огняна. Васил Левски сред своите в родината и отвъд Дунава. София: Гутенберг, 2018, 464 с.

ISBN 978-619-176-133-3.

Сборникът включва шестнадесет статии, свързани с живота и делото на Левски и неговите сподвижници, представляващи опит да бъде допълнена представата за сложния му път, неделимо преплетен с процесите в българското националноосвободително движение през 60-те–началото на 70-те години на XIX в.

МЕТОДИЕВ, Веселин. **Един много добър човек: Константин Стоилов и политическата добродетел.** София: Нов български университет, 2019, 324 с.
ISBN 978-619-233-053-8.

Портрет на един от строителите на съвременна България.

МИТЕВ, Димитър Й. **Македонският въпрос в българо-британските политически отношения 1919–1923 г.** София: Арка, 2019, 288 с.
ISBN 978-954-8356-65-7.

В монографията детайлно се проследява и анализира британската политика по Македонския въпрос от 1919 до края на 1923 г.

ПОПОВ, Тервел. **Българското влияние върху държавните институции на Влахия и Молдова (XIV–началото на XVIII в.).** София: Пропелер, 2018, 178 с.
ISBN 978-954-392-520-9.

Проучени са титлите и длъжностите във Влахия и Молдова, идентични или сходни с тези в българското царство. Проучена е военната терминология, изследвано е българското влияние при оформянето на влашките и молдовските столици като центрове на държавния и културния живот на дунавските княжества.

ПРОЕКЦИИ на комунистическия тоталитаризъм в България в периода 1944–1989 г. София: Изток-Запад, 2019, 288 с.
ISBN 978-619-01-0413-1.

Сборникът съдържа доклади от научната конференция под едноименния наслов, проведена на 10–11 ноември 2018 г. в София.

СТАНЕВ, Владимир. **Междусъюзническият военен контрол в България (1920–1927).** София: УИ Св. Климент Охридски, 2018, 325 с.
ISBN 978-954-07-4224-4.

Монографията е посветена на военните клаузи на Ньойския договор от 1919 г. – техният замисъл, изпълнението им в България и най-вече контрола върху прилагането им от страна на победителите от Съглашението.

100 години от болшевишкия преврат в Русия и влиянието му в България. София: Изток-Запад, 2019, 192 с.
ISBN 978-619-01-0412-4.

Сборникът съдържа доклади от научната конференция под едноименния наслов, проведена на 11–12 ноември 2017 г. в град Ловеч.

ТОДЕВ, Илия. **Батак в Априлското въстание – и в българската памет.** София: Захарий Стоянов, 2019, 200 с.
ISBN 978-954-09-1247-9.

Съдържа текстове, писани през различни години, представящи авторски прочит на изворите и историографията по темата, обединени от целта да формират научно виждане по темата „Батак“.

ЯКИМОВ, Александър. **Българо-никейски отношения 1204–1261 г.** София: Макро студио, 2019, 113 с.
ISBN 978-619-91113-1-4.

Авторът разглежда българо-никейските отношения, ситуирани в общия контекст на проблемите, появили се на Балканския полуостров през първата половина на XIII век, през призмата на общите източноевропейски отношения, влиянието и намесата на Запада, както и на държави от Близкия изток. Изясняват се отношенията на България със съседите ѝ, влиянието на външни фактори и сили върху събитията на Балканския полуостров.

LAUDATOR temporis acti. Studia in memoriam Ioannis Božilov. София: Гутенберг – Vol. I: **Religio, historia.** 2018, 512 с. ISBN 978-619-176-131-9.

Vol. II: Ius, imperium, potestas, litterae, ars et archaeologia. 2018, 638 с. ISBN 978-619-176-130-2.

Двата тома включват статии на повече от 50 водещи български и чуждестранни учени, посветени на различни аспекти на хуманитаристиката. Разгледани са проблеми на историята, литературознанието, религията, правото и изкуствознанието в широк хронологичен обхват – от времето на траките до началото на XIX в.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ПЕЕВ, Вениамин. **Харалан и Ладин Попови и „Славянската религиозна мисия“.** София: Фондация Комунитас, 2019, 500 с.
ISBN 978-619-224-016-5.

Документално-историческо изследване, написано въз основа на богат изворов материал. Книгата е посветена на живота на братята Харалан и Ладин Попови, проследен е „пасторският процес“ (февруари–март 1949 г.), в който те са обвиняеми, престоят им в няколко затвора и дейността им след това като активни дейци на „Славянската религиозна мисия“ в Стокхолм, Швеция. Издирени и анализирани са документи от архива на Държавна сигурност, даващи представа за механизмите, по които функционира властта в България след 9 септември 1944 г., включително и чрез държавния орган за контрол на изповеданията в страната – Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове.

РАДЕВ, Иван. **Среща с архивите на Атон.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2019, 334 с.
ISBN 978-954-322-974-1.

Авторът интерпретира ролята на личности, явления и средища на духовно-религиозния живот в България през Възраждането. В центъра на изследванията е съдбата на ръкописи, кореспонденция и прояви, свързани с дейността на видни представители на монашеското братство в „Зограф“ и „Хиландар“ през XIX в.

ТАШЕВА-ХАЛАЧЕВА, Мария. **Българите католици и техните традиционни семейни обичаи и обреди от края на XIX до средата на XX век.** Пловдив: Вион, 2019, 232 с.

ISBN 978-954-8193-41-2.

Историко-демографска характеристика на българите католици. Включва изследвания върху обичаи и обреди, свързани с бременността, раждането и ранната детска възраст, сватбени и следсватбени обичаи и обреди, както и обичаи и обреди, свързани със смъртта и погребението.

ЧЕШИМЕДЖИЕВ, Димо. **Етюди върху български средновековни култове.** Пловдив: Фондация Българско историческо наследство, 2019, viii, 177 с.

ISBN 978-954-8536-29-5.

Книгата е част от мащабен проект, който включва проучването на всички български култове през Средновековието. Предлаганите текстове засягат някои по-специфични въпроси на българската святост от времето на Второто българско царство: разглеждат се аспекти от култа към св. Петка Търновска; отделни храмове, посветени на нея (в Пловдив) или такива, в които са били положени мощите ѝ (в Търново); известният псалтир на киевския и московски митрополит Киприан, обединител на руските земи в църковно отношение; случаят с „откриването“ на гроба на Патриарх Евтимий в Бачковския манастир и др. Поместени са и студии за някои по-слабо изследвани култове от този период – към св. Михаил Воин, към св. Филотея, към св. Йоаким I, патриарх Търновски, към св. Евтимий, патриарх Търновски и едно изследване за българското почитание на светия император Константин I Велики.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ЙОРДАНОВА, Мария. **Традиции и иновации в зимните и пролетни маскарадни игри в някои селища на Пазарджишко.** Пазарджик: Регионален исторически музей, 2019, 111 с.

ISBN 978-619-90021-0-0.

Изследването запознава с провеждането на маскарадните игри в деветнадесет селища на област Пазарджик: участниците, костюмите, атрибутите, маските и начина на изработването им, както и действията на маскираните персонажи, богатата им символика, иновациите при пресъздаването на игрите, стремежът към атрактивност. Вземането на прошка, обредната трапеза, паленето на сирнишки огньове и танцът са само част от богатата картина на маскарадните игри в разгледаните от автора селища.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

КАСАБОВ, Иван. Основни лексикографски проблеми и семантичен речник-минимум. София: Нов български университет, 2019, 375 с.
ISBN 978-619-233-051-4.

Изданието се състои от три части – теоретичният дял от първите две части („Семантични проблеми на лексикографията“ и „Теория за речник-минимум“) е представен в принципното му единство с приложния дял „Семантичен речник-минимум“ с неговата семантично-полева и азбучно-тълковна част, което предоставя възможността за огледално-симетричното им възприемане в една цялостна книга. Предложена е и обща синоптична схема на лексико-семантичните полета в езика, представяща тяхната естествена организация.

На езика, за езика, чрез езика / In der Sprache, über die Sprache, durch die Sprache. Сборник в чест на проф. д-р Марийка Димитрова. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий –

Т. 1. 2019, 264 с. ISBN 978-619-208-178-2.

Т. 2. 2019, 284 с. ISBN 978-619-208-179-9.

Съставители: Рада Василева, Людмила Иванова и Ралица Иванова

Двата тома включват статии от български и чуждестранни езиковеди, посветени на различни проблеми в областта на лексикологията, фонетиката, синтаксиса, морфологията, семантиката, литературознанието, културологията, методиката на езиковото обучение и др.

СУМПОВА, Ванина. Новите феминални названия в българския език. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2018, 192 с.
ISBN 978-954-322-952-9.

Комплексен анализ на активно попълващата се в съвременния български език група от названия на лица жени според тяхното словообразуване, семантика, парадигматични, синтагматични и граматични особености. Специално внимание е отделено на лингвокултурологичната им характеристика и лексикографските им особености.

РЕТОРИКАТА в съвременното общество. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 318 с.
ISBN 978-954-07-4591-6.

Съставители: Нели Стефанова, Донка Петрова

Сборник с доклади от конференцията под едноименния наслов, проведена в София през септември 2017 г., посветени на църковната и политическата, виртуалната и визуалната реторика, на вербалната и невербалната комуникация и др.

СЪСТОЯНИЕ и проблеми на българската ономастика. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий –

Т. 15, 1. 2018, 418 с. ISSN 978-619-208-057-0.

Отговорен редактор: Анелия Петкова

Сборникът съдържа докладите от международната научна конференция „Състояние, проблеми и тенденции в развитието на ономастиката и ономастичните проучвания в началото на III хилядолетие“, проведена във Велико Търново през ноември 2016 г.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <http://journals.uni-vt.bg/onom/bul/vol15/>

Aut inveniam viam, aut faciam. Сборник в чест на чл.-кор. проф. дфн Стоян Буров. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2019, 688 с.

ISBN 978-619-208-188-1.

Отговорен редактор: Мария Илиева

Сборникът съдържа статии от български и чуждестранни учени, обединени в разделите: „Езикът – система и функциониране“, „Езикови контакти, назад в миналото и напред в бъдещето“, „Лингвокултурология. Лексикография“ и „Езикът на медиите и интернет комуникацията“.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АЛЕКСИЕВА, Афродита. **Преводната проза от гръцки през Възраждането.** София: Гутенберг, 2019, 334 с.

ISBN 978-619-176-143-2.

Монографията е посветена на преводната проза от гръцки в контекста на българското литературно развитие през епохата на Възраждането, както и в контекста на културното развитие на останалите балкански народи.

АЛИПИЕВА, Антоанета. **Литература и национализъм в България от последното десетилетие на 20. век до ден днешен.** Варна: LiterNet, 2019, 192 с.

ISBN 978-954-304-436-8.

Задълбочено изследване на широкия спектър от основни рефлексии и проявления на националната идея в постмодерната културна и литературна ситуация в България след 80-те години на XX век.

Свободен интернет достъп: <https://litenet.bg/publish/aalipieva/literatura-nacionalizym/content.htm>

ДУШКОВА, Мира. **Memento vivere: Константин Константинов и неговите съвременници.** Русе: Артцентрик, 2018, 306 с.

ISBN 978-619-90559-2-2.

Изследването разширява и обогатява рецепцията на писателското дело на К. Константинов. Тематизира се близостта на Константинов с други български творци, откроява се ролята му в творческото им развитие, делото му е положено в по-широк европейски контекст, като се имат предвид дългогодишната му преводаческа дейност и непосредствените му взаимоотношения с чуждестранни творци.

Изследването е обособено в четири части: първата е фокусирана върху началните три десетилетия на XX век и зараждането на модерността; втората част разкрива писателското битие през 40-те години и промяната – в политически и литературен план. Третата част се отнася до десетилетието на 60-те години – години и на социализъм, и на „размразяване“. В четвъртата, заключителна, част се обобщават различните социални роли, които Константинов изиграва през живота си, формирането на литературната му личност, предложен е модел за конструиране на частна литературна история.

ЗЛАТАНОВА, Румяна. Житията на Дванадесетте пророци в старобългарски превод. София: Темто, 2018, 294 с.
ISBN 978-954-9566-83-3.

Представен е старобългарският превод от X в. на Житията на Дванадесетте пророци, осъществен в Преслав. Девят апографа от български, руски, украински, сръбски и молдовски произход (XI–XVI в.) се подлагат за пръв път на лингво-текстологичен анализ и въз основа на съпоставката с гръцките образци се предлага реконструкция на старобългарските текстови форми.

ЗОГРАФОВА, Катя. Световете на Яворов. София: Изида, 2019, 219 с.
ISBN 978-619-235-032-1.

Авторката изследва култа „Яворов“ – от създаването му до измеренията му днес; прави обстоен анализ на програмната творба „Нощ“; проследява не само създаването и рецепцията на „Арменци“, но и участието на Арменската рота в Балканската война; анализирана е темата за митологичната Жена в „Царици на нощта“ в съпоставителен план с интерпретациите на Вазов и Ал. Балабанов, в дълбинното влияние на трагическия Яворов „код“ върху Екатерина Ненчева, както и други аспекти от живота и творчеството му.

ИЧЕВСКА, Татяна. Медицината в българската литература. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 567 с.
ISBN 978-954-07-4633-3.

В изследването се проследява как няколко медицински сюжета, тематизирайки туберкулозата, холерата, сифилиса, любовната болест, кърпането (като част от поддържането на хигиената), епидемиите, фигурата на лекаря и предписваните от него терапии, функционират в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век.

КЛИМЕНТОВИ четения за млади изследователи. София: УИ Св. Климент Охридски –
Том 1. 2019, 196 с. ISBN 978-954-07-4663-0.

Съставители: Диана Атанасова и Мария Антонова-Вапцарова

Сборник с доклади от едноименната конференция, посветени на въпроси и проблеми, свързани със средновековната епоха: история, литература, език, култура, фолклор, връзки и приемственост между Античност и Средновековие, между Средновековие и съвременност.

КНИГА за Иван Методиев. София: Издателски център Боян Пенев, 2018, 262 с.
ISBN 978-619-7372-07-6.

Съставители: Александра Антонова, Маринели Димитрова

Сборник, посветен на творческото наследство на Иван Методиев (1946–2003) – един от най-оригиналните български поети от последната четвърт на XX век. Включва текстове от първата научна конференция, посветена на поета по повод 70-годишнината му, както и ръкопис на един от вариантите на стихосбирката „Първична мисъл“, подготвяна от поета в периода 1998–1999 г., но останала неиздадена.

ЛИТЕРАТУРАТА: удоволствия и предизвикателства. София: УИ Св. Климент Охридски, 2018, 724 с.

ISBN 978-954-07-4573-2.

Съставители: Бойко Пенчев и др.

Юбилеен сборник в чест на проф. дфн Милена Кирова. Включва текстове на литературни истории и хуманитаристи от различни академични институции.

МИЧЕВА-ПЕЙЧЕВА, Калина. Етнокултурната бинарност в средновековната българска литература. София: Диомира, 2017, 266 с.

ISBN 978-954-2977-45-2.

Книгата представлява изследване на етнокултурния модел на бинарните семантични опозиции в българската книжовност през Средновековието – чист/нечист, вътрешно/външно и др. в произведенията на Патриарх Евтимий, в библейски и апокрифни текстове.

(Не)сравнимото в европейските литератури. София: УИ Св. Климент Охридски, 2018, 228 с.

ISBN 978-619-7433-23-4.

Отговорен редактор: Дарина Младенова

Юбилеен сборник в чест на професор Румяна Л. Станчева. Съдържа докладите от международната балканистична конференция, проведена в София през 2018, обособени в разделите: „Сравнително литературознание и балканистика“, „Литература, изкуства, споделена динамика“, „Литературна франкофония и други литературни диалози“ и „(Не)сравнимото“.

Свободен онлайн достъп: <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/30855>

ПЕТРОВА-ТАНЕВА, Мая. „Помощница на царете“: света императрица Теофана в южнославянската традиция. София: ИК Боян Пенев, 2018, 336 с.

ISBN 978-619-7372-16-8.

Книгата проследява развитието и изявите на култа към св. Теофана, първата съпруга на византийския император Лъв VI Мъдри, (866–912) в България и Сърбия от средата на XIV–началото на XVI в., като изследва писмените извори за светицата (богослужебни, исторически и др.). Интересът към нея е провокиран от пренасянето на мощите ѝ в балкански столични центрове – Гърново, Видин, Крушевац, Белград – и появата на редица преводни и оригинални произведения за отбелязването на паметта ѝ. Публикувано е Пространното житие на светицата, което в

българската книжнина е превод от гръцки и възстановява липсващ византийски оригинал. Потърсени са връзките със Службата ѝ, авторско дело на Патриарх Евтимий, и рецепцията на нейния владетелски култ през XIV в.

РАДЕВ, Радослав. Малапропизми и йотовизми в българската литература и култура. Варна: Славена, 2019, 256 с.
ISBN 978-619-190-133-3.

Книга за езиковите грешки в българската литература и култура. Съдържа аналитична част и речник.

СИРАКОВА, Венета. Поезия и превод. Любовната лирика на Пабло Неруда. София: НБУ, 2019, 188 с.
ISBN 978-619-233-054-5.

Монографията представя някои особености при преизразяването на чужд език на едни от най-сложните за превод аспекти на поетичния текст – звукова организация, метрика и римуване, въз основа на българските преводи на някои от най-емблематичните любовни стихове на Пабло Неруда. Чрез анализа на онези пластове от формата на поетичния текст, които неминуемо понасят загуби в превода, се прави опит да се установят определени закономерности за възможностите на тяхното пресъздаване в чужда езикова, литературна и културна среда.

ТЪРНОВСКА книжовна школа. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий – Том 11. 2019, 704 с. ISBN 978-619-208-181-2.

Съдържа докладите от Международния научен симпозиум „Пространства на паметта“, проведен през октомври 2017 г. във Велико Търново, обединени в разделите: „Литературознание“, „Езикознание“, „История, археология“ и „Философия, богословие, изкуствознание“.

ЧЕРНОКОЖЕВА, Росица. Българската литература за деца – психоаналитични и психодраматични прочити. 90-те години на XIX век–40-те години на XX век. София: Просвета, 2019, 336 с.
ISBN 978-954-01-3918-0.

Пръв опит за интердисциплинарно съчетаване на литературоведския и психоаналитичния подход към българската литература за деца от класическия ѝ период.

ИЗКУСТВО / ART

АНГЕЛОВ, Валентин. Абсурдизмът в българското изкуство. Велико Търново: Абагар, 2018, 152 с.
ISBN 978-619-168-220-1.

Авторът разглежда абсурдното като ключов проблем в естетиката на модерното и постмодерното творчество и като една от централните категории в естетиката на не-красивото. Представени са български художници, някои от които неспоменавани досега.

АНТОНОВ, Александър. **Каменните мостове в България XV–XX век.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 338 с.
ISBN 978-954-07-4144-4.

Включва обзорно изследване на каменните мостове от класическия период на османската архитектура, XV–XVI век, както и студии, посветени на каменни мостове в Северна България, в Родопите, в Стара планина и Средна гора, по течението на р. Струма и Места.

ГАНЧЕВА, Маргарита П. **Будителят Янко С. Мустаков.** София: Симолини 94, 2018, 91 с.
ISBN 978-619-7201-10-9.

Проследява се музикално-творческият път и приносът на Янко Мустаков в българската култура. Животът му е свързан с националната просвета, борбата за църковна самостоятелност и с музикалното изкуство през втората половина на XIX век. Частен учител и учител по цигулка на Алеко Константинов, Цветан Радославов, Иван Шишманов и десетки последователи диригенти.

МАРГИНАЛИЯ / MARGINALIA. Изкуствоведски четения 2018 / Art Readings 2018. София: Институт за изследване на изкуствата при БАН – Том I. Старо изкуство. 2019, 446 с. ISBN 978-954-8594-70-7.

Съставители: Иванка Гергова и Елисавета Мусакова

Съдържа докладите от ежегодната конференция под едноименния наслов, организирана от Института за изследване на изкуствата при БАН.

РЕЧНИЦИ / DICTIONARIES

ГРЪЦКО-църковнославянски речник. София: Фондация Наследство на Зографската света обител, 2019, 912 с.
ISBN 978-954-770-451-0.

Съставител: Иван Христов

Речникът е базиран на Речника на църковнославянския език в два тома от архим. Атанасий (Бончев) и включва 14 625 речникови статии, проследяващи 33 307 гръцко-църковнославянски лексикални паралела.

РЕЧНИК на езика на Патриарх Евтимий. София: УИ Св. Климент Охридски – Част I. А–Н. 2019, 446 с. ISBN 978-954-07-4626-5.

Речникът е съставен въз основа главно на изданието на Е. Калужняcki (Kaľuźniacki, E. Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375–1393). Wien, 1901). Том първи (А–Н) обхваща само пълнозначните думи и съдържа 2 701 речникови статии. Всяка статия съдържа заглавна дума в основна форма, граматическа характеристика, брой словоформи, дефинирано значение и илюстративен материал.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕН речник на Йоан Екзарх. София: УИ Св. Климент Охридски, 2019, 254 с.

ISBN 978-954-07-4627-2.

Съставители: Иван Христов и др.

Представени са 933 термина (сред които 856 термина-думи и 77 термина-словосъчетания) от 41 области на знанието, в които са разграничени 1 344 значения. За пръв път показва формирането на славянската терминология в различни области на знанието.

Свободен онлайн достъп: <https://bit.ly/2HX5HuK>

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2018–2019

PERIODICALS

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Анелия Касабова ISSN 1310-5213.

2018, № 3: Болгурова, Р. Корпоративна Коледа: „партито ми е много по-добро от партито ти“, 289–308; **Дончева, Кр.** Коледа и Нова година между частното и публичното, 309–325; **Янчева, Я.** Фестивалът на дивите цветя – нови посоки за развитие на селото, 326–345; **Чоевска, Е.** Фестивалите за „тежка“ музика между почитателите и местната общност: случаят „Каварна“, 346–361; **Кюркчиева, И.** Една група извън и в музея – възможен прочит, 362–374; **Минчева, Е. и А. Кисьова.** Нови постъпления във фотоархива на ИЕФЕМ, 375–378.

2018, № 4: Найденова, Д. Храната и храненето в средновековните славянски пенитенциални текстове, 400–420; **Бенчева, Й.** Да похапнем на Балканите на път към Светите земи, 421–437; **Барова, В.** Сирена и трюфели – храната като наследство, 437–451; **Петрова, В.** Спектакълът на изисканото хранене заедно. Нови форми на празничност в София и преобръщане на употребите на публичното пространство, 452–467; **Накова, А.** Градското земеделие – значение на храната за изграждането на социални взаимоотношения, 468–487; **Гаврилова, Р.** Храна и публичност: срещи в празника, 488–506.

2019, № 1: Парушева, Д. Описание на образите – образи на описание-то, 5–15; **Димитрова, П.** Ролята на фотографията. Бурел век по-късно, 16–32; **Манчева, Св.** Пространства, празници, практики. Визуално представяне на света на детството при роми, 33–51; **Гаджева, К.** Единайсет минути „бездейтелен“ отдих на ден, 52–68; **Христозова, Л.** Ангел Букорещлиев: живоотописание във фотографии, 69–91; **Георгиев, П.** Невидяната история на Априлското въстание, 92–117; **Минчева, Е.** Провокацията на изложбата. Нови постъпления в Народописния архив на ИЕФЕМ, 118–119.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Т. Александрова. ISSN 0005-4283.

2018, № 4: Кръпова, И. Към въпроса за статута на т.нар. класификатори в българския език, 15–37; **Бъркалова, П., П. Статева и А. Степанов.** Теоретични и психолингвистични аспекти на бройната форма в българския език, 38–57; **Цибранска-Костова, М.** Аксиосферата „отношения между родители и деца“ в един средновековен юридически паметник, 58–72; **Мирчева, Е.** Ценните сведения за българската история в житието на един малко познат светец и старобългарската книжнина, 73–91; **Женюхова, К.** Избрани

аспекти от развитието на словашката етнолингвистика на фона на руско-българско-словашкото сътрудничество, 92–102; **Китанова, М.** Семейството в традиционната българска култура (Аксиологични аспекти), 103–115; **Кирилова, Й.** Онтологични метафори, концептуализиращи *душата* като ценност в българските паремии (в съпоставка с концептите *ум* и *сърце*), 116–132; **Периклиев, Вл.** Относно отличителните признаци на лингвистичното откритие, 151–160; **Чолева-Димитрова, А.** Произход и значение на селищното име *Караисен*, Павликенско, 161–165; **Кунева, И.** По-специфични случаи на удвояване на предлозите *в* и *с*, 166–168.

2019, № 1: Женюх, П. Езикът на славяно-византийската писмена култура в Словакия от аксиологична гледна точка, 13–21; **Мичева, В.** Храбростта като ценност в историята на българския книжовен език, 22–40; **Мичева-Пейчева, К.** Аксиологични аспекти на концепта *любов*, 41–56; **Габор, Л.** Форми и проекции на магията на словото като културна ценност във фолклорната проза, 57–84; **Генев-Пухалева, И.** Аксиологизация на съвременни идеи и термини – примерът на *климат*; 75–84; **Долински, И.** Още за обхвата на словообразователната категория *nomina instrumenti* (NInstr) и за словообразователните парафрази на дериватите със значение средство за действие върху материал от български формации със суфикс *-а/-я*, 85–102; **Лазаров, Т.** Съвременно състояние на българско-английския паралелен корпус със съотнесени глаголни форми, 103–113; **Александрова, Т.** Някои правила за членуване в заглавия, 114–116.

Резюмета на статиите на български език: <http://www.balgarskiezik.eu>

Български език и литература. МОН, Гл. ред. проф. д-н Маргарита Георгиева.
ISSN 0323-9519.

2019, № 1: Stoyanova, R. Bulgarian and Russian zoomorphic Similes as a Reflection of Way of Life and Living Conditions, 20–30.

2019, № 2: Пернишка, Е. Отново за някои проблеми и задачи пред българските филолози днес, 129–138; **Бъркалова, П. и Д. Желязкова.** Конфигурационният синтактичен анализ, или за връзките между строежа на изречението и функциите на изреченските съставки, 156–168.

2019, № 3: Костова-Панайотова, М. С грижа за съдбата на българистиката, 233–234; **Каневска-Николова, Е.** Към въпроса за видовете сказуеми в съвременния български език, 235–240; **Стоянов, Ст.** Преподаване на българска литература в небългарска среда, 241–245; **Пацева, М., Е. Руневска и Ст. Панова.** Предизвикателството на литературния текст в обучението по български език за чужденци, 246–256; **Стоянова, Т.** Преподаването на български език в Университета „Македония“ – Солун, 257–261; **Иванова, Д.** Двете първи дами на словашката българистика (Мария Добрикова и Мария Кошкова), 271–281; **Ненова, Л.** Едно издание на „Митарствата“ от епохата на Българското възрождане, 282–295.

Резюмета на статиите на български език: <https://azbuki.bg/editions/journals/bulgarian>

Български фолклор / Bulgarian folklore. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Станой Станоев. ISSN 0323-9861.

2018, № 3: Петров, П., В. Ганева-Райчева, Д. Димитрова, Т. Иванова, Ю. Босева и Я. Янчева. Градината – място на биокултурно разнообразие, 315–342; **Янчева, Я.** Градинарството в едно планинско село през 40-те и 50-те години на XX век: социални аспекти, 343–360; **Ганева-Райчева, В., Д. Димитрова и Т. Иванова.** Растения и идентичност: от биокултурните характеристики към валоризацията на местни растителни ресурси, 361–389; **Ченгелова, Е.** Градските градини: възможност за разгръщане на градското земеделие чрез потенциала на неправителствените организации, 390–409; **Накова, А.** Биоградината в училище – образователни, възпитателни, здравословни ефекти, 410–429.

Българско музикознание / Bulgarian musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. ди Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2018, № 3: Markoff, I. Reflections on the Construction of Alevi-Bektashi Rituals and Ritual Space in the Transnational Perspective: Performing Spirituality, Navigating Identity, 23–31; **Маргаритова, Р.** Изследвания върху „малцинствена“ музика в Института за музика/Института за музикознание при БАН (1950–1988), 32–41; **Кумичин, М.** Музикалнофолклорният архив на Института за музика в ретроспекция (1948–1989), 42–52; **Данова-Дамянова, Д.** Теренни музикалнофолклорни проучвания в Казанлъшко през шестото десетилетие на XX век., 53–63; **Рашкова, Н.** Традиционни и съвременни интерпретации на музикално-танцов фолклор в градска среда (унгарски реалности), 64–72; **Панова-Текат, Г.** В крак с времето. Нови парадигми и теоретични постижения на българската етнохореология, 73–82; **Пейчева, Л.** Авторски песни в *народен дух*: шрихиране на феномена, 83–91; **Dumnić, M.** History of Urban Folk Music Practices in South Slavic Countries, 92–103; **Луканова, Г.** Певческите групи за обработен български фолклор – от „отстъпление от традицията“ до „маркер за национална идентичност“, 104–112.

Годишник на Регионален исторически музей Пазарджик. Гл. ред. проф. д-р Крассимира Табакова. ISSN 1314-2038.

2018, 9: Михайлов, Л. Изчезналите възрожденски къщи на Пазарджик, 76–101; **Хаджийски, Е.** Към 200-годишнината на църквата „Свети Йоан Предтеча“ в село Карабунар, Пазарджишко, 102–114; **Шулева, Л.** Растителният и животинският свят в традиционния мироглед в Пазарджишко, 115–130; **Иванова, Е.** Художникът Георги Герасимов – първият почетен гражданин на град Пазарджик, 131–142; **Попова, С.** Тодор Генов Гушлев – Комиташа, четник от Македоно-Одринското опълчение, 143–151; **Сираков, Б.** Дарение „Проф. Иван Батаклиев“, 152–176; **Йорданова, М.** Пафти с растителна украса от фонда на Регионален исторически музей – Пазарджик, 177–181; **Николова, П.** Ръкописна книга (Дамаскин) от 1790 година, 192–198.

Език и литература. Съюз на филолозите българисти. Гл. ред. Боян Вълчев. ISSN 0324-1270.

2018, № 3–4: Елдъров, Св. и А. Балчева. Изследванията на българо-хърватските връзки през вековете в Института за балканистика с Център по тракология – Българска академия на науките, 10–26; **Христова, И.** Аспекти на рецепцията на българската литература в Хърватия след 1989 г., 27–41; **Балчева, А.** Аспекти на модерността в литературно-естетическите търсения на българи и хървати от началото на XX в., 55–63; **Бийелич, М.** Естетиката на гротеската като естетика на обществената криза в повестта „Сляпото куче“ на Борис Христов, 64–76; **Юрдана, В. и Е. Грозданова.** „Hodi bratko, sedi, da l' razberaš što t' govorim“: за българите и България от перото на двама хървати в Цариград, 77–94; **Иванова, Н.** Катехизисът като полемичен жанр в споровете за хърватския книжовен език през XIX в., 95–112; **Греъм, Ф.** Анализ на правописа на три български павликянски паметника от XVIII в., написани на латиница, 113–122; **Христова-Шомова, И.** Четивото от Послание на апостол Павел до Римляни 1:1-12 във Втория Берамски брeвиар, 123–134; **Димитрова, М.** Песен на песните 2:14b в средновековни славянски ръкописи: преводачески подходи, 135–150; **Марянич, С.** Душата след смъртта и зооморфният код – съпоставка на хърватската и българската етнотрадиция и състоянието им днес, 151–164; **Стефчева, Р.** Методологични проблеми при описанието на модалните частици в българския и хърватския език, 178–194; **Чекова, И.** Славянски светци в кирилски ръкописи в Хърватия, 209–224; **Илиева, Л.** Българският първообраз на „Додатък към Санктпетербургските сравнителни речници“ (Cod. Кор. 31, Копитарова сбирка, Народна и университетска библиотека в Любляна), 225–234; Cod. Кор. 31 (факсимиле) Копитарова сбирка в Народната и университетска библиотека в Любляна, 235–253; **Славкова, Св.** Значение на вида или на видо-времевата форма? За реализацията на общофактическото значение в българския език, 254–267; **Алипиева, А.** Феминистичната тема на Вера Мутафчиева, 268–276; **Риков, К.** „Не сме това, което виждате!“, или за неизбежните стереотипи в българския образ зад граница. Наблюдения на филолога, 277–285; **Григорова, М.** С претенции за правна компетентност [Погрешна употреба на термини от правото в устната и в писмената реч на неспециалисти], 286–295.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://www.ezik-i-literatura.eu/>

Езиков свят / Orbis linguarum. Югозападен Университет „Неофит Рилски“, Филологически факултет. Гл. ред. проф. д-р Магдалена Костова-Панайотова. ISSN 1312-0484.

2019, 17, кн. 1: Цибранска-Костова, М. Исторически извори и съвременни преводи: средновековният юридически текст на български език, 7–17; **Иванова, Д.** Още данни за превода/редакцията на текста „Словото Христово на гората“ (Мт. 5: 8) – в подкрепа на една хипотеза, 18–23; **Стоилов, А.** Още по въпроса за връщане към дриновско-иванчевския правопис, 24–33; **Nichoritis, K.** Saint Methodius as the carrier of the byzantine

tradition in the slavic world (the multidimensional work of St. Methodius for the enlightenment of the Slavs), 59–69; **Русков, И.** От буквата до историята [Отношението на Георги Бенковски към различни писма], 79–88; **Янюн, Дж.** Вълкът в китайската и в българската литература, 89–96; **Илиева, Б.** Отекващи гласове: Матилде Серао и българското женско писане от началото на XX век, 106–117; **Сайковска, О.** Интермедиялни виміри прози Павела Вежинова, 126–131.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://ezikovsvyat.com>

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. доц. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2018, № 1: **Горанчев, В.** Фамилна история и обществена дейност на възрожденския род Русович от Арбанаси, 11–50; **Крикин, С.** Гетска хипотеза за произхода на Спартак, 63–78; **Тютюнджиев, И.** За произхода на търновския митрополит Теофил I (преди 1527, 1528, 1530 – ?), 107–111; **Мутафова, К.** Вера Мутафчиева – явление в българската наука, 123–142; **Миколенко, Д.** Борба за политическо наследство Стефана Стамболова: вътрешно противостояние в Народно-либералната партия на България по време на Първата световна война, 143–150; **Buirette, O.** La Bulgarie: parcours historiques d'un état en recherche de puissance, 151–157; **Тютюнджиев, А.** Избирането на д-р Желю Желев за председател (президент) на Народна република България от Седмото Велико народно събрание, 170–178; **Петков, Д.** Европа – между различните идентичности на континента и представата за колективната европейска идентичност в исторически план, 179–192; **Чешмеджиев, Д.** Бележки за българо-византийските отношения по времето на хан Тервел, 194–200; **Маринов, К.** „А земята отново беше станала безвидна и неоформена“. Щрихи към образа на войната в словото „За мира с българите“, 201–213; **Йорданов, С.** Още за механизма на политическата криза в българската държава през VIII в., 214–243; **Христов, Я.** Пленниците в българо-византийските отношения през VIII в., 254–263; **Антонов, С.** Още веднъж за Роман Воила – един ромейски аристократ от български произход в борба за престола в Константинопол, 264–274.

2018, № 2: **Тютюнджиев, А.** Първичните избори от 1 юни 1996 г.: д-р Желю Желев срещу Петър Стоянов, 315–336; **Yordanov, S.** The Thracians “Headhunters”, 337–355; **Борисов, Б. Д.** Археологически данни за българо-византийските отношения през Ранното средновековие от територията на днешна Южна България (VII–третата четвърт на X в.), 373–382; **Иванов, И.** Тевтонският орден, куманите и България през второто десетилетие на XIII в. (1211–1225), 383–393; **Атанасова, К.** Българската аристократка Арета – една некоронована принцеса. Анализ и възстановка на облеклото, 394–403; **Йосиф, митрополит Тетовско-Гостиварски.** Преминаване на православните епархии във Вардарска Македония под юрисдикцията на Сръбската православна църква, 418–424; **Борисов, Б. Д.** Археологически

данни за българо-византийските отношения през Ранното средновековие от територията на днешна Южна България (VII–третата четвърт на X в.), 435–440; **Атанасова, К.** Българската аристократка Арета – една некоронована принцеса. Анализ и възстановка на облеклото (приложения), 441–450; **Горанчев, В.** Няколко гръкоезични документа, свързани със стопанската дейност на основоположника на възрожденския род Русович от Арбанаси Руси Николау, 451–459; **Стрезова, А.** Докладите на британския генерален консул Уилям Гифорд Палгрейв за българското Учредително събрание в Търново, 460–524; **Палангурски, М.** Писма на Димитър Пъшков до Иван Драсов за Учредителното народно събрание 1879 г., 525–538.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/arch.aspx>

Известия на Бургаския музей. Регионален исторически музей – Бургас. Съставител: Милен Николов. ISSN 0407-9477

2018, 6: Класнаков, М. Две аспри на цар Теодор Светослав от нумизматичната колекция на РИМ – Бургас, 22–31; **Николов, М.** Бележки за няколко колективни монетни находки от Южното Черноморие от XVII в., 32–39; **Господинов, К и А. Тотешев.** Вероятно първото известно засега споменаване на Бургас в епиграфски паметник, 40–49; **Райчевска, Цв.** Пиргос – вакъфът на Искендер паша, 50–65; **Дамаскова, М.** Из историята на католическите общности в Бургас от средата на XIX до средата на XX век, 66–76; **Кирова, Пл.** Бракаловата къща между Димитър Бракалов и етнографски музей, 77–86; **Делева, И.** За двама преobraженци и изкуството като мост между емоциите и външния свят, 87–96; **Топалова, Р.** „Чоха черна, конци сърма чиста, две-три върви бисерни мъниста...“ Женски връхни дрехи от фонда на Бургаския музей, 121–137.

Известия на държавните архиви. Държавна агенция архиви. Отг. ред. доц. д-р Михаил Груев. ISSN 0323-9780.

2019, № 113–114: Караганев, Р. Дунавските дела, следвоенните регулации и България (1918–1933), 3–75; **Поппетров, Н.** Институции на авторитарния режим: проблеми на изследването им, 76–83; **Мигев, Вл.** Въоръженият конфликт в България (април 1941–септември 1944 г.), 94–135; **Тодорова, Р.** За шуменския филиал на Народната библиотека в София и турските старини в България (1947–1950), 136–147; **Шуманова, Сп.** Българо-румънски културни отношения (1944 г.–началото на 60-те години на XX в.), 148–176; **Петков, Г.** Документи за д-р Петър Берон и неговите родственици, 177–209; **Иванова, З. и Хр. Атанасов.** Османотурски документи във фонда на Българската екзархия (ф. 246 К, оп. 11), 210–341; **Лечев, В.** Дневник за военните действия на 35-и пехотен врачански полк (1–15 септември 1916 г.), 368–396; **Величкова, Цв.** Архивът на Евлоги и Христо Георгиеви – история и актуално състояние, 397–403.

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. И. Тодев. ISSN 0323-9748.

2018, № 2: Ангелов, П. Ролята на слуховите във военната история на средновековна България (VII–X век), 5–34; **Найденев, И.** Стопанският живот на българите през XIX век, отразен в документалното наследство на братя Пулиеви и техните сродници Георгиеви, 35–65; **Кирилова, Р.** Още един шрих към живота на свещеник Боне Стойчов, 66–74; **Аретов, Н.** Между конфликтите и сътрудничеството: Иван Найденев и П. Р. Славейков, 75–95; **Митова, М.** Международният панаир – Пловдив между пропагандата и търговията в периода 1944–1948 г., 113–136.

2018, № 3: Йорданов, Кр. За ранната история на войнушката институция в Северозападна Тракия според османски документи от XV–XVI в. и превод на един войнушки регистър за региона на Пловдив и Пазарджик (казите Филибе и Татар Пазарджик) през 1528–1529 г., 5–75; **Стрезова, А.** Българските търговски агентства/консулства в Османската империя – създаване, развитие, влияние, управленски състав (1896–1912), 76–107; **Александрова, Е.** Традиционните сватбени обичаи в Македония и политиката на ВМОРО по отношение на брака и семейството (края на XIX–началото на XX в.), 108–137; **Попова, И.** Инженерно-техническата интелигенция и властта след 1944 г. и съдебните процеси срещу строителните инженери и електроинженерите през 1952–1953 г., 138–170; **Мичич, С. и Д. Митев.** Софийският митрополит Стефан и идеята за „Интегрална Югославия“ (Неизвестно писмо на дядо Стефан до югославския принц-регент Павел Караджорджевич), 171–185.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2019, № 1: Чаушева, Д. и В. Комбов. Неизвестен досега портрет на Апостола в Османския архив в Истанбул, 8–13; **Ковачев, К.** „Да се знае“: старопечатните книги в библиотеката на Бигорския манастир „Св. Йоан Кръстител“ и приписките в тях 14–24; **Данев, Н.** Управлението на Мануил II Палеолог (1391–1425), Османската империя и Европа, 25–33;

2019, № 2: Мухова, Св. Към въпроса за фотографския портрет на Васил Левски от 1870 г., 119–126; **Крумов, Кр.** Европейската комисия за Източна Румелия: един непознат фотодокумент в архивите на The Getty Research Institute, 127–133; **Найденев, И.** Предпоставки за възникването и фактори за дейността на предприемаческия елит през епохата на Българското възраждане (начални бележки), 134–150; **Minev, D. and I. Kratchanov.** Experiences from Bringing Together Digitally the Heterogeneous Heritage of Plovdiv, 191–197.

Резюмета на статиите на български език: azbuki.bg/editions/journals/history

Литературна мисъл. БАН – Институт за литература. Гл. ред. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2019, № 1: Кирова, М. Най-ранната проза, създадена от жени в българската литература. Забравеният принос на Екатерина Каравелова и Вела Благоева, 20–33; **Аретов, Н.** Георги Гачев: от „закъсняло-ускорено развитие“ към националните образи на света, 34–47; **Илиева, Б.** Кирил Христов и Италия, 48–84.

Резюмета на статиите на английски език: <http://litmis.eu/>

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. Александър Гребенаров. ISSN 0861-2277.

2018, № 2: Митев, Пл. Руско-турската война 1877–1878 г., освобождението на България и зрелостта на българската историопис, 7–16; **Mitev, Pl.** The Russo-Turkish War of 1877–1878, the Liberation of Bulgaria, and the Maturity of Bulgarian Historiography, 17–26; **Николов, Г. Н.** 1018 г. – последната година от историята на ранносредновековното българско царство, 27–44; **Мутафов, Е.** Още за връзката на византийския император Василий II с България и българите, 45–54; **Митов, Вл.** Град Кратово през XVI в. и св. Георги Нови Софийски, 55–70; **Лельова, Р.** Организационни промени в Българската екзархия след Младотурския преврат (1908–1909), 71–78; **Елдъров, Св.** Нишката епархия на Българската православна църква 1915–1918 г., 79–94; **Поппетров, Н.** Десет години след Ньой – акциите на Всебългарския съюз „Отец Паисий“ по националния въпрос 1928–1929 г., 95–110; **Митринов, Г.** Антропонимични данни за село Абланица, Неврокопско в османски данъчни регистри от XV век, 111–118; **Чолева-Димитрова, А.** Топонимията на Царибродско – свидетелство за национална идентичност, 119–142; **Симов, А.** Спомени за ВЗРО „Въртоп“ и за Асен Николов, 143–160.

2018, № 3: Митев, Тр. Македонският въпрос – един пример за постигане на български национален консенсус, 7–14; **Mitev, Tr.** The Macedonian Question – One Example of Achieving a Bulgarian National Consensus, 15–22; **Тодев, Ил.** Българското просветно движение в Македония през Възраждането, 23–32; **Рубаха, Я.** Македонският въпрос в научната дейност на Славянския клуб в Краков (1901–1914 г.), 33–44; **Елдъров, Св.** България в Първата световна война (1915–1918). Опит за равностетка след 100 години, 45–66; **Петров, И.** Кризата в българската армия през пролетта и лятото на 1918 г., 67–76; **Илиева, Д.** Из личните архиви на български офицери – членове на Българската академия на науките, съхранявани в БАН, 77–84; **Луков, Г. и М. Калчева.** Дейността на Министерството на войната за издирване, опазване и възстановяване на военните паметници, гробища и гробове в Македония между двете световни войни, 85–92; **Антонова-Василева, Л.** Езикът на българите в Косово, 93–102; **Чолева-Димитрова, А.** Родови имена от Царибродско – част от българската антропонимна система, 103–

116; **Козодой, В. И.** „...Насилъственният преворот является единственным и последним средством...“. (К событиям военно-государственного переворота в Болгарии 9 июня 1923 г. Письма А. И. Гучкова генералу Врангелю, 1922–1923 гг.), 117–124; **Милков, Хр.** Писма на военнопленници в България (1915–1917) – сборник документи от царската придворна печатница, 125–152.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2018, № 4: Ценова, Е. Централният площад и икономиката в градовете на Долна Мизия и Тракия – III век, 4–28; **Георгиев, Д.** Лингвистична и хронологично-историческа реконструкция на старобългарски думи за ботанически обекти от глаголически текст на Псалтира на Димитър Олтарник през 11 век, 29–32; **Иванов, Пл.** Още около датата 3-ти март: Войната, Санстефанският договор, „освобожденията“ – 140 години по-късно, 33–47; **Ангелов, А.** Габровски жени учредителки и ръководителки на Софийското женско благотворително дружество „Екатерина А. Симидчиева“, 48–52; **Милков, Хр.** Май 1968 – възелът на тайните служби, 53–77.

2019, № 1: Попов, Т. Карпош – кралят на Куманово (1689 г.), 5–12; **Ангелова, Р.** Създаване и развитие на Популярната банка в Шумен (1911–1951), 30–43; **Томов, С.** Еврейската общност в Самоков 1939–1989 г., 44–61; **Симеонова, Н.** Силистренска духовна околия от Православната църква на България в политиката на БКП (1944–1958), 62–89.

Пловдивски исторически форум. Катедра „История и археология“ при Философско-историческия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Гл. ред. доц. д-р Георги Митрев. ISSN 2535-0951.

2018, № 1: Томов, Г. и Р. Иванов. Сграфито керамика от Пловдив (XII–XIV в.), 21–35; **Ропов, St.** Macs from the National institute of archaeology with museum in Sofia, Bulgaria, 36–59; **Боянов, Ст.** Ролята на българската история и историография в нравственото възпитание на българската армия в началото на XX в. (Според архивни документи), 60–68; **Джамбов, И.** За обработката на кост в столичния и следстоличния Търнов (По материали от обект 23 на хълма Царевец), 70–85; **Звездов, Ст.** Войната между българския кан Персиян и сръбския княз Властимир (Причини и последици), 86–90.

2018, № 2: Иванов, Р. Джамии-и Шериф-и Атик (старата джамия) в Хасково, 33–39; **Янков, А.** За рупците, Рупчос и ропката, 40–47; **Митова, М.** „Социалистически панаир на новата родина“ – пропаганда и култура по време на Международния панаир – Пловдив в периода 1947–1989, 48–72; **Рубаха, Я.** „Поляци за българите“ – щрихи от дейността на Славянския клуб и Славянското дружество в Краков (1901–1914), 74–89.

Проблеми на изкуството /Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. доц. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2018, № 3: Николова, К. Режисьорският обрат. Началото, 6–16; **Йорданов, Н.** Между деконструкции и реконструкции на българския драматургичен канон след 1989 година, 17–23; **Попилиев, Р.** Преобръщане на значенията на родното и чуждото в българската историческа драма между 1944 и 1989 г., 30–31; **Топалджикова, А.** Проектът за щастие и българската драматургия, 41–44; **Тагарева, А.** „Размразяването“ на сцената на Народния театър. Завръщането на авангардните сценографски практики, 45–53.

2018, № 4: Маринчевска, Н. „Кризата на идентичността и българското анимационно кино през 90-те години на XX век, 3–8; **Стайков, А.** Динамика на глобалното и локалното в новото българско игрално кино. От „Възвишение“ до „Ага“, 9–12; **Донев, А.** „Урок“ в контекста на българското независимо кино от началото на XXI век, 13–20; **Гоцева, Е.** „Укротяване на опърничавата“, или за женските образи в съвременното българско кино, 21–24; **Александрова, П.** Българското експериментално късометражно кино, 25–28; **Михайлов, Я.** Маргиналите в киното или маргинално кино?, 29–36; **Нейкова, Р.** Съвременни български фантастично-приключенски истории за деца и юноши, 37–42; **Мартонова, А.** Пътешественици с кинокамера: загадъчните Люба и Никола Кутинчеви, 43–51; **Кърджилов, П.** Епизод от българската хроника „Балканската война“ е дело на британския военен кинооператор Джордж Еркол, 52–58.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Николина Бурнева. ISSN 2367-8585.

2018, № 2: Данова, С. Природа на жертвоприношението в поезията на Ботев, 131–146; **Русков, И.** История, ирония, етос (1 част), 147–155; **Рацеева, Е.** Еволюция на представите на бесарабските българи за етноидентификационните възможности на родноезиковото образование в поликултурна среда, 156–165; **Василев, С.** Сезонните преображения на героя/езика в пиесата „Лазарица“ от Йордан Радичков, 166–170; **Райчев, И.** Полското рицарство и България в контекста на първия кръстоносен поход („Кръстоносци“ на Зофия Косак), 189–193; **Хуес Галвес, Ф. Х.** Едно литературно приятелство през океана [Борис Шивачев и Стоян Данов], 211–215; **Христов, А.** Отношението текст – смисъл в „Над Ботевия стих“ на Илия Тодоров, 216–223; **Гецов, А.** Концепции за граматическото отношение в апозитивните словосъчетания (1 част), 224–232; **Недев, И.** За една неотбелязана роля на миналото свършено деятелно причастие, 233–246; **Налбантова, Е.** Колко книги е издал Неофит Бозвели?, 247–255.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2018, № 4: Вершинин, К. В. Полный славянский список толкований Феодорита Кирского на *Псалтырь*, 3–36; **Цибранска-Костова, М.** Правни субекти в славянския превод на *Прохирона*, 37–72; **Трифенова, И.** За дванадесетте камъка (*De duodecim gemmis*) на Епифаний Кипърски в състава на южнославянската тълковна редакция на *Апокалипсиса*, 73–90; **Федер, У. Р.** В кухнята на компилациите, 91–106.

2019, № 1: Славова, Т. Архаични нелични форми от глагола *быти* в старобългарския превод на словата против арианите от Атанасий Александрийски, 3–16; **Koch, Chr.** Zur Wiedergabe von Mark 13:19 im altkirchenslavischen Evangelientext, 17–23; **Мусакова, Е.** Мястото, наречено Баница, 17–23; **Валчак-Миколайчакова, М.** Описание на българските градове и села от началото на XVIII век, отбелязани от Филип Орлик по време на пътуването му до Истанбул, 45–61; **Лис-Виелгош, И.** Проблемът за преводите на старобългарски и старосръбски текстове на полски език, 62–80.

Съпоставително езикознание / Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2018, № 3: Иванова, Е. Ю. и В. А. Лазарева. Неопределенный артикль в болгарском и итальянском языках: функционально-семантические параллели, 9–35; **Алексова, Кр.** Ограниченията на облигаторността на именни фрази с *един*, изразяващи специфична неопределеност, 75–89; **Бояджиева, С.** Български езиковедски дисертации за 2014 г., 150–157.

Филологически форум. Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Венета Савова. ISSN 2534-9473.

2108, № 2 (8): Кръстев, Н. За някои особености на номиналната категория *число* и нейните възможни проявления в различните типове езици, 17–31; **Papadopoulou, S.** Comparative Analysis of Modern Greek and Bulgarian's Surpriseexpressing Idioms from a Cognitive Perspective, 42–54; **Христова, К.** Редки сложни думи в шест слова за блага вест в Рилските сборници на Владислав Граматик и Мардарий Рилски. Речник-индекс, 55–72; **Узунова, Д.** Един препис на цикъла „Чудеса Богородични“ (Ръкопис № 740 от НБКМ), 73–83; **Ропек, К.** The Polish Episodes of the Bulgarian Church Movement in the 19th Century, 96–104; **Игнатов, Вл.** Затуленият зад присмеха гняв (Наблюдения върху Ботевите диалози във в. „Тъпан“), 105–129; **Павлова, Б.** История и литература в контекста на културната памет в романите на Румяна Захаријева, 142–151.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/about-magazine/>

Bulgaria mediaevalis. Фондация Българско историческо наследство. Гл. ред. Васил Гюзелев. ISSN 1314-2941.

2017, 8: Ненов, К. Библиография на Иван Божилов, 15–28; **Valentinova, D.** When two worlds collide and merge: „at first I wanted to erase the Roman name and convert all Roman territory into a Gothic empire...“, 31–46; **Йорданов, И.** Бележки към биографията на Роман Лакапин преди неговото възцаряване, 47–54; **Pavlikianov, K.** Georgian monastic presence on Mount Athos from 970 to 1100, 55–62; **Miltanova, A.** The *Physiologus* in Balkan Cyrillic manuscripts: from textological to socio-rhetorical approach, 63–76; **Бакалова, Е. и Л. Домозетски.** Отново за средновековните стенописи в църквата „Св. Димитър“ в село Паталеница, 77–104; **Илиева, Л.** Житието на 15-те тивериуполски мъченици като извор за историята на езическа България, 105–116; **Минчева, К.** Сведения за манастира, основан от св. Климент Охридски, 117–134; **Ненов, К.** Българското царство в латинските извори за кръстоносния поход на Фридрих Барбароса (1189–1190), 135–172; **Йорданов, К.** Случаят „S., princeps Philippensis“: две новооткрити писма на папа Хонорий III от 1217 и 1218 г. като извор за отношенията между Алексей Слав и латините, 173–218; **Костова, Е.** Мястото на България в два владетелски хрисовула, регламентиращи сръбско-дубровнишките отношения в средата на XIV век, 219–234; **Гюзелев, В.** Флорентинска търговия в българските земи през XIII–началото на XVI век, 235–250; **Шаранков, Н.** Ямболският надпис на господин Шишман, брат на цар Йоан Александър, от 1356/1357 г., 251–274; **Баталова, Ст.** На крилете на традицията: Николас Клопер Млади (1432–1478) за българите, 275–308; **Данова, П.** България и българите в Кратката история на света на Орацио Торселини (1545–1599), 309–332; **Данчева-Василева, А.** Късноримски и византийски императори, свързани с историята на средновековна София (просопографски обзор), 335–356; **Ангелов, В.** Знатни пленници в Първата българска държава, 357–372; **Димитров, Д.** Симеонова България и морето, 373–430; **Hupchick, D.** Some problems in the chronology of the Bulgarian-Byzantine military conflicts between 976 and 1014, 431–454; **Чешмеджиев, Д.** Средновековният култ на св. Йоаким Осоговски, 455–472; **Pirivatrić, S.** The alliance of Stefan Nemanja and his brothers with Peter and Asen, 473–481; **Georgieva, S.** The Last Bulgarian-Wallachian Diplomatic Marriage in the Middle Ages: Facts and Hypotheses, 482–494; **Найденкова, Д.** По стъпките на средновековния пътешественик, 495–520; **Аризанова, С.** Селища и селищна мрежа в Лудогорието през XIII–XV век. Сведения и проблеми, 521–542.

Études balkaniques. Institute d'Etudes balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raïa Zaimova. ISSN 0324-1654.

2018, № 3: Ginio, E. The Significance of Salonica's Local Actors and Voices, 413–422; **Kotzageorgis, Ph.** Christians and Muslims in an Ottoman City: The Formation of the Society of Early Ottoman Thessaloniki, 423–456; **Konstantinova, Y.** The Role of Bulgarians for the Spread of National, Anarchist and Socialist Ideas in Ottoman Salonika, 508–535; **Levine Melamed, R.** A poetic Mirror Reflecting 20th Century Multi-Cultural Salonika, 568–581.

2018, № 4: Zlatinov, D. Which Are the Winners and Losers at Corporate Level in the Recent Economic Crisis in Bulgaria?, 640–652; **Litina, M.** Greek-Bulgarian Commercial Activities and National Identities in 19th-Century Balkans: The Case of the Rombi/Ромеви Family), 689–705; **Asavei, M-A.** Beyond Blood and Honey: Re-Imagining the Balkans through Travelling Exhibitions 706–725.

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2019 г.

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Илияна Стоева ГЕГОВА. Социолингвистични аспекти на банатския говор. София, 2019.

Полина Александрова ЗАРКОВА. Развиване на умения за участие в интеркултурен диалог чрез обучението по български език. София, 2019.

Наташа Любомирова КРУМОВА. Развиване на умения за критическо четене и критическо писане в литературното образование – гимназиален етап. София, 2019.

Галина Стоянова КРЪСТЕВА. Преводни трансформации при глаголните категории в български и полски език (причастия и деепричастия). София, 2019.

Амелия Веселинова ЛИЧЕВА. Световен ли е Нобел? София, 2019. ДН

Ирена Иванова МАНКОВА. Форма на обръщението в чешкия и българския език. София, 2019.

Иванка Стоянова ПАВЛОВА. Организация на ситуациите по български език в разновъзрастови подготвителни групи в детската градина/училище. С., 2019.

Мимоза Хасани ПЛАНА. Албанската поезия в Косово през 90-те години на XX век. София, 2019.

Христина Константинова ТЕОДОСИЕВА. Модели на идентификация в литературата (Отъждествяване на личността и разпознаване на тъждественост в рамките на художествената творба в китайски и български произведения от XX в.). София, 2019.

Станислава Спасова ТЕОФИЛОВА. Словоред на простото изказване в българската разговорна реч. Шумен, 2019.

Даниел Йорданов ТОМОВ. Етимологичен анализ на думите за емоции в балканските езици. София, 2019.

Десислава Димитрова УЗУНОВА. Цикълът на Агапий Ландос „Чудеса Богородични“ в южнославянската ръкописна традиция. Мотивът за договора с дявола. София, 2019.

Росица Боянова ХАДЖИГЕОРГИЕВА. Изучаване на руски език с помощта на автентичен текст: теория и практика. София, 2019.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Елена Атанасова АЛЕКСАНДРОВА. Дисциплиниране на членовете, Дисциплиниране на населението. Политиката на ВМОРО и всекидневният живот (1893–1912 г.). Благоевград, 2019.

Теодор Иванов БОРИСОВ. Спортът като политика и пропаганда в България (60-те–80-те години на XX в.). София, 2019.

Петко Деянов ГЕОРГИЕВ. Национална идентичност и фотография (По материали на Народна библиотека и Държавен архив – Пловдив). Пловдив, 2019.

Виталий Дмитриевич КАЗАНЖИ. Трудовите традиции на преселниците от българските земи в Южна Бесарабия през XIX–първата половина на XX в. София, 2019.

Десислава Велинова КОСТАДИНОВА. Развитие на помощните исторически науки в България след Втората световна война. Историографски и библиометричен анализ. София, 2019.

Христин Динков ЛАЛЕВ. Видинското царство в контекста на българския държавно-политически модел през XIV век. София, 2019.

Боряна Николова МАРКОВА. Бесите в Римската империя. София, 2019.

Борислав Валентинов МОМЧИЛОВ. Аболюционизмът и влиянието му върху гражданското общество в Нова Англия, 1831–1861 г. София, 2019.

Диана Бориславова МЪГЛОВА. Родствени мрежи сред нови имигранти в България. Велико Търново, 2019.

Росица Илиева НИКОЛОВА. Многогласни Богородични песнопения в творчеството на български и руски автори от средата на XIX до края на XX век. София, 2019.

Бисер Петров ПЕТРОВ. България и новото славянско движение (1941–1948). София, 2019. ДН

1869

Зорница Георгиева ПРАНДЖЕВА. Религията като фактор в културните взаимодействия в градска среда (По материали от гр. Пловдив). Пловдив, 2019.

Евлоги Генов СТАНЧЕВ. Национализъм и динамика на идентичността на волжките татари (XIX–краят на XX век). София, 2019.

Самуил Стойков ШИВАЧЕВ. Съветско-германските отношения (1918–1939 г.). София, 2019.

Надежда Иванова ЯНКОВСКА. Съветският съюз и предизвикателствата пред световното комунистическо движение в периода 1953–1964 г. София, 2019.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2019 г.

Белене, енергия за бъдещето. От място на страдание до място за памет

Научна конференция по повод 70 години от създаването на ТВО –

Трудово възпитателно общежитие Белене

26 април 2019 г. – Белене

6 доклада

Билингвизъм, транснационални явления и транснационални перспективи

Академичен кръг по сравнително литературознание при Софийския университет

„Св. Климент Охридски“

18–19 април 2019 г. – София

16 доклада

България и Украйна – култура на преломите (XIX–XXI век)

Научен симпозиум с международно участие

Институт за литература при БАН и Столична библиотека

9–10 май 2019 г. – София

24 доклада

Българо-хърватски научни, културни и духовни връзки

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН

Международна научна конференция

17–18 юни 2019 г. – София

26 доклада

Детето, децата, детството (етнокултурни аспекти)

Научна конференция, посветена на 168 години от рождението на Иван Вазов и

83 години Къща музей „Иван Вазов“

Център за етнология и културна антропология при Великотърновския университет

„Св. св. Кирил и Методий“

1–2 юни 2019 г. – Сопот

24 доклада

Детското любопитство към екзистенцията: раждане, живот, смърт

Институт за литература при БАН и Столична библиотека

17 май 2019 г. – София

16 доклада

Експериментите на историята – социално-антропологически подход

Международна кръгла маса

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

24 януари 2019 г. – София

11 доклада

Езици, култури, комуникации

Международна научна конференция

Филологически факултет на Великотърновския университет „Св.св. Кирил и Методий“

6 – 8 юни 2019 г. – Велико Търново

109 доклада

Зависимият човек. Фактори на зависимостта

Национална конференция с международно участие

Институт за литература при БАН и Столична библиотека

15–17 април 2019 г. – София

37 доклада

Идеи, идеали – възход и крушение

VI международна научна конференция, посветена на 185 години от рождението и 140 години от кончината на Любен Каравелов

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе

23–24 април 2019 г. – Русе.

98 доклада

Изтокът – далечен и близък

Международна научна конференция

Филологически факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Институт „Конфуций“ – София

28 май 2019 г. – Благоевград

55 доклада

Киното и екранните икуства, мостове на приятелството и културата между Гърция и България

Гръцко-българско сдружение „Аристотел – културен мост“, Държавен културен институт към Министъра на външните работи на България и НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“

10 април 2019 – София

7 доклада

1869

Книгите като събития в Европа и Османската империя (XVII–XIX век)

Интердисциплинарна научна конференция

Българско общество за проучване на осемнадесети век

10 юни 2019 г. – София

21 доклада

Комунистическите режими и религиозните общности

Национална научна конференция

Департамент „История“ на Висшия евангелски богословски институт

8 март 2019 г. – София

17 доклада

Модерна палеославистика и медиевистика

Научна конференция по проект

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

27 март 2019 г. – София

Модерният свят на българина. 140 години Търновска конституция

Исторически факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

16 април 2019 г. – Велико Търново

17 доклада

Международна годишна научна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

14–15 май 2019 г. – София

41 доклада

Мотиви – модели – ескизи

Изкуствоведски четения 2019 – Модул „Ново изкуство“

Институт за изследване на изкуствата при БАН

8–10 април 2019 г. – София

76 доклада

Мотиви – модели – подготвителни рисунки

Изкуствоведски четения 2019 – Модул „Старо изкуство“

Институт за изследване на изкуствата при БАН

5–7 април 2019 г. – София

50 доклада

Нему да бъде слава, чест и почит – 1150 години от кончината на Константин-Кирил Философ

Международна научна конференция

Кирило-Методиевски научен център при БАН

13–15 февруари 2019 г. – София

54 доклада

Носталгиите

Девети Атанас-Славови четения

Департамент „Нова българистика“ при Нов български университет

18 януари 2019 г. – София

4 доклада

От слово към действие: разкази и репрезентации

Международна научна конференция

Факултет по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

2–4 май – София

125 доклада

Пастирството: традиция и модерност. Антропологични, екологични и социални аспекти

Международна научна конференция

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българска академия на науките

25–26 февруари 2019 – София

27 доклада

Панчо Владигеров и българският музикален XX век (идеи, посоки, контакти)

Международна научна конференция

Национална музикална академия

2–3 април 2019 г. – София

Радичков на 90

Научна конференция

Издателство „Нике“ и Културен център на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

28 март 2019 г. – София

8 доклада

София–Скопие: културни модели и миграции

Международна научна конференция

Академично етнологическо сдружение при Софийския университет „Св. Климент Охридски“

17–18 май 2019 г. – София

14 доклада

Стари места – нови празници

Национална научна конференция

Исторически музей – Тутракан и Регионален исторически музей – Русе

7 юни 2019 г. – Тутракан

8–9 юни 2019 г. – Русе

30 доклада

100 години Александър Геров

Национална научна конференция

Департамент „Нова българистика“ на НБУ и Унгарски културен институт – София

16 май 2019 – София

13 доклада

130 години от рождението на Николай Райнов

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН и Софийска градска художествена галерия

3–4 април 2019 г. – София

35 доклада

Талант и власт. „Неща премълчавани“, или какво и защо премълчава литературата

Национална научна конференция, посветена на 60-годишнината от смъртта на Пеню Пенев

18–19 април 2019 г. – Димитровград

19 доклада

XXXV Кирило-Методиевски четения

Международна научна конференция, посветена на 1150-ата годишнина от успението на св. Кирил-Константин Философ

Катедра по кирилометодиевистика при Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

8–9 май 2019 г. – София

25 доклада

Философия, изкуство, литература

Международна интердисциплинарна конференция в чест на 130 г. от рождението на акад. проф. Николай Райнов и 100 г. от рождението на чл.-кор. проф. Богомил Райнов

Институт за изследване на обществата и знанието при БАН

9–10 май 2019 г. – София

14 доклада

1000 години от учредяването на Българската автокефална архиепископия в Охрид

Международна научна конференция

Македонски научен институт и Софийски университет „Св. Климент Охридски“

10–11 май – София

24 доклада

Чудомир между противоречията

Научна конференция

29 март 2019 г. – Казанлък

14 доклада

Югоизточна Европа през вековете: социална история, езикови и културни аспекти

Българо-румънска научна конференция

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН, Institut d'histoire
"Nicolae Iorga" – Académie Roumaine, Institut des Études Sud-Est Européennes –
Académie Roumaine

19–20 юни 2019 г. – София

34 доклада

ХОРИЗОНТИ

Каква българистика през двадесет и първи век във Франция?*

Зададен от българка с историческо образование от Софийския университет, преподаваща антропология във Франция, този въпрос не е реторичен. Той е поканата за поглед от страни към френската българистика и едновременно с това за рефлексивно вглеждане в една представа – продукт на вече класическата българистика – в съвременна Франция.

Две уточнения: тук терминът ‘българистика’, възприет за целите на представянето, покрива две различни реалности. Когато става дума за българистика, практикувана от чуждестранни учени, редно е да се запитаме за пълнежа на този екзоним или етикет, даден от нас – една доминирана от българи и финансирана от България научна общност – на специалисти от различни дисциплини, в чийто изследователски фокус са българският език, българската история и българската култура. Дали този *екзоним* е и *ендоним*, т.е. дали тези учени се самоидентифицират по същия начин в съответните им професионални среди? Така централен за нас става въпросът доколко френски учени и специалисти, занимаващи се с България, с българския език и с различни аспекти на *българското*, се самопредставят с термин, носещ смисловия пълнеж на думата българистика, и биват идентифицирани като такива в съответните си институции. Както ще видим в следващите страници, това зависи до голяма степен от духа на времето, който рефлектира както в научната политика на съответните институции, така и в еволюцията на изследователските парадигми.

Другата страна на поставения в заглавието въпрос е доколко концепцията за българистика може да съществува извън строго академичната среда

*Този текст е част от по-широко изследване, замислено в отговор на поканата за участие в международната научна конференция по българистика в София (май 2018), отправена ми от проф. Анисава Милтенова, чийто такт и убедителност ми помогнаха да преодолее колебанията и да го предоставя за печат. В хода на редакцията получих ценна помощ от проф. Рая Заимова. Благодаря на двете за оказаното разбиране и съдействие. Отговорността за всички преценки е моя.

и какви са пътищата на нейното разпространение, веднъж излязла от тази среда? На основата на един пример, оставен за накрая, ще покажа някои неочаквани измерения на рецепцията на българистични трудове в съвременна Франция.

През изминалите десетилетия българистиката традиционно е виждана като синтез на дисциплини, изучаващи български език и литература, история и култура под егидата на това, което във Франция наричат 'les lettres'. И тъкмо във Франция през по-голямата част на XX век българистиката се е развивала изключително от филолози – лингвисти и литератори – в две различни институционални рамки. От една страна – под формата на лекторати по български език в университети, към съответните езикови департаменти – обикновено в рамките на „славянските езици“.¹ От друга страна, *българистика* се развива от лингвисти и литератори във висши училища, които по статут са различни от университетите – за Франция това е известният Национален институт за източни езици и цивилизации (Institut National de Langues et Civilisations Orientales) – INALCO. Тази стара институция, чието многостепенно организиране се базира на натрупаната ерудиция и научен интерес към Изтока 'lato sensu'², съчетан с колониалните интереси (неслучайно разцветът ѝ е през времето на колониалния XIX и началото на XX век), почива на изучаването на „източни“ и по-общо екзотични езици, над които се надгражда интерес към съответните цивилизации. Преподавателите в този институт са предимно лингвисти / литератори, но също така и специалисти по съответните цивилизации или (превод на френския термин) 'цивилизационисти'. Изучаването на славянски езици (първоначално само полски език) се въвежда във Франция през 1840 г. – сравнително късно в сравнение с класическите източни езици – и отново политическите подбуди не са за подценяване³.

Тъкмо в INALCO и неговите предшественици (École nationale des langues vivantes orientales, Langues'O от 1914 г.) намираме най-добрата илюстрация за траен интерес към България и българския⁴, който се материализира

¹ Тук няма да говоря за българските лекторати във Франция – тема, засегната в други материали.

² Вж. Заимова, Р. Училището за източни езици в Цариград и Париж (XVII–XVIII в.). – *Известия на държавните архиви*, 1994, 68, 249–263.

³ Бернар, Р. Преглед върху изучаването на славянските езици във Франция. – *Български език*, VII, 1, 1957, 77–83.

⁴ По този въпрос вж. Колев, Н. Българистиката във Франция. – *Литературна мисъл*, 1982, 10, 98–113; Idem, Преподаванията по славистика и българистика в Колеж дьо Франс (Париж), 1846–1923. – *Литературна мисъл*, 1983, 6, 107–124; и с нови материали у Заимова, Р., В. Тъпкова-Заимова, Й. Иванов и его связи с французскими славистами. – В: *Сборник в чест на 75-год. на проф. Литаврин*. Москва, 2003, 131–139.

в създаването на катедра по този език. Малко след края на Първата световна война Йордан Иванов (1870–1947), професор в Софийския университет, е изпратен в Langues’O като *professeur détaché* по български език и литература. В Париж, където пребивава близо шест години (1920–1923, 1927–1930), Йордан Иванов полага основите на преподаването на специалност „Българска филология, старобългарски език и култура“⁵. Тъкмо в този период Й. Иванов издава и изследването си *Богомилски книги и легенди*, което по-късно оказва влияние на диренията върху средновековните религиозни движения и катарската ерес във Франция⁶. Преподаването на филологичната българистика е продължено от неговите ученици Леон Болийо (Léon Beaulieux) и Роже Бернар (Roger Bernard). Симптоматична е характеристиката, дадена от проф. Роже Бернар по случай 10-годишнината от смъртта на Й. Иванов:

„(...) в течение на шест години, които прекара у нас, проф. Йордан Иванов беше не само основател на българистиката във Франция, но и човек с голямо обаяние пред французите. Той се налагаше с постиженията си на учен, със своята изключително широка култура и със своите всестранни интереси. Той се налагаше със своите морални качества, със смелостта си и с голямата тактичност, които проявяваше в защита на българските интереси след Първата световна война. Но според мен патриотизмът на Йордан Иванов беше свободен от тесногърдие. За научния свят Йордан Иванов е много голям учен, учен от световен мащаб. За българския народ той е негов славен син. За мене лично той представя нещо безкрайно скъпо и мило. Неговата силна личност ми вдъхна към българския народ обич и привързаност, на които вече дълги години съм останал верен“⁷.

Създаването на Катедра по български език (1933) се свързва с името на професор Болийо, неин пръв титуляр, който я оглавява до 1947 г.⁸ От средата на 40-те години знакова фигура на френската българистика става Роже Бернар (1908–1997), който оглавява Катедрата по български език в INALCO до 1977 г. Едновременно лингвист, преводач, историк на старата и новата българска литература⁹, той изрично се самоопределя като българист¹⁰. След

⁵ Заимова, Р., В. Тъпкова-Заимова, Й. Иванов и его связи с французскими славистами, *op. cit.*

⁶ Българско издание: София, БАН, 1925; преведено е като J. Ivanov, *Livres et légendes bogomiles (Aux sources du catharisme)*, Préface René Nelli, Paris : Maisonneuve & Laros, 1976, 2e édition 1995.

⁷ Проф. Йордан Иванов. – *Известия на Института за българска литература*, VI, 1958, 21–23.

⁸ Колев, Н. Леон Болийо – пръв редовен професор по българистика във Франция. – *Български език*, 1983, 5, 447–452.

⁹ За областите на интерес и приносите му вж. Feuillet, J. Bibliographie des travaux de Roger Bernard. – *Revue des études slaves*, tome 60, fascicule 2, 1988; En hommage à Roger Bernard : *Études bulgares*, 519–525.

¹⁰ Бернар, Р. Българистиката във Франция. – *Народна Култура* 24, (14 юни) 1958.

проф. Бернар Катедрата по български език оглавява Жак Фьойе, в продължение на 30 години (1978–2008). При все че е *professeur titulaire de bulgare*, Фьойе не е българист в смисъла на своя предшественик: той почти не излиза от рамките на лингвистиката, рядко участва в българистични форуми и няма изяви на популяризатор на българския език (нито на термина ‘българистика’), каквито са налице при Р. Бернар¹¹.

За българисти се смятат и историци, чиито занимания с България са на фона на по-широка регионална специализация. Такъв е Жорж Кастелан (1920–2014), който дълги години преподава (в INALCO и в Sorbonne Nouvelle) история на балканските народи, както и на Централна Европа. Историк (и ученик на Кастелан) е и Бернар Лори, с чието име в най-голяма степен се свързват българистичните изследвания във Франция от 80-те години на XX в. насам. В този период (още през 70-те години) се забелязва тенденцията към областта българистика във Франция да се насочват специалисти по германски езици (по-рядко по други славянски езици) и познавачи на Централна Европа¹². Тази тенденция за вписване на практикуваната във Франция област българистика – в една по-широка схема на ареални студии – става доминираща от края на 80-те години.

Има ли българистика след 1990 година?

Както в други научни области, „вододелната“ 1989 г. води до радикална промяна в парадигмата на езиково-културните и цивилизационни студии, свързани не само с България, а по-общо с отделните (и особено с „малките“) страни и народи. Българският език и литература постепенно губят утвърдената си позиция и експертите в тази област се обръщат към новите, доминиращи от 90-те години тематички като идентичност, „ние и другите“, отношението между българското и европейското¹³. Дисциплините като история, политически и обществени науки, които могат да поемат водеща роля в тази нова обстановка, имат други хоризонти и най-вече отбягват позициониране спрямо една-единствена страна. В епоха, доминирана все повече от поли-

¹¹ Вж. Feuillet, J. Bibliographie des travaux de Roger Bernard, 521–522.

¹² Освен при историка Жорж Кастелан, тази особеност се наблюдава и при лингвиста Жак Фьойе. Причините за това „централноевропейско огледало“ на българистиката са многопосочни и до голяма степен геополитически; полезни наблюдения в тази насока вж. у Horel, C. (dir.) *Nations, cultures et sociétés d'Europe Centrale au XIXe et XXe siècles. Mélanges offerts à Bernard Michel*. Paris: Publications de la Sorbonne, 2006.

¹³ Вж. например късно издадения докторат на литературния историк Moussakova, Sv. *Le miroir identitaire. Histoire de la construction culturelle de l'Europe, transferts et politiques culturelles en Bulgarie*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2007.

тическите и икономическите науки с присъщия им вкус към едромашабни модели и глобални стратегии, интересът към отделните страни и народи изbledнява. Как еволюира при това положение специалността българистика, правена във Франция от не-българи?

Краткият отговор е, че интересът към България се измества в плоскостта на ареалните студии, най-вече тези на балканистиката и на източноевропейстиката. Въз основа на два примера в следващата част ще очертая логиката на тази промяна и приплъзването на „чистата“ българистика, с фокус върху България (страната / културата) и българския език, към балканистични или източноевропейски изследвания. Тези тенденции се проявяват както в традиционно българистично огнище като INALCO, така и в нови водещи институции като парижкото Висше училище за социални науки, EHESS (École des Hautes Études en Sciences Sociales).

1. Българистиката в INALCO през последните 10 години

На пръв поглед българистиката в INALCO следва старата и добре очертана траектория: след оттеглянето на Жак Фьойе Мари Врина поема Катедрата по български език (2009 г.), като я развива и утвърждава. Към май 2018 г. Катедрата наброява четирима специалисти, от които двама български езиковеди: Георги Армянов и Снежана Гаджева¹⁴. Тук ще представя само двете основни фигури, които определят тенденциите в новата, балкански ориентирана българистика: Мари Врина и Бернар Лори.

Професор по български език и литература, изтъкнат преводач от български на френски¹⁵, Мари Врина води класическите за материята курсове и въвежда нови (литературен превод / ‘traduction littéraire’ и теория на превода), като с преводите си утвърждава нови автори (Г. Господинов) и нови прочити на класици (Вазов, *Под игото*; Пенчо Славейков и кръгът *Мисъл*). Паралелно с това тя поддържа и доразвива отрано заявени изследователски интереси, в които доминират темите за идентичността, за езика и социалната промяна, както и въпросът за другия¹⁶. С определен афинитет към истори-

¹⁴ Армянов е известен като автор на *Речник на българския жаргон* (София, ИК Фигура, 2001, 3-то изд. 2012), докато Гаджева съчетава компетенциите на българист и османист и участва в преподаването на турски езици в INALCO. Тази информация ми беше любезно предоставена от Бернар Лори.

¹⁵ Освен преводи на класици на българската литература като Иван Вазов, Йордан Йовков, Алеко Константинов и др., М. Врина отваря вратата на френската публика за Йордан Радичков. Благодарение на преводите ѝ Франция открива съвременни български писатели като Виктор Пасков, Алек Попов, Теодора Димова, Емилия Дворянова и много други.

¹⁶ M. Vrinat, *Crises historiques et mythes identitaires: quelques illustrations dans la littérature bulgare du XXe siècle*. – In: *La France, l'Europe et les Balkans. Crises historiques et témoignages littéraires*, Sofia: Éditions de l'Institut d'Études Balkaniques

ята¹⁷, социалните науки и *cultural studies*, тя еволюира все повече към една „културологична българистика“, с внимание към езиците на промяната, към паметта и механизмите на нейното предаване и рецепция. През последните години Мари Врина работи по изследователски проект, който за някои е предизвикателство: да очертае пространството (транснационално) и езиците на една широко разбрана „българистична литература“¹⁸, която има за основа живота (или част от житейски път) на авторите в България и се прави както вътре, така и извън страната. Проектът включва литературата на българи, публикуващи в страната и в емиграция, както и на малцинствата: турско (от „интегрираните“ турски автори от епохата на социализма до литературата на турските изгнаници по време и след възродителния процес), еврейско (от нобелиста Елиас Канети до съвременни израелски писатели с български произход), арменско (от Севда Севан към малко известни автори).

Още по-балканистична е „българистиката“ на Бернар Лори, специализирал в областта на българската история от XIX–XX век¹⁹. В INALCO (където е от 1987 г.) той преподава българска история, „българска цивилизация“, както и (до съвсем скоро) българска география. Преподавал с години сходни курсове за Югославия (или по-общо за южните славяни) и периодично ангажиран с уводни исторически курсове на други балкански страни, Лори се смята – с право – за балканист и отстоява гледната точка за една „балканска Европа“²⁰. Тази ориентация е особено изразена в изследователските му интереси, които той сам определя като интерес към обществата, разделени на *милет*-и, и съвместното съществуване на етноконфесионални групи на Балканите от XIX век до наши дни, градската култура на Балканите, войни и въстания с акцент върху насилието и „излизане от насилието“ и др.²¹ И ако българската

et Artois Presses de l'Université, 2002, 242–252 (българска версия в: *Балкански идентичности*, т. II, София: Институт по балканистика, БАН, 2002, 129–144).

¹⁷ Vrinat, M. *L’Affaire Dzem et Moi, Anna Comnène de Vera Mutaftchieva : de l’Histoire-héros à l’Histoire-prétexte*. – *Revue des Études Slaves* 73: 1, 2001, 185–195.

¹⁸ Vrinat, M. Les langues ignorées de l’espace littéraire bulgare, in : Ioana Bot, Levente Szabo, Adrian Tudurachi (eds.), *Sujets dépourvus d’importance. Pour une politique du résiduel en littérature, Caielete Echinox*, vol. 33, 2017 (Phantasma, Univ Babes-Bolyai, Cluj-Napoca), 257–274.

¹⁹ Първата му книга, *Le sort de l’héritage ottoman en Bulgarie. L’exemple des villes bulgares, 1878–1900*, Istanbul: Isis, 1985 (Varia Turcica 1) [в бълг. превод Съдбата на османското наследство: Българската градска култура 1878–1900, София, Amicicia, 2002], е преработка на докторската му дисертация, защитена под ръководството на Жорж Кастелан. Книгата издава неканоничен подход и непогрешим усет за „болните места“ на българската историография.

²⁰ Logy, B. *L’Europe balkanique de 1945 à nos jours*, Paris, Ellipses, 1996 (преведена на македонски 2003, на български 2005).

²¹ Вж. профила на <http://cetobac.ehess.fr/index.php?177>.

тематика е в сърцевината на повечето му приноси, фигуриращи в представителния компендиум от статии, публикуван през 2005 г.²², вниманието към Македония – като област и като национална държава – се материализира в две книги, едната от които е неговият хабилитационен труд²³. Трайните интереси на Б. Лори към социална и културна история, към история на идеите и т.нар. свързана история (*histoire connectée*), към методите на социалните науки го правят малко чувствителен към националноо[т]граничените истории. Пример за това е неговият анализ на Битоля като „най-балканския град“ за периода XIX–началото на XX в. – векът на национализмите *par excellence* – и като „изключителна лаборатория за проучване на съжителството и конфронтацията, на начините и процесите на нагаждане едни към други на общности, които споделят едно и също градско пространство“²⁴. В последните години тези интереси го отдалечават от всяка националнописана история и го водят към все по-антропологични ракурси.

2. „Българското“ в балканските хоризонти на Висшето училище за социални науки

Основано от Фернан Бродел (след отцепването от по-старата научна институция *École Pratique des Hautes Études*) през 1975, EHESS – парижкото Висше училище за социални науки – се издига като водеща изследователска институция за историците от школата на *Анали*, както и за свързаните с нея науки за човека и обществото. Тъкмо там се развиват новите изследователски парадигми и от 1990 г. насетне тъкмо в EHESS се инициират най-авторитетните и търсени френскоезични програми за сътрудничество с Централна и Източна Европа, целящи да улеснят „прехода“ в хуманитаристиката и да спомогнат за научната ре-конверсия на специалисти по различните социални науки в посткомунистическите общества. Както в историческите науки – централна ос за Училището – така и в сравнително добре застъпените в него езикознание, социология и антропология няма място за „истики“, създадени около изучаването на една страна. Редом с тематичните полюси и умерено практикувания хронологичен принцип (при историците), ареалният подход е доминиращ.

²² Les Balkans. De la transition post-ottomane à la transition post-communiste, Istanbul: Isis, 2005.

²³ Bernard Lory, Christophe Chiclet, *La République de Macédoine, nouvelle venue dans le concert européen*, Paris: L'Harmattan, 1998; Lory, B. *La Ville balkanissime: Bitola, 1800–1918*, Istanbul: Éditions Isis, 2011.

²⁴ Cf. <https://www.panthéonsorbonne.fr/autres-structures-de-recherche/ipr/les-revues/bulletin/tous-les-bulletins/bulletin-n-32-revisiter-les-relations-internationales-au-xixe-siecle/bernard-lory-la-ville-balkanissime-bitola-1800-1918/>.

През 1990 г. в EHESS се създава *Център за турски и османски изследвания* след сливане на две научни звена: Институт за турски изследвания (с директор Louis Bazin) и секцията по османска история на Центъра за изследвания на Русия, Източна Европа и турските области [Centre d'études sur la Russie, l'Europe orientale et le domaine turc] (с дир. Alexandre Bennigsen). Интересът към „българското“ – доколкото изобщо може да се говори за такъв – е вписан в балканската проблематика, която в началото се свежда до мястото на балканските провинции в османистиката: неслучайно първите балканисти, които намират място в този Център, са специалистите по балкански ислям Ал. Попович и Н. Клейе [N. Clayer]. Балканистиката получава видимост с оглавяването на Центъра от албанистката Натали Клейе през 2008 г. (останала негов директор до 2018) и с промяната (2010) на името в *Център по турски, османски, балкански и централноазиатски студии* (Centre d'Études Turques, Ottomanes, Balkaniques et Centrasiatiques: CETOBaC). Както съвременните „българисти“²⁵ от INALCO, така и уважаващите се френски балканисти от различни дисциплини – история, политология, антропология – са асоциирани членове на този Център.

В така реорганизираната институция балканистиката е представена с един основен курс, набрал скорост през последните 10 години: семинара за югоизточноевропейските общества [Séminaire les sociétés sud-est européennes], координиран от Н. Клейе, Б. Лори и политолога Ксавие Бугарел. Тъкмо в рамките на този семинар – и само там, в рамките на EHESS – се представят изследователски проекти и дирения, свързани с българска история, език, култура и общество²⁶.

3. Богомили и катарии, българи и българистика във Франция

Всеки, който има бегла представа за развоя на българистиката във Франция, си е дал сметка за значението на изследванията върху богомилството за научния (а и недотам научен) интерес към катарското движение в Южна Франция. Вече стана дума за ролята на Йордан Иванов и неговия труд *Богомилски книги и легенди*, чиято френска версия носи мощното внушение за пряко влияние: корените на катарите се търсят в богомилството. Няма да е пресилено да се каже, че френското издание на този труд – както и на книги-

²⁵ Употребата на кавичките тук подсказва употребата на термина от гледна точка, която е „външна“ за разглежданите фигури.

²⁶ Например Мари Врина представи в него (2014–2015 г.) важни части от новия си изследователски проект, а Надеж Рагарю периодично представя нови изследвания, от които се вижда как интересите ѝ еволюират от политология към културна история и към антропология на социализма.

1869

те на други български историци, работили по темата²⁷ – през 70-те години е една от най-успешните PR операции на българистиката от времето на социализма. Тези трудове осигуряват широка публичност на въпроса за връзките на богомилството с катарите във (и извън) Франция. Второто френско издание (1995) на *Богомилски книги и легенди* е вече подчинено на логиката на търсенето: то съвпада по време с първите успешни опити катарството да се свърже с една регионална *окситанска* идентичност, с което този средновековен религиозен феномен се вписва в изобретяването на традиции²⁸ и на нови идентичности и започва да обраства с наукообразна митология. Така един от плодовете на академичната българистика, която се радва на най-успешна промоция във Франция, бива абсорбиран от приемащата среда и заживява собствен живот, включен в нови смислови и символни системи, подчинен на местни (регионални) интереси и понякога на персонални стратегии²⁹.

Такава смислова система е търсенето на „катарска памет“ или исторически спомен за анти-катарски преследвания в Южна (по-специално Югозападна) Франция, която памет се обиграва като проява на регионалната или дори протонационална *окситанска* идентичност. Употребата на катарството за поддържане на различна идентичност и за противопоставяне на централната власт и на доминиращата религия / култура донякъде напомня акцента, поставян в България от 60-те до 80-те години върху богомилството като съпротива (антифеодална, на властимащите, на „бедни срещу богати“)³⁰. Така през май 2009 г., когато се отбелязва 800-та годишнина от кръстоносния поход срещу катарите, организиран от папа Инокентий III (1209 г.), главният регионален ежедневник афишира на първа страница реторичния въпрос: „Катарски дух, още ли си тук?“³¹, в който се долавя апел към непокорния и

²⁷ D. Angelov, *Les Balkans au Moyen âge: La Bulgarie des Bogomiles aux Turcs*, London: Variorum, 1978, и внушението за пряка приемственост в Idem, Богомили и катарите. – В: *Славянские культуры и Балканы* 1, София, Изд. БАН, 1978, 84–99. За разлика от добрия прием на трудовете на Д. Ангелов, за отбелязване е критиката (от J. Gouillard) на В. Primov, *Les Bougres. L'histoire du pape Bogomile et de ses adeptes*. Paris: Payot, 1975.

²⁸ В смисъла на Е. Hobsbawm, Т. Ranger (eds.) *The Invention of Tradition*, Cambridge: C.U. Press, 1983.

²⁹ В средата на 90-те години имах възможност да установя използването на богомилски фигури, теми и митологеми в писания на българи, опитващи се да се намерят място (и препитание) в Южна Франция.

³⁰ Темата за различните прочити и политическите употреби на богомилството в България все още не е била предмет на сериозно изследване. Вж. щрихи към темата у М. Benovska-Sabkova, *Political Myth and Religion*. – *Ethnologia Balkanica* 2, 1998, 137–144.

³¹ Вж: <https://www.ladepeche.fr/article/2009/05/17/607850-800-ans-plus-tard-esprit-cathare-es-tu-la.html>. Монсегюр е знаково място за катарската памет, където кръстоносната война срещу ‘албигойците’ е взела най-много жертви: при превземането на крепостта през 1244 г. над двеста еретици са изгорени на клада.

бунтовнически дух, асоцииран с катарите. Датата е почетена и с международна научна конференция, организирана от *Музея на паметта* (*Musée des mémoires*) в град Mazamet в областта на Тулуза: богомилското наследство и богомилско-катарските връзки са един от акцентите на мероприятиято, в което участват и български изследователи.³² Медийният шум около годишнината от една страна, научната активност от друга, най-сетне дават плодове: през 2016 г. епископът на диоцеза Ариеж поднася публично извинение от името на Римокатолическата църква за „кладата на Монсегюр“ [*le bûcher de Montségur*]³³. Това обаче не изчерпва дебата около ролята на катарите в историята на Южна Франция, който периодично припламва през последния век: след публикации на историци на изкуството този дебат отново се изостря във френска среда между 2012 и 2018 г., като разгорялата се историографска битка около катарите силно напомня на проблема „Батак“³⁴.

През пролетта на 2017 г. вниманието ми бе привлечено от съобщението за международна конференция, посветена на „850-годишнината от Богомилско-катарския събор [от 1167 г.] в Сен Феликс дьо Лораге [*Saint-Felix de Lauragais*]“, която трябваше да се проведе от 12 до 14 май в същото това градче близо до Тулуза. Като съорганизатор на въпросната конференция бе посочен *Български център 'Просветление'* – недържавна и неакадемична културна организация с претенции за научност³⁵, осигурила присъствието на внушителна българска група. Конференцията бе съпътствана от културни

³² Докладите на повечето участници са представени в сборника *1209–2009, cathare: une histoire à pacifier? Actes du colloque international tenu à Mazamet les 15, 16 et 17 mai 2009 sous la présidence de Jean-Claude Hélas, Toulouse : Loubatières 'Histoire', 2010.*

³³ <https://www.ladepeche.fr/article/2018/10/28/2896545-cathares-la-nouvelle-bataille.html>

³⁴ Интересът към катаризма в Югозападна Франция е политически натоварен още от времето на Втората Световна война, когато нацисткият археолог и любител-историк Ото Ран [*Otto Rahn, 1904–1939*] свърза катари и албигойци с митично съкровище и древни тайни учения. От 90-те години се множат т.нар. нео-катари с дясна до крайно дясна политическа ориентация. От 70-те години френската историография на катарската ерес – или катарско движение – започва да се поляризира между безусловни привърженици на катаризма като социален и религиозен протест и скептици, някои от които отричат самото название *катари* за еретиците в тази област. Последната засега историографска битка е инициирана от няколко публикации на млади историци на изкуството, особено от А. Trivellone, *Hérésies et Inquisition. Les cathares, les albigeois et les vaudois face à l'Eglise (Pour une histoire renouvelée de l'hérésie médiévale).* – *Religions & Histoire*, No 46, Octobre/Novembre 2012, 21–40, както и от изложба, организирана в този дух в Монпелие (2018 г.).

³⁵ Този Център или Фондация, ръководен/а от „професор“ Дамян Попхристов, се дефинира като работещ „за популяризирането на истините за нашите предци и изконните български духовни ценности, за ролята и мястото на българите в соци-

събития (изложби и концерти), носещи внушението за близостта на богомили и катари до първото и „най-чисто“ християнство – и едновременно с това до тайни древни учения. В доклада си президентът на *Българския център* вдъхновено редеше траки, богомили и катари в една линия от „просветлени“ човешки групи, стигаща до Бялото братство на Петър Дънов – все избрани носители на Божията искра и езотеричното знание. На втория ден последователи на Дънов от българската група организираха изпълнение на паневритмия. След участието си в конференцията българската група продължи към Монсежюр, където (както научих по-късно) е взела участие във възпоменателно честване на изгарянето на еретиците. Така в контекста на днешна Франция една разработена от българистиката тематика – и ясно идентифицирана като сферата на българската научна експертиза – се оказва „превзета“ от родни радетели на „българското“, които се ситуират в полето на новата религиозност и алтернативната духовност.

Заложила на катарско-богомилските връзки, конференцията се оказва прелюбопитен терен за проучване не само за употребите на историята, а и за преплитането на средновековното религиозно дисидентство както със съвременни религиозни движения, така и с нови форми на политическа мобилизация. Видяна в перспективата на българистиката като обществена наука, тя показва как научните тези, заживели собствен живот, се превръщат в политически и културен капитал³⁶ и от позитивно знание се трансформират в идеологеми, емблеми и знамена на каузи.

И така: каква българистика във Франция през двадесет и първи век? Със сигурност не тази, която е била практикувана до 70-те / 80-те години на двадесети. Този тип българистика е почти изчезнал от научните радары. Трябва ли българистичната хуманитаристика да се плаши от това? Ако настоящият текст носи някакво внушение, то е, че българските изследователи от различните дисциплини на традиционната българистика трябва да се адаптират към новите парадигми и същевременно да развият чувствителност към извъннаучните употреби на произвежданото от тях – от всички нас – знание.

Гая Вълчинова
Университет Тулуза II

алните, културните и духовните процеси в Европа от древността до днес“ (<http://e-bulgaria.org>). Само през 2017 г. той организира две други международен събития на богомилски теми: форум „Българският дух в Европа през вековете“ и т.нар. Четвърти събор за богомилския дух и култура.

³⁶ Тук понятията политически капитал и културен капитал се използват съобразно с употребата им от Bourdieu, P. *Le sens commun*, Paris: Minuit 1980, 191–207.

НАУЧЕН ЖИВОТ

Национална научна конференция, посветена на 130-годишнината от рождението на Николай Райнов

На 3 и 4 април в Софийската градска художествена галерия и Института за литература се проведе Националната научна конференция по повод 130-годишнината от рождението на енциклопедичния по своя формат интелектуалец – художник, изкуствовед, теоретик, философ и теолог, прозаик, поет, преводач, публицист – Николай Райнов. Автор на първата българска история на изкуството, на едни от първите монографии за българско изкуство, на манифестни статии за българския литературен авангард, пръв директор на Института за литература, той продължава да респектира изследователите с огромното си творческо наследство и разностранните си знания както в хуманитарни области като философия, история на религията, етнография, така и в природонаучни като физика, ботаника, астрология, химия и др.

На 3 април заседанията на конференцията преминаха сред картините и архивната сбирка на Н. Райнов, подредени в Софийската градска художествена галерия. Изложбата, резултат от дългогодишно проучване върху творчеството му, включи над 120 произведения – декоративни природни картини, графични композиции, илюстрации. Най-разпознаваемата част от тях са т.нар. „стилизувани картини“, създадени през 20-те и 30-те години. Конструирани чрез текстови подстъпи към картините, изложбата представя както най-ранните му студентски работи от Държавното рисувално училище (1909–1911), така и творби от зрелия му период от 20-те години, гравюри от престоя му в Париж (1925–1927), декоративни пейзажи от 30-те години, сред които са и изработените в лакова живопис върху станиолова основа – без аналог в българското изкуство.

Встъпителни думи за конференцията и изложбата бяха отправени от директора на Института за литература – доц. Елка Трайкова, както и от Станислава Николова, уредник на изложбата и дългогодишен изследовател на творчеството на Н. Райнов.

Доц. Трайкова ситуира фигурата на Н. Райнов в събирането на контрастите, в радикалното преобръщане на представата за творчеството като монолитна цялост, в безпрецедентното му, уникално като обем и богатство на философски идеи и естетически послания, присъствие в различни хуманитарни области, вдъхновено от осмислянето на човешката идентичност.

Конференцията се откри със слово на проф. Светлозар Игов, което ситуира времево и пространствено мащабната културна фигура на Н. Райнов в сложната плетеница от семейни, обществени и културни контексти и настоя приносната изследователска работа по издаването на събраните му съчинения, начената от доц. Александър Йорданов и проф. Едвин Сугарев в края на 1980-те години, да продължи. В доклада си *Моделът на притчата при Николай Райнов* проф. Светлана Стойчева (НАТФИЗ) направи съпоставителен анализ на дискурсите на приказката и притчата у Райнов, като откри близоостите и различията в модела им. Анализът на проф. Михаил Неделчев на тема *Един сравнително късен авангардистки проект от 1931 г.: диалогът на приказните страшни разкази и картинки от „Княз и чума“* се спря върху поредицата от въпроси, възникващи при внимателния прочит на двутомника от 1931 г.: наистина ли това е една приказка за деца, трябва ли да говорим само за сецесионните съставки на този радикален проект, илюстрации ли са всички изображения, които съпровождат „страшните“ епизоди, може ли да четем като самостоятелен паралелен разказ поместените в края на циклите цветни картинки, прочетени ли са своевременно с цялата им авангардистка същност двата тома, как стои този пространен проект в цялостното приказно творчество на Н. Райнов и как се вписва в българските авангардистки естетически търсения. В *Николай Райнов в спора за „лява поезия“ и авангардно изкуство (1920–1930)* доц. Мая Горчева (УниБИТ) се спря върху диалога между Н.- Райновата статия „Лява поезия“ от 1931 г. и отговора на Ламар в сп. „Новис“ – „Лява поезия. Теософско кръщение“ – диалог, в основата на който отново застава Гео Милев с идеите си за нова поезия и ново изкуство изобщо. Наташа Христемова (91 НЕГ „Проф. Константин Гълъбов“) проблематизира в текста си *Николай Райнов – самотният търсач модернист* оскъдното запознаване на учениците от гимназиален етап с многогранното му творчество, с възможностите на преподаването и интригуването на фейсбук поколението с Николай-Райновото интелектуално наследство. В анализа си на тема *Концепцията за духовното и за Бога в „Между пустинята и живота“ на Николай Райнов* Невена Борисова разглежда романа като квинтесенция на мирогледа на твореца и художественоконцептуалния му подход, споени от принципа на синтетичността в безпрецедентен за литературата ни комплекс от интертекстуално взаимнопораждащи се смисли. В *„Ахасфер“ на Николай Райнов* Румен Шивачев (ИЛ – БАН) направи паралел между едноименните поеми на Н. Райнов и Н. Лиливев, като рефлектира върху причините за по-големия интерес, който предизвиква творбата

на Лилиев, някои посочени от самия Райнов – Лилиевият Ахасфер е надсъбитийно обобщен, съмненията и колебанията, импулсирани от терзанията на низвергнатия спасител, са фикционално изнесени и изострени до драматизъм. Красимира Кацарска (ЕГ „Людмил Стоянов“ – Благоевград) изведе интригуващо знакови синонимни редици в детайлния си обзор *Синонимни гнезда на символните образи в „Каин и Авел“ на Николай Райнов*, задавайки формата на текстологичните анализи, които преобладаваха в следобедната сесия на конференцията.

Средновековието в произведенията на Райнов бе интерпретирано в текстовете на д-р Елена Азманова-Рударска (ЮЗУ „Неофит Рилски“) *Средновековието в творчеството на Николай Райнов: светци и еретици*, на проф. Виолета Русева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) *„Богомилски легенди“ на Николай Райнов – неразчетената мистификация*, на д-р Петър Трендафилов (ШУ „Епископ Константин Преславски“) *Цар Петър в интерпретацията на Николай Райнов*. Докладите засегнаха сложните, нееднозначни идентификации на светческото и греховното у Н. Райнов в галерия от образи на светци и еретици, противопоставени условно, разгледаха работата с декоративните изобразителни възможности на езика и изграждането на текста като сложна декоративна плетеница от словеснопластични фрагменти. В прецизен текстологичен анализ чрез идентифицирането на творчески стимули, влияния и използвани източници бе реставрирана историята на първата книга на Николай Райнов – „Богомилски легенди“, интерпретирана и като характерна николайрайновска космогония, като една версия на съвременна Библия. Основен бе и въпросът за отношението „история–фикция“, развит чрез наблюдения върху високата пропускливост между историческо и фикционално, която, освен че стимулира обработването на фактическото от фикционалното, допуска и фикционалния генезис на историческото.

Не само идеите, но и езикът, и структурата на текстовете – поетически и прозаически – застанаха в центъра на изследователското внимание. В детайлен стиховедски анализ на поемата на Н. Райнов „Дон Кихот, рицар на бяна“ доц. Петър Велчев изведе изразовите възможности на неговото римувано слово. Декоративната изразност бе тема на доклада на д-р Надежда Цочева (ШУ „Епископ Константин Преславски“) *Декоративните текстове на Николай Райнов и иконографията на сецесиона*, организиран около наблюдения върху изграждането на орнамента, архетипа на жената и иконографията на сецесиона, градините в декоративната проза на Н. Райнов и ролята на скъпоценните камъни. Картините и словесното творчество на Н. Райнов взаимно се допълват, декодират и само в своето единение могат да дадат пълна представа за неговия магически свят – те са интегрална част от цялостната естетика на вербализация на визуалното в българската художествена култура от първите десетилетия на XX век, която се съизмерва със съвременните и европейски тенденции, посочи Цочева.

В есеистичния си текст *Николай Райнов: „Градът“ и „Изкуство и стил“* д-р Марин Бодаков (СУ „Св. Климент Охридски“) предложи интересната теза, че поемата „Градът“ е предтеча на манифестната статия „Изкуство и стил“, като рефлектира върху значението на символа на умъртвената, стилизирана природа, разгледа символите като език, създаден в сукцесията от анализ към синтез. В импресионистично оформения си анализ *Николай Райнов и най-модерните течения в изобразителното изкуство по негово време* Калин Николов (НХА) демонстрира отличното познаване от страна на Н. Райнов на авангардните изразни експерименти на неговото време, а Наташа Ноева (ИИИ – БАН) потърси отговора на въпроса защо Н. Райнов избира пътя на самоизолация след двата неуспешни опита за самостоятелни изложби през 1937 и 1939 г. и осуетеното в България честване на 50-годишнината на твореца през 1939 г.

На 4-ти април работата на конференцията продължи в Големия салон на Института за литература с представянето на малкия художествен речник на Николай Райнов, който включва 126 автори, дефинирани от съставителя съответно като художници, графичи, карикатуристи, живописци, скулптори, физици (Леонардо), стенописци, миниатюристи, мистици, фантасти и др. Редом с портретите на творците Юлиан Жилиев (ТУ) коментира статиите върху източното и западното изкуство, върху отделни художествени течения като експресионизъм, поантилизъм, пленеризъм, свръхреализъм и др., върху основните художествени школи – флорентинска, венецианска, мадридска, гранадска, берлинска, кьолнска. В текстовете в речника прозира виждането на Райнов за приемствеността и сукцесията в изкуството, както и убеждението му за двете принципни творчески начала – символизъм и реализъм, посочи Жилиев. В изследването си *Войната на семейство Райнови – между митовите и фактите* д-р Пламен Петров (СУ „Св. Климент Охридски“) обърна внимание на феномена на недостатъчното проучване на биографичните факти за Николай Райнов и чрез богат масив от документални материали разказа за известния в новата българска история спор между баща и син, който прераства в шумен скандал през 50-те години на XX в., завършвайки с отстраняването на Николай Райнов от преподавателския състав на Националната художествена академия. Изследването включва и други двама членове на фамилията – художника Стоян Райнов (брат на Николай Райнов), към момента на отстраняването на Николай Райнов също част от преподавателския състав на Академията, и скулптора Боян Райнов – втория син на Николай Райнов и брат на Богомил Райнов.

В есеистично-документалния си текст *Небесната душа на свръхмодернизма и Николай Райнов* Владимир Станчев рефлектира върху „тилилейската нравоучителна притча-роман“ „Между пустинята и живота“ чрез същинни за модернизма понятия като Слънце, Душа, Дух, Бог, Син Божи, Човек и Свръхчовек. Станчев направи паралели с Ницшевия „Така рече Заратустра“,

който, също както и Н. Райнов, търси произхода на Свръхчовека в Слънцето с преклонение, напомнящо преклонението на човека към Бога. Станчев припомни детайли от честването на Райнов от български интелектуалци в Париж през 1939 г. Съдбата на Райнов бе находчиво успоредена и тълкувана в един далечен хронологически, но същинно близък паралел със съдбата на друг един интелектуалец с драматична съдба – Георги Марков и неговия бунт срещу властващия октопод в притча, поместена в писмо от 1977 г.

Доц. Людмила Малинова разказа за съпругата на Н. Райнов – Диана Райнова, посочвайки и книгата на Богомил Райнов за майка му – „Диана“. Напредничава интелектуалка, символ на модерната жена, която се оформя като социалнокултурен образ през 20-те години, тя посещава курсове по приложно изкуство заедно със съпруга си, превежда от немски и френски, автор е на есета и стихове, включва се в сказки, последната от които е за жената и майчинството.

В последвалите дискусии бяха пресрещнати различни гледни точки към фигурата и делото на Райнов, предложени бяха различни определения на неговия изобразителен стил – от късния символизъм до висшия кич (самият Н. Райнов изследва кича), активирайки полемика върху номинацията модернизъм въобще с присъщата ѝ нееднозначност. Дебатът резултира в адекватна на противоречивата фигура на Райнов невъзможност за причисляването му към определена школа или течение, предзададена и от убедеността му в синтеза като същина на изкуството.

Сложните творчески пулсации между историческо и фикционално, засегнати в анализа на „Богомилски легенди“, бяха разгледани и в пиесата на Н. Райнов „Имало едно време“. В анализа си *Исторически образ и фикция в драматическото сказание „Имало едно време“ на Николай Райнов* доц. Мариета Иванова-Гиргинова (ИЛ – БАН) проблематизира сложната, нееднозначно тълкувана историческа личност на Владимир Расате, в чийто образ Н. Райнов пресъздава модерния боготърсач и богоборец, подменяйки реалното с фантазно в едно благодатно исторически и естетически поле, превръщайки противоречиво възприемания Владимир Расате в модерен усъмняващ се човек, а княз Борис – в усложнен, жестоко страдащ архетипен баща, терзан от жертвата, която трябва да даде. Райнов работи с мистиката, стигайки дори до пародия на заклинателното тайнство, която на свой ред предполага въвеждането на декоративноорнаменталната изразност, за да отведе към експресионистичо-демонична развързка.

Фокусирайки се отново върху пиесата, д-р Николай Кирилов (ИЛ – БАН) определи в текста си *За „сплитането на сказания“ и за „Бога без име“ в драмата „Имало едно време...“ на Николай Райнов* историчното като митопоетично и я прочете като „обемна смес от разкрояващи се гледни точки“, в която се сливат два кода – на историческата драма и на приказката. Кирилов изведе архетипния баща от източен тип, който доминира над сина, както и

въпроса може ли да се изрази чрез материалното Бог. Анализът му подчерта гравитирането към орнаменталното и декоративното, към изразността на пространството и неизразимостта на Бога.

В доклада си *Театрите на Париж (прочит по Николай-Райнови разкази)* д-р Надежда Стоянова (СУ „Св. Климент Охридски“) коментира аспектите на авторефлексията на Н. Райнов. Разказите „Счупени стъкла“ и „Сиромах Лазар“ развиват идеите на писателя за битуването на телесното, за възможното прераждане, посочи тя. Писателите от 20-те години схващат Париж като хетеротопия, изменчиво място, което премоделира отношението на Аза към себе си. Н. Райнов вижда Париж като театър на модерността – пълноценен тъкмо със своята фрагментарност (авторът го нарича „великолепна сграда от пъстри счупени стъкла“) и интерпретиран през символа на човека марионетка с проблематична душа, припомняйки детското схващане за куклата като живо същество, което детето унищожава, търсейки невидимото ѝ съдържание. Тъкмо в търсене на душата е устремено усилието и на фантастичния театър, което Н. Райнов дефинира в статията си „Фантастичен театър“ в сп. „Пламък“ от 1924 г.: „Да се види животът отвътре, в *самата* душа на човека, дори нещо повече – *изключително* в душата на човека“. Работа с този интересен текст заяви проф. Калина Лукова (Бургаски свободен университет) в резюмето си *За поетиката на фантастичния театър в статията „Фантастичен театър“ на Николай Райнов*. В концептуалната визия на Н. Райнов фантастичният театър трябва да създава художествено видение, като през думите да звучи душата, зрелищното да стане визионерско, внушително; вътрешната действителност да се наложи като по-ценна от външната; да се твори живот, а не – да се преписва животът; да не играят „действащи лица“, а действащи души; предметите да придобият символна внушителност; вместо душата да се изнася навън, вселената да се внесе в душата и да придобие загадъчните приливи на вечното. К. Лукова разгледа предписаният модел на Н. Райнов между две епистеми – на Ибсен и особено на Метерлинк.

Работата на Николай Райнов с приказния текст бе дискутирана в разработките на Росица Чернокожева, Ирена Панкева и Елена Давчева. Подчинена на естетическите му опити, визуализацията на словото и релативизирането на реалното и условното, приказната проза на Райнов – преводна и авторска – бе анализирана с оглед на техниката на лиризация чрез свръхсинкретизъм, на притчовата иносказателност на словото, на ерудитски натегналата интертекстуалност, на психоаналитичното и психодраматично податливо съдържание. Ирена Панкева се върна към табуирането на Райновата фигура и острапяването му спрямо пролетарското изкуство, с чиято естетика той рязко се разминава чрез своите загадъчни, двойствено конструирани образи. Д-р Росица Чернокожева анализира психоаналитично смисловата структура на „Княз и чума“, определяна по различни начини – като първото българско

фентъзи, като експресионистична приказка, четена през юнгианската теория или като вълшебна приказка с архитектуриката на шехеразадното разказване, т.е. на влизането от приказка в приказка. В доклада си тя идентифицира изграждането на удоволствия и реалистичния Аз по Фройд, на афектите, както и на помощните Азове на психодраматичната сцена. Чернокожева посочи кореспонденцията между илюстрациите на Н. Райнов и декоративно визуализираното му слово в този уникален като замисъл и структура текст, появил се през 1931 г. Докладът на д-р Елена Давчева *Не просто превод. (Пет руски народни приказки под вещото перо на Николай Райнов)* запозна в детайли с лексикалните и граматични особености на Николай-Райновите приказни преводи от руски език, с прецизната, едновременно преводаческа и творческа работа с текста, с многообразието от езикови средства и находчиви трансформации, като създаде цялостна представа за Н. Райнов като преводач, разказвач и проводник на по-малко познатото у нас руско приказно творчество. Анализът на Васил Василев *Героите на Николай Райнов – „между пустинята и живота“* завърна към философско-религиозните контексти и интертекстове и противоречивата рецепция на романа „Между пустинята и живота“.

Анета Донева и Петко Георгиев от Пловдивската народна библиотека заявиха с докладите си *Николай Райнов и Народната библиотека в Пловдив* и *Николай Райнов – главен библиотекар в Пловдивската народна библиотека от 1922 до 1927 година* намерение да разкажат за един важен, много благодарен период от работата на Н. Райнов, а именно дейността му като главен библиотекар с важна роля в създаването на някои специални колекции, в прокарването на решения за законопроекти и други съществени за институцията инициативи, бивайки неизменно член на Постоянния библиотечен комитет. Проучването на библиотечната работа на Н. Райнов е още един подстъп към неговото уникално присъствие в българската култура.

Александра Антонова

Зависимият човек. Фактори на зависимостта. Национална научна конференция с международно участие (15–17 април 2019)

От 15 до 17.04.2019 г. в Американския център към Столична библиотека се проведе мащабна научна конференция с международно участие, организирана от Института за литература при БАН. Изнесени бяха 32 доклада. Темата на конференцията привлече много участници, превърна се в предизвикателство и породила оживени дискусии. Този път в центъра застана не личността на един творец, а значим проблем, засягащ живота на всеки човек. Зависимостите са многобройни, съдържат в себе си конфликт и съществуват във всяка епоха. Променят се, но не изчезват, преминават в опити за отвоюване на независимостта, за да се превърнат в нова зависимост.

Участниците в конференцията откриха най-различни ракурси, за да интерпретират темата: история на литературата – българска, западноевропейска, американска, руска; философия, културология, психология, история и театрознание.

Конференцията беше открита с есето на доц. д-р Елка Трайкова – директор на Института за литература към БАН. В него тя се спря на зависимостите, белязали XX и XXI век – социално-политически, исторически, екзистенциални. Човекът се опитва да „предпази себе си“, да съхрани независимостта си и „уникалната си идентичност“, „да не се впише в идеологическите рамки, в изкушенията“. Зависимостите са и в ежедневието, често осигуряващи удобство и комфорт. Те обаче могат да се изродят в деформиращи живота илюзии, а независимостта се отстоява трудно. Е. Трайкова даде примери от творчеството на известни наши поети и белетристи, писали хвалебствия за „силните на деня“, говори за „синдрома“ на „осребреното“, „априлското поколение“. Но и за невписването в системата, за мълчанието и отсъствието като съзнателен избор (К. Павлов), за „непоносимата лекота на отговорността“, за подвижното време. Финалът на нейното есе беше оптимистичен, защото съществуват и щастливи зависимости: любовта, приятелството, човешката близост.

Проф. Михаил Неделчев (НБУ), изнесе доклад на тема *Типологии на зависимостите на литературния човек с алтернативни на официозното: нагласи през комунистическата епоха*. В него той се спря на базисните зависимости, на задължителните самокритики, на режисираните срещи, на литературните преработки. Анализирани бяха „наблюдаваният, следеният човек“. Отстраняването на неудобните на „режима“ е ставало с неприемането в Съ-

юза на писателите, проблеми с жителството, клевети до пълното маргинализиране на пишещия творец. Страхът от физическо унищожаване е бил нещо реално (Б. Иванов). Целта е била инакомислещите просто да престанат да пишат. Бяха дадени примери за Н. Кънчев, Л. Левчев и др. Социално-културните хетеротопии на нормалността, жестовите на оттегляне, клаустрофобичните зависимости на социализма бяха друг акцент в доклада. М. Неделчев даде примери за творби, в които творците се противопоставят на системата – „Хайка за вълци“, „Старчето и стрелата“, „Човекоядката“. Изводът обаче беше за трагичната уязвимост на поета – „Славейте пеят“ (К. Павлов), „Моят 5-годишен убиец“ (П. Дойнов) и др.

Интересен акцент внесоха двата доклада на учени от Грузия. Проф. Ирма Ратиани – директор на Института „Шота Руставели“ в Тбилиси, говори на тема за тоталитарната власт и зависимостта от културния контекст (Totalitarian Rule and the Dependence of Cultural Context). Тя се спря на промените, настъпили в грузинската литература по време на диктатурата на Сталин и Берия, на преминаването през етапа на модернизма и на връзката с класиката. Изводите на И. Ратиани бяха за зависимостта на личността от трагизма на обществената ситуация и рефлексивирането върху културата. Проф. Мака Елбакидзе – зам.-директор на Института „Шота Руставели“, ни представи своята гледна точка към трагичните събития в Чехословакия (1968) чрез прозата на Милан Кундера в доклада *Person and Occupation. Factors of Dependence* (Milan Kundera).

Докладът на проф. Милена Кирова (СУ) – *Литературната история като фактор на зависимостта. Случаят с една изчезнала писателка*, постави в центъра личността на Евгения Димитрова. Тя изказа мнението, че каноничната литературна история предпочита големите имена, но пренебрегва малките. Беше подчертано, че е особено важно да се добавят нови имена, факти и произведения. Трябва да се изследват и литературните вкусове, циганската, турската литература и др. В центъра на изложението застана романът на Евгения Димитрова „Зара“ – едно откритие на М. Кирова. Тя го определи като психологически неклиширан роман. Беше направена съпоставка с романа „Русалка“ на Андрей Протич.

Проф. Николай Аретов (ИЛ) – ни върна в епохата на Възраждането с доклад *Приятелства и вражди на книжовното поле (възелът Ив. Найденов, П. Р. Славейков, Св. Миларов, С. С. Бобчев в една кореспонденция от 70-те години на XIX в.)*. Той насочи вниманието на участниците в конференцията към проблем, който съществува и в нашето съвремие, но за него се говори малко и се изтласква в периферията на съзнанието. Той подчерта, че темата за зависимостта в доклада му е и в метафоричен смисъл. Става въпрос за два свързани проблема: приятелствата между книжовниците и обвързаността на собствениците на периодични издания с идеологическите им пристрастия. Н. Аретов изтъкна съществуващото голямо желание да се осъществи три-

буна за изява дори с цената на компромис (причините са много: османска цензура, характер на политическата власт през XIX в., финансиране от чужди правителства и др.). Посочени бяха сложните отношения на Найденов и Миларов с П. Р. Славейков, връзката на Найденов със С. Бобчев – емигрант в Русия. Направен бе извод, че зависимостта между литературните отношения, съчетани с финансови обвързаности, желанието за собствено периодично издание са не по-малко важни от идеологиите на самите автори.

Последният доклад, с който завърши сутрешното заседание, беше на проф. Албена Георгиева-Ангелова (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН). Той потопи присъстващите в магията на фолклора. В него се анализира една градивна зависимост, фиксирана в традиционната култура. Тя се отнася до зависимостта на човека от природата. Проф. Георгиева я определи като „осъзната“. Подробно се спря на местата за оброк, на грижите, които са се полагали за тях. Спазвал се е важен принцип – дарява се не онова, което няма значение, а онова, което е свидно и скъпо. Обществото е било зависимо както от природата, така и от деструктивното в човешката психика. Когато благата се добиват трудно, те се ценят. В нашия забързан век плащаме висока цена за прекъснатата връзка с всичко естествено.

В последвалата дискусия се обсъждаше въпросът за канона и излизането от него, за неслучването в литературата, за необходимостта да се попълват литературни полета. Към мнението на М. Неделчев М. Кирова допълни, че най-важен остава концептуалният контекст. Беше посочена зависимостта от властта, желанието да се притежава, а в неговата основа е и манипулацията. Съотношението между канона и алтернативите, които го разрушават, е всъщност форма на провокация срещу твърдо установеното. Нужно е разумно дефиниране на това, какво е литература, но не според абсолютните критерии, а спрямо определен момент – обобщи Н. Аретов. Доц. Пламен Антонов също направи свой коментар, свързан с канона и с неписването в него на много автори, като даде пример с Кирил Христов и еротичните му романи, които остават в „ъндърграунда“. Елка Трайкова отбеляза, че очевидно съществуват различни зависимости от литературната история и реконструкциите, от политиката и властта. А излизането извън българските граници и насочването към Грузия и Чехия дава интересни ракурси към проблема и потвърждават неговата значимост.

Второто заседание на 15.04. започна с въвеждащия доклад на доц. Емил Димитров (ИЛ) – *Господарят и робът: диалектика на зависимостта („Феноменология на духа“ на Хегел и човешките не/зависимости)*. В него той се спря на главните идеи, залегнали в основополагащия труд на немския философ. Е. Димитров обобщи, че цялата немска класическа философия е философия на самосъзнанието.

Новите робства, или дебатът за техниката (техника и биология). Антисциентизъм в литературата на 60-те беше озаглавен докладът на доц.

Пламен Антов (ИЛ). В него той посочи една огромна зависимост, която се заражда с наметаната на човека в природата. Хайдегер отбелязва, че техниката е сила, която човекът е създал, но вече не владее и се е превърнал в неин роб. Критиката на западното общество е свързана именно с господството на техниката. Направен бе извод за кризата на философската метафизика, за техниката като нов заробващ фактор и за световната загриженост за природата и планетата Земя, заплашени от унищожение.

В текста на д-р Румен Шивачев (ИЛ) беше поставен проблемът за връзката между зависимостта и независимостта през диференциращата функция на съзнанието. Той се спря на гледната точка на Фройд и Юнг, които предупреждават за отдалечаването на човека от неговата същност. Независимостта може да се превърне в комплексиращи зависимости.

Гл. ас. Анна Алексиева направи в доклада си „Робство“ и „поданство“ – възрожденски рефлексии интересни паралели между двете понятия през XIX в. Тя проследи процеса, в който робството се „национализира“, а Паисий и преписвачите на неговата „История“ придават негативност на „чуждостта“. Обърна внимание, че интелектуалците използват понятието „поданство“, а революционерите – „робство“.

Доц. Мая Горчева (УниБИТ) говори за Цветан Марангозов и темата за зависимостта на личната биография и писането от тайните служби. Тя анализира „Неразчетените признания“ на Марангозов и зависимостта на писателя от режима („миналото ни настига“). В романа „Безразличният“ централен проблем е този за собственото двуличие и цинизъм – „Всички бяхме мошеници“. След емиграцията Марангозов доброволно се отказва от литературата. Разгледан бе въпросът за рисковата възстановка на прототипите, за зависимостта от образците.

Гл. ас. Мария Огойска (НБУ) ни поднесе един детайлен и дълбинен прочит на романа „Преселението“ на Милош Църнянски. В доклада си *Писателско пристрастяване към плътта на историята*“ тя анализира женските образи в творбата, както и „микроисториите“, направи препратки към Библията, определяйки Преселението като „откровение“, а родовото начало като „сакрално“.

Последният доклад от първия ден на конференцията беше на д-р Елена Борисова (ИЛ) и Рени Янкова (НБУ) – *Невъзможното битие на „изтощения разум“ в романа „Летящата планета“ на Александър Ненов*. Те се спряха на философията на Чарлз Пърс – на понятия като абдукция (метод на отгатване), манипулацията на „чуждия разум“ (фалибализъм), погрешимост на познатото. Романът бе разгледан през идеята за „изтощения разум“, която приема и морална насока чрез сблъсъка между рационалното и емоционалното и връщането към човешкото.

В последвалата дискусия разговорът се насочи в посока идеологии и новото робство, което се крие в тях; Европа на нациите срещу Европа на империите.

Вторият ден от конференцията беше открит с доклада на доц. Людмила Малинова (ИЛ) – *Две почти непознати имена в литературата ни от края на XIX и началото на XX в. (Елисавета и Мария Ненови)*. Тя започна с цитат от едно писмо на Яворов до Мина, в което се потвърди мащабността на проблема зависимост: „(...) от какво ли не зависи човек“. Направи се обстоен литературноисторически преглед на творчеството на сестри Ненови. Мария Ненова има издадени 15 книги (последната е от 1928 г.). Опитва перото си в много жанрове. Бяха споделени малко известни факти от биографиите им. Л. Малинова направи преглед на темите, присъстващи в стиховете на Ненова: човекът и природата, патриотичното чувство, екзистенциални проблеми – самотата, смъртта, животът като път. Акцентира върху по-модерното звучене на стиховете; върху опитите на поетесата в жанра на сонета и епиграмата, с което се заостря сатиричното начало в творбите ѝ. Анализирано беше мястото на Вазов в поезията ѝ.

Текстът на гл. ас. Емилия Алексиева (ИЛ) беше на тема *Деструкцията като код към зависимостта (Прозата на Георги Райчев)*. Това са зависимости, които всеки човек носи в себе си, и деструктивните, разрушаващи инстинкти. Като теоретична основа бяха използвани две изследвания: Ерих Фром – „Анатомия на човешката деструктивност“ и „Основни форми на страх“ от Фриц Риман. Към тях се прибавя и концепцията за кризисното начало, определящо поетиката на Георги Райчев. Бяха направени изводи за зависимостите от противоречията, от негативите в характерите на героите, от които те и не могат, и не искат да се освободят.

Докладът на Ирен Иванчева-Мерджанска (Университет на Синсинати) разглежда зависимостите от майчинството и езиците в романа „Обладаване“ на Юлия Кръстева. Детайлният анализ на текста обяснява тезата на писателката, че „можеш да убиеш майчиния си език, но да се преродиш в чуждия“.

Гл. ас. Ваня Георгиева (ПУ) говори за „Заклучената врата“ на Хулио Кортасар и зависимостта от майчината роля. Невъзможността за осъзнаването на света такъв, какъвто е, и зависимостта от майката като символ на езика са водещите тези в доклада.

Последвалата дискусия се насочи към важния проблем за езика, за неговото опазване и за естествените процеси в обществото. Участниците споделиха своите разбирания за срещата на културите, за съдбата на по-малките и по-слабите държави в исторически план, която налага отпечатък и върху езика, за опасността от претопяване чрез него и за творческото усвояване на външните влияния.

Следобедното заседание се откри с доклада на Петър Михайлов (32 СУИЧЕ) *Зависимостта от властта при Мария Грубешлиева – наблюдения върху „Бягството на Методи Ников“ преди и след 1944 г.* Той проследи промените, които прави с романа („Семейство“) след 1944. Михайлов анализира образите на главните герои и подчерта съобразяването с променената политическа ситуация в страната.

Д-р Росица Чернокожева (ИЛ) – запозна участниците в конференцията с разбиранията на американския психоаналитик Ървин Ялом за свободата като екзистенциална категория и осмислянето ѝ като антипод на зависимостта. Тя анализира понятия като вина, отговорност, лидерство, тревожност, избор.

Един от най-ярките доклади беше на Тея Сугарева (НАТФИЗ) – *Трансформации на зависимостта на режисьора от драмата в театралната практика на Стоян Камбарев*. Изходната идея, че модерният театър е антитеза на класическия, определи и начина на изложение – съпоставка. До 1989 г. може да се говори за театър с нормативен характер и за следствието от това – „езоповски език“. Може да се направи аналогия между театъра на Камбарев и модернизма – независимост, абсурдизъм, авангард. Беше направен детайлен анализ на художествените похвати на този тип театър, в който режисьорът става съавтор. Текстът „се разработва“, като се използва колаж и се вмъкват цитати. Сугарева изтъкна, че за 15 години Камбарев има 25 постановки на класически пиеси от чуждата литература: Чехов, Горки, Уайлд, Пингър и др. Сред тях – „Три сестри“, „Рожден ден“, „Любовникът“, „Завръщане у дома“.

Докладът на доц. Мариета Иванова-Гиргинова (ИЛ) – *„Слънцето на България“*. *Митът за спасението на България – от историята към алегорията*, ни запозна с една забравена пиеса на Антон Страшимиров. Действието е фиксирано във времето на войните. Модернистичната драма е „Слънцето“ („Отрешени“) – 1927 г. Използва се алегория – полународ, полуродина, полуживот. Декоративната философия, флоралната знаковост, мистиката, елементите на сецесион са особено важни за осмислянето на авторовата идея. Естетиката на болното (слепотата), на грозното, орнаментът като визия на ненормалността, вглеждането в отвъдното са част и от сценичната реализация.

В дискусията беше посочено, че липсва история на театъра, посочени бяха опитите на Камбарев да прочете нетрадиционно Чехов и Пингър чрез иронията към реалистичния подход. Разчита се на парадоксите, на оттласкването, на невидимите конфликти. Участниците изразиха съжаление, че сложни символистични пиеси не се играят, а те са примамливи с поставянето на проблемите в контекста на войната.

Следобедното заседание от втория ден на конференцията започна с докладите на гл. ас. Кръстьо Йорданов и доц. Христо Милков от Института за исторически изследвания към БАН. Те недвусмислено доказаха, че зависимостите са част от историята, с което разшириха територията на изследване. В първия доклад *Привилегирован статут и зависимост. Митове и реалност за положението на войнушкото и дервенджийското православно население през ранните векове на османското владичество* акцентът падна върху властта и уловките, капаните, които поставя. „Привилегията“ се оказва средство за манипулиране и поставяне на населението в зависимост.

Двата доклада на доц. Милков ни показаха върху материал от съвременната история на Франция – *Дьо Гол – отказът от политиката* и *Май 1968*:

Кон-Бендит или как да свалиш със 142-ма души *Петата република*, че съществува пряка зависимост между морала на държавника и властта. Отказът от политиката е израз на моралния избор, който се изразява в мисълта че „Не може да си подчинен на партията, ако искаш да служиш на народа.“ Във втория доклад акцентът беше върху личността на студентския водач, върху зависимостта от задкулисието и ролята на медиите.

Доц. Морис Фадел (НБУ) изнесе доклад на тема „*Късният Манделщам*“ – *между зависимостта и независимостта*. Докладът разискваше лутането на твореца между властта и отгласването от нея, на завръщането му към анонимността.

В последния ден на конференцията чухме доклади, които заложиха нови перспективи за анализ. Докладът на д-р Никита Нанков *Ужас или оптимизъм? „Черният котарак“ на Едгар А. По като морален наратив* беше посветен на един от шедьоврите на американския писател. В него се извежда тезата, че ужасът е начин да се достигне до оптимистично-екзистенциални внушения. Жанрът на творбата се определя като комбинация от романтична приказка и литературна изповед.

Д-р Юлиан Жилиев (ТУ) насочи вниманието ни към зависимостта през една ключова за епохата на Просвещението творба – „Робинзон Крузо“ на Даниел Дефо. Докладът е озаглавен *Зависимият господар в контекста на Просвещението* („*Персийски писма*“ на Монтескьо и „*Робинзон Крузо*“ на Д. Дефо. „*Сбогом, Робинзон*“ – *пародийният отговор на Х. Кортасар*). Направи се паралел между двете творби на фона на текста за независимостта в Енциклопедията (писана и издавана 30 годни от 1751), осмисляна като висше благо, което не се среща у човека, защото независим е само Съзателят. Във версията на Кортасар взаимоотношенията роб–господар са доведени до абсурд. Паралелът с „*Персийски писма*“ доказва, че зависимостите са взаимно обратими.

Доц. Бисера Дакова (ИЛ) беше озаглавила доклада си *Символизмът и Атанас Далчев – разрыв и тяга*. В него тя посочи, че зависимостта „може да бъде мислена като съотнасяне към, съизмерване със предходниците и непрестанно дискутиране на раздялата с тях“. Анализът се съсредоточи върху фрагмент 129 и 230, където новото в поетиката е промислено като доразвиване, доизчерпване на загатнатото у предшествениците, а е видяно и като „неразпознаваем елемент сред баналното и познатото“.

Доц. Христо Манолакев (ВТУ) ни предложи един нестандартен прочит на романа „Ана Каренина“ в доклада *Между естетизацията и наркозата (самоубийството на Ана)*. Той анализира ролята на един пропуснат детайл – зависимостта на героинята от наркотиците (опиатите), като разграничи употребата на морфин и опиум в руското висше общество. Направи извод за устойчивостта на идеята за женското самоубийство.

Докторантката Вера Хинчева (ИЛ) изнесе доклад на тема *Човекът като роб на вещите в разказите на Георги Стаматов*. В него тя анализира образите в „Малката Нана“, мотивите за парвенющината, за меркантилността в човешките взаимоотношения.

Последният доклад беше на доц. Пенка Ватова – *Различният човек и неговата обреченост (Интертекстуални преплитания и разминавания в две белетристични творби)*. Детайлният анализ беше посветен на съпоставката между „Бариерата“ на Павел Вежинов и новелата „Изабела“ на Николай Ватов. Акцентът беше върху съдбата на различния човек, белязана с трагично отхвърляне. Агресията е най-честото отношение към него. Той се възприема като „заплаха“ срещу общността. Възниква конфликт между нея и стремежа на личността към независимостта. Различното е винаги пожертвано и зависимо от обществото. Анализираните творби се обединяват от образите на главните герои с техния „опит за летене“. Другата реалност, сътворена от сънищата, от естествеността, погубена у човека, се превръща в лично пространство. Непобирането в нормата, дори погледнато през призмата на фантастичното, завършва със самота.

Държа да подчертая, че това беше единственият доклад, разглеждащ зависимостта и освобождаването от нея от този ъгъл, а той е особено важен за всеки творец.

Дори и след като конференцията беше завършила, продължиха разговорите, професионалните спорове, като се стигна до извода, че подобни форуми са необходими, за да се поставят на дискусия по-мощни и съществени въпроси за нас като интелектуалци, а и за обществото ни, за да се опитаме да се отдалечим от приземяващата сила на делничното.

Емилия Алексиева

**Българският език като официален език
в Европейския съюз. Международен форум
„Европейска идентичност на българския език:
в търсене на нови изследователски и методически подходи“
(Венеция, 29.04.–6.05.2019)**

От 29.04. до 06.05.2019 г. в Университета „Ка‘Фоскари“ във Венеция се състояха работни срещи, конференция и кръгла маса на участниците в проекта на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ *Европейска идентичност на българския език: в търсене на нови изследователски и методически подходи*, подкрепен от Фонда „Научни изследвания“ при Министерството на науката и образованието на Р България. Екипът включва български и чуждестранни учени със значим теоретичен принос в езиковедската компаративистика и в контрастологията, както и университетски преподаватели филолози с дългогодишен опит в преподаването на българския език като чужд в български и чуждестранни висши училища. Мястото на форума не е случайно избрано – Университетът „Ка‘Фоскари“ е сред водещите центрове в славистиката и балканистиката в Европа, в който от години българският език се изучава и се преподава. Колегията слависти и балканисти не за първи път организира значими научни изяви, в чийто фокус е българският език.

Теоретичната конференция и кръглата маса, дискусиите по време на работните срещи бяха изключително полезни и доказват значимостта и актуалността на темата на проекта в контекста на новите реалности, в които функционира българският език в чуждоезикова и мултикултурна среда. Споделеният опит в този формат е не само важна информация за спецификата на българските лекторати в Европа, която за първи път става достояние пред специалистите, а и показва типологията на трудностите при изучаването на българския език като чужд, като предлага нов подход и нови ресурси за преподаване и изучаване на трудния и славянски, и балкански български език.

Основна изява на научната среща във Венеция бе конференцията на 02.05.2019, на която беше дискутирана теоретичната база по темата на проекта, водеща задача в първия етап на работата на екипа. След официалното откриване на форума деловата работа започна с представяне на проекта от ръководителите му доц. д-р Атанас Атанасов (СУ „Св. Климент Охридски“) и гл. ас. д-р Ася Асенова (СУ „Св. Климент Охридски“, лектор по български език, литература и култура в Университета „Ка‘Фоскари“ във Венеция, Италия).

Проектът на Софийския университет *Европейска идентичност на българския език: в търсене на нови изследователски и методически подходи* (ФНИ, ДН 20/13 от 2017 г.) е естествено продължение на проекта *Интег-*

риране на електронни форми на обучение в образователния процес по български език (ОП „Развитие на човешките ресурси“, 2012–2014), благодарение на който бе създаден портал за електронно обучение по български език. Електронната платформа *ezik.bg* има за цел оформяне и разпознаване на научна среда и база данни за българския език – пространство, предназначено за изследователи, преподаватели, студенти и курсисти от различни точки по света. Новият проект разширява положените основи, като акцентира върху българските лекторати и изграждането на електронна среда за преподавателите по български език извън пределите на България. Проектът протича в три последователни етапа – лингвистично проучване, методически обзор и анализ и инкорпориране на резултатите от изследването в приложна част, като всеки следващ етап използва данните и резултатите от предходния. Изследователската и приложната перспектива се основават на проучване на характеристиките на българския език, като за изходен пункт се използват езиковите особености на европейските езици (Standard Average European (SAE: http://www.academia.edu/14733499/The_European_linguistic_area_Standard_Average_European_2001). Листата на SAE е извлечена от общите граматически свойства на голяма част от европейските езици и осигурява надеждна база за съпоставително и типологично проучване на българския език като европейски, а не само като славянски по генетична принадлежност и балкански по ареален развой. Пълната картина на типологичните черти на българския език може да се получи единствено чрез изследване, осъществено едновременно и на трите нива: макро-, мезо- и микротипология. Изследователската част анализира българския като европейски, славянски и балкански в цялостен мащаб посредством исторически, съпоставителен и типологичен подход (Хаспелмат 2001, König, E. & M. Haspelmath. 1999).

В пленарния доклад *Българският език като европейски, балкански и славянски (I. етап на проекта)* на проф. Илияна Кръпова („Ка‘Фоскари“, Венеция) и гл. ас. д-р Цветана Димитрова (Институт за български език, БАН) бяха анализирани цялостно всички специфики на българския език с оглед SAE и бяха представени нови феномени и изследвания в областта на славистиката и балканистиката, полезни при разработването на модели за теоретично и практическо описание на българския език.

Подробно описание и задълбочен компетентен коментар на листата на *Standard Average European* направи проф. дфн Петя Асенова (СУ „Св. Климент Охридски“) в доклада си *Балканизми и европеизми: за статута на Standard Average European като езиков съюз*.

В доклада си *Типологични особености на евиденциалността и нейните проявления в българския език* проф. дфн Златка Генчева-Декле (Френски национален изследователски център, CNRS, Париж) представи убедителната си концепция за евиденциалността в българския език – проблематика с много отворени въпроси в езикознанието.

Дискусията по теоретичните доклади беше продължителна и оживена. Тя доказва за пореден път, че науката се развива, но съвременната езикова ситуация е по-динамична и изпреварва описанието си. Новите научни постижения, защитени от докладчиците, отчитат динамиката на езиковите процеси и предлагат работещи в учебната практика теоретични модели.

На този приложен аспект от работата по проекта бе посветена кръглата маса, състояла се на 03.05.2019, *Преподаването на български език като чужд*.

В началото доц. д-р Недка Гарибова (СУ „Св. Климент Охридски“) описа своя дългогодишен опит в доклада си *Теоретични проблеми на преподаването на български език като чужд*. Лекторите по български език, литература и култура от 7 университета в Европа споделиха своя опит в областта на методиката на преподаване и изучаване на българския език като чужд. Освен направения исторически обзор на методиките на преподаване на чужд език, в т.ч. и на българския, лекторите отчетоха спецификата на учебния процес в българските лекторати, включвайки информация за броя им в страната, в която работят, за учебните програми, за статута на българския език в учебния план (основен, втори, трети и пр.) и за ресурсите за обучение. Лекторите, участници в екипа на проекта, представиха анализ по три основни теми: 1) ситуацията, в която работят; 2) профил на студентите и 3) трудности при изучаване на българския език с оглед майчиния и другите езици, които обучаващите се владеят. В този пункт срещите бяха изключително ползотворни, тъй като са отправна точка в работата за следващата, приложна част от проекта. Лекторите коментираха подробно затрудненията, които срещат при преподаването и наблюдават при изучаването на българския език като чужд. Проф. д-р Людмил Димитров (СУ „Св. Климент Охридски“, лектор в Люблинския университет, Словения) представи ситуацията в Люблин и влиянието на словенския в преподаването/ученето на български език в среда, в която няма българска диаспора, но има солидни традиции в славистиката. Д-р Красимира Колева (Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, лектор в Мелитополския университет „Богдан Хмельницки“, Украйна) разясни историческата и мултиетническата културна и езиковата среда в Украйна и Таврия, където живее компактно вторично преселено от Бесарабия българско население. Езиковата ситуация се характеризира с активен билингвизъм (руски/украински) и с диглосия, а за изучаващите български език, дори те да са с български корени, той е поне трети език. Д-р Йорданка Велкова (СУ „Св. Климент Охридски“, лектор в Лондонския университетски колеж, Англия) представи интерференциите, които се наблюдават при англоговорящи. Гл. ас. д-р Григор Григоров (Югозападен университет „Неофит Рилски“) онагледя езиковата ситуация в Румъния и по-специално в Букурещ въз основа на опита си като лектор в Университета в Букурещ. Ас. Генчо Банев (лектор в Атинския университет, Гърция) разгледа детайлно особеностите на езико-

вата среда в Атина. Гл. ас. д-р Ася Асенова (СУ „Св. Климент Охридски“, лектор в университета домакин във Венеция) и Гергана Христова (директор на Българското неделно училище „Пейо Яворов“ в Милано) описаха особеностите при преподаването и изучаването на българския език в италианските университети и българските неделни училища в страната. Участието в проекта на неделното училище „Пейо Яворов“ в Милано е с цел да се засекат проблемните пунктове и да се разработи пилотен курс, предназначен и за българските училища в чужбина. След всеки доклад имаше детайлни дискусии, които коментираха точки от проекта и очертаха важни специфики при преподаването на българския език като чужд извън пределите на България. Подчертана бе ролята на лектора като медиатор не само между два, а в някои случаи и повече езика, но и между две (и повече) култури, което налага необходимостта от изготвяне на специфичен модел на представяне и изготвяне на курсове по български език, литература и култура. В рубриката *Лекторати* в електронната платформа ezik.bg, активна от 2017 г., може да се намери информация по проблемите на кръглата маса, споделена от още по-широк кръг лектори.

Организацията на българистичния форум във Венеция бе безупречна, атмосферата – благоприятна и в духа на конструктивната дискусия. Той е първи по рода си и потвърди необходимостта от съвместна работа на качествено ново ниво, за да има достъп, устойчивост и приемственост в преподаването на българския език като чужд в България и извън нея в условията на динамичната и конкурентна среда на глобализиращия се свят.

Красимира Колева, Ася Асенова

ПРОФИЛИ

Томислав Йованович на 70 години

Изтъкнатият сръбски палеославист Томислав Йованович оставя значително научно творчество в последните десетилетия както в областта на извознанието, така и като теоретично осмисляне на средновековни преводни и оригинални творби. Той е роден в Белград, завършва средно образование в Пожаревац. Постъпва във Филологическия факултет на Белградския университет в 1969 г. (група за сърбохърватски език и южнославянски литератури) и завършва с успешно защитена магистърска дисертация на тема „Текстолошка и стилска анализа книжевних дела о светом кнезу Стефану Штиљановићу“ (1977). През следващата 1978 г. постъпва като асистент във Филологическия факултет. Защищава докторска дисертация на тема „Књижевно дело патријарха Пајсеја“ през 1991 г. Избран е за извънреден професор през 2000 г. и за редовен професор 2005 г. Преподава сръбска средновековна литература както в Белградския университет, така и в университетите в Бая Лука и в Крагуевац. Неколкократно е гост лектор по покана на университетите във Виена (Австрия), Урбине (Италия), Будапеща (Унгария), Ниш и Нови Сад. Проучва славянските ръкописни сбирки в книгохранилищата на Париж (Франция), София (България), Букурещ (Румъния), Виена (Австрия) и др.

Т. Йованович изследва общобалканското литературно наследство и публикува тридесет и една книги и повече от 200 студии, статии, енциклопедични статии, рецензии и обзори в научната периодика. Сред това впечатляващо творчество голям дял заемат издания на средновековни преводни апокрифи и компилации в оригинал и в превод, съпроводени с анализи и с коментари. Едва ли могат да се изброят всички извороведски приноси на автора в тази област, но ще споменем част от тях: апокрифи за кръстното дърво (1994), апокриф за праведния Йов (1994), за пътуванията до рая (1995) и до ада (1995), Никодимово евангелие (1995), прение на Христос с дявола (1995), Йосиф и Асенета (1995), Откровение Варухово (1996), Детство Иисусово (1998), житието на Павел Кесарийски (митът за кръвосмешението) (2002), деянията на Андрей и Матей (2004), апокрифа за Адам и Ева (2005), Епистолия за неделята (2006), Ходене на Богородица по мъките (2010), Видение на апостол Павел (2015), разказите за написване на Евангелието и за

създаване на Псалтира (2014/2015), разказа за кръчмарката Теофана и цар Никифор Фока (2016), разказа за Мелхиседек (2004), апокрифа за смъртта на Авраам (2016) и др. В отделни студии намират място съществени теоретични въпроси за жанровите особености на апокрифите (напр. *Апокрифи и проблем жанровског одређења (на грађи српскословенске традиције)*, 2000), за взаимоотношенията между фолклор и апокрифни сказания (*Од апокрифа ка српској народној приповеци*, 2009), както и обобщен обзор на сръбската традиция (*Old Testament Apocrypha in the Serbian Manuscript Tradition*, 2011) и др. Преводите на съвременен сръбски език, които се правят за първи път, са събрани в два тома: *Апокрифи. Старозаветни, према српским преписима и Апокрифи. Новозаветни* (2005), които събират и обобщават всички известни преписи в сръбската традиция.

Много ценни са студиите, в които Т. Йованович проследява как се трансформират и представят в нова форма апокрифните сюжети и мотиви под перото на сръбски книжовници (напр. *Апокрифна повест пророка Јеремеје о плењењу Јерусалима у српском препису Коришког пролога*, 2014; *Дела апостола Томе у Индији у преради Гаврила Стефановића Венцловића*, 2017; *Библијска и апокрифна подлога Пролошког житија светог пророка Јеремеје*, 2018). Историјата на сръбската средновековна литература е обогатена от него с проучване на текстовете, свързани с традицията на проскинитарии, към който дял ученият добавя наблюдения върху малко изследвани и неизследвани произведения. Пътеписите, които трайно привличат интересите му (*Лаврентијев путопис*, 1994; *Путопис Јеротеја Рачанина*, 1994; *Дела старе српске књижевности која се односе на путовања у Свету земљу*, 2017; *Проскинитариион и српска путописна проза посвећена Светој земљи*, 2018), са видени в контекста на цялостната славянска традиция. Специално внимание заслужават публикациите, свързани с наследството на книжовниците, работили в сръбското духовно и културно средище манастир Рача (близо до Баина Баша), в което са съхранени редица по-стари версии на отделни творби и цели състави (книгите: *Поменик манастира Раче*, 2005; *Јеротеј Рачанин, Јован Рајић, Михаило Максимовић*, 2017 и др.). Хилендарският манастир, неговата история и книжнина също присъстват в изданията на Т. Йованович (*Уз осам векова Хиландара*, 1998; *Хиландарски типик према препису таха монаха Марка*, 1998; *Препис извода Хиландарског типика у збирци Румунске академије наука*, 2000; *Апокрифи у хиландарским рукописима*, 2005 и др.)

Изследванията на Т. Йованович, свързани с историята на Балканите, са не по-малко важни. Важни изводи съдържа анализът на Пандеховото пророческо сказание, известно по препис в Драголовия сборник от XIII в. (1974), както и публикацията на Сказанието за превземането на Константинопол в 1354 г. (1993). Нова страница в изследванията на късносредновековната преводна книжнина са анализите на съчинението на Атапий Ландос „Спасение на грешните“ (Чудеса Богородични) и дейността на хилендарския монах Са-

муил Бакачич, русин по произход (*Агатије Ландос Крићанин, Чуда Пресвете Богородице*, 2000 и поредица от статии). Преписите на съчинението се разпространяват както в сръбската, така и българската книжнина и изучаването им осветлява проблема за връзките между източните и южните славяни през XVII и XVIII в.

Първостепенно място в научното творчество на Т. Йованович заемат изследванията за най-почитаните сръбски светители, църковни дейци и книжовници – тяхното творчество, представено в оригинал и превод (*Похвала светоме Симеону и светоме Сави Теодосија Хиландарца*, 1973; Свети Сава, Стефан Првовенчани, *Житије светог Симеона*, 1997; Свети Сава, *Сабрана дела*, 1998; Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, 1999; *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 2001; Доментијан, *Житије светого Саве*, 2001 и др.), които заемат авторитетно място в палеославистиката. Сред тях се нареждат и издирванията на нови извори за книжовното дело на Димитър Кантакузин, принадлежащ на българската и на сръбската литература („*Молитва Богородици*“ *Димитрија Кантакузина у рукопису 404 старе збирке Народне библиотеке Србије*, 1995; *Три нова преписа Кантакузинове Молитве Богородици*, 2013).

Многобројните енциклопедични статии и рецензии на Т. Йованович са продукт на неговия стремеж към популяризация на балканското ръкописно наследство – както на местна почва, така и в чужбина. За своите приноси той е удостоен с наградата „Александар Арнаутовић“ (2007), с ордена „Кантакузина Бранковић“ на Загребско-Люблянската епархия (2010) и с високата награда „Веселин Лучић“ за цялостно творчество на учен и преподавател в Белградския университет.

Да му пожелаем още много нови открития и плодотворна дейност. На мнџогај лѣта!

Анисава Милтенова

Избрана библиография

Книги

1. *Азбучни показатељ речи у списима светого Саве*, Археографски прилози, 2, додатак (и као посебна књига), Београд 1980. (У сарадњи са Ђорђем Трифуновићем и Љиљаном Јухас).
2. Патријарх Пајсије, *Сабрани списи*. Превод, предговор и коментари Томислав Јовановић, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 16, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 1993.
3. *Студенички типик. Цароставник манастира Студенице*. Издање, превод и поговор Томислав Јовановић. Народна библиотека Србије – Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1994.

4. Свети Сава, Стефан Првовенчани, *Житије светог Симеона*. Превео Драгутин Костић, приредио и поговор написао Томислав Јовановић, „Кантакузин“, Крагујевац 1997.
5. *Стара српска књижевност*. Избор из средњовековне књижевности: поезија, похвале, апокрифи. Избор и пропратни текстови Томислав Јовановић, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1997.
6. Сава Хиландарац, *Историја манастира Хиландара*. Успомена на седамстогодишњицу оснивања, [Превео Спира Калик], Приредио и поговор написао Томислав Јовановић, Народна библиотека Србије, Београд 1997.
7. Свети Сава, *Сабрана дела*, Приредио и превео Томислав Јовановић, Српска књижевна задруга, Коло ХСI, књига 602, Београд 1998.
8. Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, Предговор, превод дела и коментари Љиљана Јухас-Георгиевска, Издање на српскословенском Томислав Јовановић, Српска књижевна задруга, Коло ХСII, књига 608, Београд 1999.
9. Стара српска књижевност. *Хрестоматија*. Приредио и превео Томислав Јовановић, Филолошки факултет, Београд – „Нова светлост“, Крагујевац, Београд 2000.
10. Сава Хиландарац, *Типикарница Светог Саве у Кареји*, Приредио Томислав Јовановић, Предговор Бојан Радовановић, Са немачког превела Јасна Вељановски, Serbian Literary Company, Toronto 2000.
11. Агапије Ландос Крићанин, *Чуда Пресвете Богородице*, Превод са српскословенског и поговор Томислав Јовановић, Епархија банатска, Вршац 2000.
12. *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 2001.
13. Доментијан, *Житије светог Саве*, Предговор, превод дела и коментари Љиљана Јухас-Георгиевска, Издање на српскословенском Томислав Јовановић, Српска књижевна задруга, Коло ХСIII, књ. 614–615, Београд 2001.
14. *Поменик манастира Раче*, Приредио Томислав Јовановић, Фондација Рачанска баштина, Бајина Башта 2005.
15. *Варлаам и Јосаф*. Приредио и на савремени језик пренео Томислав Јовановић, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 22, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 2005.
16. *Апокрифи. Старозаветни, према српским преписима*. Приредио и на савремени језик пренео Томислав Јовановић, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 23, I том, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 2005.
17. *Апокрифи. Новозаветни*. Приредио и на савремени језик пренео Томислав Јовановић, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 23, II том, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 2005.
18. *Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века*. Приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, „Чигоја штампа“, Београд 2007.
19. Boško I. Bojović, *Chilandar et les pays Roumains (XVe –XVIIe siècle). Les actes des princes roumains de Chilandar (Mont-Athos)*, Avec la collaboration de Petre Ș. Nasturel, Tomislav Jovanović, Petre Paun, Textes documents études sur le monde Byzantin, Néohellénique et Balkanique, 10, Association Pierre belon, Paris 2010.

1869

20. *Свети Сава*, Приредио Томислав Јовановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 1, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2010.
21. Агапије Ландос, *Спасење грешних. Препис Јеротеја Рачанина из 1697. године*, Библиотека Рачанска баштина, књига 2, том 1, Фототипија; том 2, Српскословенски текст приредио и на савремени српски језик пренео Томислав Јовановић, Рачанска фондација, Бајина Башта 2012.
22. *Хрестоматија средњовековне књижевности*, т. I, Старословенска и преводна књижевност; т. II. Српска књижевност, приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, Библиотека Српска књижевност, Коло Стара српска књижевност, књига I, Филолошки факултет, Београд 2012.
23. *Стара српска поезија, записи и натписи, аренге*, Приредио Томислав Јовановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 5, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2013.
24. *Данило II, Данилов ученик, Григорије Цамблук, Јефимија, Данило III, Стефан Лазаревић, Антоније Рафаил, Константин Филозоф, Јелена Балишић, Никон Јерусалимац*, Приредио Томислав Јовановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 3, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2015.
25. Свети Сава, *Беседа о правој вери (према Доментијану)*, Српскословенски текст приредио Томислав Јовановић, превод на српски језик Лазар Мирковић, Библиотека Славенољубије, 11, Лио, Горњи Милановац 2015.
26. *Сербская литература средних веков. Хрестоматия*, Составитель Томислав Јованович, Перевод Иван Чарота, Издательство Филологический факультет Белградского университета, Белград 2015.
27. *Јеротеј Рачанин, Јован Рајић, Михаило Максимовић*, Приредили Томислав Јовановић, Драгана Грбић, Мирјана Д. Стефановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 17, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2017.
28. *Димитрије Кантакузин, Константин Михаиловић из Островице, Пајсије, Арсеније III Црнојевић*, Приредио Томислав Јовановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 4, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2018.

Статии

1. *Похвала светоме Симеону и светоме Сави Теодосија Хиландарца*, Књижевна историја, V, 20, Београд 1973, 703–778.
2. *Пандехово пророчанско сказаније*, Књижевна историја, VII, 25, Београд 1974, 139–149.
3. *Похвално и повесно слово о деспоту Стефану Штиљановићу*, Књижевна историја, X, 38, Београд 1978, 335–377.
4. Теодосије Хиландарац, *Житије Петра Коришког*, Књижевна историја, XII, 48, Београд 1980, 635–681.
5. *Инвентар српских ћирилских рукописа Народне библиотеке у Паризу*, Археографски прилози, 3, Београд 1981, 299–331.

5. *Две посланице патријарха српског Пајсија*, Источник, I, 3–4, Земун-Сремски Карловци 1992, 70–74.
6. *Сказање о заузимању Цариграда 1453. године*, Хришћанска мисао, 3–5, Београд 1993, I, 48–51; II, 6–8, 38–39.
7. *Лаврентијев путопис*, Књижевна историја, XXVI, 92, Београд 1994, 95–108.
8. *Рукописи манастира Хиландара*, Књижевне новине, XLVI, 893/894, Београд 1–15. X 1994, 10; И у преводу на енглески: *The Manuscripts of the Chilandar Monastery, Chilandar 1198–1998, Edition Relations*, 5–6 1998/1–2 1999, Beograd 1999, new Series, Edited by Predrag R. Dragić Kijuk, Association of Writers of Serbia 54–60.
9. *Путопис Јеротеја Рачанина*, Браничево, XL, Пожаревац, октобар 1994, 62–99.
10. *Апокриф о крсном дрвету*, Источник, III, 10, Београд 1994, 48–62.
11. *Апокриф о Јову*, Источник, III, 11/12, Београд 1994, 10–22.
12. *Апокриф о Христовом доласку на земљу*, Гласник, Службени лист Српске православне цркве, LXXVI, 4, Београд 1995, 74–78.
13. *Апокрифно Никодимово јеванђеље*, Свети кнез Лазар, Часопис Рашко-Призренске епархије за духовни живот, III, 1(9), Призрен 1995, 169–199.
14. *Два апокрифна виђења пакла*, Источник, IV, 13, Београд 1995, 128–152.
15. *Два апокрифна путовања у чудесне земље*, Браничево, XLI, 1–3, Пожаревац 1995, 36–58.
16. *Траг апокрифа о борби са ђаволом у српској народној књижевности*, Књижевност и језик, XLIII, 3–4, Београд 1995, 33–55.
17. *Апокрифи о делима и мучењу светог апостола Томе у Индији*, Свети кнез Лазар, Часопис Рашко-Призренске епархије за духовни живот, III, 4 (12), Призрен 1995, 124–144.
18. *Апокрифи о Јосифу и Асенети*, Источник, IV, 14–16, Београд 1995, 131–150.
19. *„Молитва Богородици“ Димитрија Кантакузина у рукопису 404 старе збирке Народне библиотеке Србије*, Археографски прилози, 17, Београд 1995, 133–180.
20. *Варухово откровење у преписима манастира Савине и Никољца*, Српски језик, I, 1–2, Београд 1996, 557–574.
21. *Псеудо-Прохорово Житије Јована Богослова*, Источник, V, 17–18, Београд 1996, 8–40.
22. *Апокрифно Житије апостола Петра*, Источник, V, 17–18, Београд 1996, 134–145.
23. *Жефаровићев Опис Јерусалима*, Источник, V, 19–20, Београд 1996, 32–44.
24. *Неки необјављени записи из старе збирке Народне библиотеке Србије*, Археографски прилози, 18, Београд 1996, 219–227.
25. *Јевсевије Александријски, Слово о силаску Јована Претече у ад*, Источник, VI, 21, Београд 1997, 128–135.
26. *Мотив стварања у апокрифима (Према српским преписима)*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 26/1, МСП, Београд 1997, 113–121.
27. *Мучење свете првомученице Текле*, Источник, VI, 22, Београд 1997, 115–122.
28. *L'étude des apocryphes dans la tradition manuscrite serbe médiévale, Études balkaniques*, 4, Paris 1997, 105–132.

29. *Варијанта „Јеванђеља младенства“ са Христовим учењем скрлатарске вештине*, Српски језик, II, 1–2, Београд 1997, 376–396.
30. *Извори о спаљивању моштију Светога Саве до средине XVII века*, Спаљивање моштију Светога Саве 1594–1994, зборник радова, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 1997, 11–20.
31. *Апокриф о Христовом детињству*, Развитак, XLIV, Нова серија, 1, Пожаревац 1998, 7–18.
32. *Уз осам векова Хиландара*. Предговор хрестоматији и каталогу изложбе Хиландар у књигама, као и превод десет записа са српскословенског језика, Народна библиотека Србије, Београд 1998, 8–11, 129, 131, 132–133, 148–152.
33. *„Дела апостола Томе у Индији“ према хиландарском рукопису XIV века*, Археографски прилози, 20, Београд 1998, 41–53.
34. *Слово о Сивили*, Источник, VII, 25, Београд 1998, 136–138.
35. *Хиландарски типик према препису таха монаха Марка*, Хиландарски зборник, 10, Београд 1998, 235–277.
36. *Стефанит и Ихнилат*, Источник, VIII, 29/30, Београд 1999, 158–197.
37. *„Указ за држање Псалтира“ Светога Саве у хиландарским преписима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 28/1, Београд 1999, 103–119.
38. *Српски преписи апокрифа „Како Давид написа Псалтир“*, Археографски прилози, 21, Београд 1999, 299–314.
39. *Грађа за библиографију медијевистике у Србији и Црној Гори од 1992. до 1997. године*, Ricerche slavistiche, XLIV, 1997, Roma 1999, 267–298.
40. *Апокрифи и проблем жанровског одређења (на грађи српскословенске традиције)*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 29/2, МСЦ, Београд 2000, 93–99.
41. *Препис извода Хиландарског типика у збирци Румунске академије наука*, Осам векова Хиландара, Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Међународни научни скуп, октобар 1998, САНУ, Научни скупови, књига ХCV, Одељење историјских наука, књига 27, Београд 2000, 193–201.
42. *Чуда пресвете Богородице Агатија Ландоса Крићанина у српској рукописној традицији*, Чудо у словенским културама, Словенска капија, Зборници, 2, Научно друштво за словенске уметности и културе, Београд, Апис, Нови Сад 2000, 278–286.
43. *Србија у старим српским путописима*, Књижевност Старе и Јужне Србије до Другог светског рата, Зборник радова, 3, Институт за књижевност и уметност, Балканолошки институт САНУ, Београд 2001, 105–113.
44. *Житије светог Павла Кесаријског у српским преписима с почетка XVI и XVIII века*, Словенско средњовековно наслеђе, Зборник посвећен професору Ђорђу Трифуновићу, Издање пријатеља и „Чигоја штампе“, Београд 2002, 255–267.
45. *Поменик манастира Раче*, Рачански зборник, 7, Бајина Башта 2002, 31–36.
46. *Балкан у старим српским путописима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 32/2, Београд 2004, 53–61.
47. *Прича о три пријатеља као проповед код Гаврила Стефановића Венцловића*, Рачански зборник, 8/9, Бајина Башта 2004, 37–47.

48. *Апокриф о Мелхиседеку у препису Горичког зборника*, у: Никон Јерусалимац, Вријеме – личност – дјело, Зборник радова са међународног научног симпозиона на Скадарском језеру 7–9. септембра 2000. године, „Светигора“, Цетиње 2004, 223–235.
49. *Апокриф о Еноху према српском препису из Народне библиотеке у Бечу*, Археографски прилози, 25 (2003), Београд 2005, 209–238.
50. *Дела апостола Андреја и Матеја у препису збирке манастира Дечана*, Прилози за КЈИФ, LXX, 1–4 (за 2004.), Београд 2005, 171–209.
51. *Апокрифи у хиландарским рукописима*, Четврта казивања о Светој Гори, Просвета, Београд 2005, 331–344.
52. *Откровење Варухово у препису манастира Марче*, Србистички прилози, Зборник у част професора Славка Вукомановића, Филолошки факултет, Београд 2005, 115–1226.
53. *Српскословенски преписи апокрифа Како се написа Јеванђеље*, Неохеленско наслеђе код Срба, I, Зборник посвећен обележавању десетогодишњице оснивања Катедре и седамдесетогодишњице њеног првог управника професора Миодрага Стојановића, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Асоцијација неохелениста „Јоргос Сеферис“, Београд 2005, 69–74.
54. *Бугарска у старој српској поклоничкој прози*, Balcanica, XXXV, Belgrade 2005, 159–169.
55. *Краћа верзија апокрифа о Адаму и Еви у српском препису XVI века*, Slavia, 74, 2–3, Cirillomethodiana, ad honorem Zdeňka Ribarova et Ludmila Pacnerová, Praha 2005, 367–377.
56. *Завет патријарха Рувима у препису збирке манастира Никољца*, Старобългарска литература, 33–34, София 2005. В чест на Климентина Иванова, 394–404.
57. *Епистола о недељи у српским преписима*, Археографски прилози, 26–27 (2004–2005), Београд 2006, 465–516.
58. *Карејски и Хиландарски типик у руском преводу из збирке Белокринишког манастира*, Хиландарски зборник, 12, Београд 2008, 89–148.
59. *Од апокрифа ка српској народној приповеци*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 38/2, Београд 2009, 13–19.
60. *Деспот Стефан Лазаревић у српској књижевној историографији*, Деспот Стефан Лазаревић у науци, историји, књижевности и уметности, Дани српског духовног преображаја, XVI, Деспотовац 2009, 113–118.
61. *Посебна варијанта Варуховог откровења у српском препису с почетка XVI века*, Slavia, 78, 3–4, Ad multos annos! Zoe Hauptová et Helena Bauerová, Praha 2009, 363–378.
62. *Пролошко житије апостола Томе као пример преобликовања апокрифа за богослужбене потребе*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2009/2010. годину. Посвећено успомени на др Предрага Станојевића, V, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2010, 231–240.
63. *Ход Богородице по мукама у српском препису средине XVI века*, Прилози за КЈИФ, LXXVI, 1–4, Београд 2010, 81–93.

64. *Пећ као српско средњовековно књижевно средиште*, Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, Међународни тематски зборник, 2, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица 2010, 203–210.
65. *Виђење апостола Павла у српском препису последње четвртине XV века из збирке манастира Никољца*, Slovo, 60, Posvećeno sedamdesetoj obljetnici života akademkinje Ivanke Petrović, Zagreb 2010, 335–358.
66. *Судбина српске књиге у турско доба*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 39/2, Београд 2010, 13–24.
67. *Небеске тајне у Варуховом откровењу*, Књижевни лист, IX, 100, Београд, 1. март, 1. април, 1. мај 2011, 29.
68. *Old Testament Apocrypha in the Serbian Manuscript Tradition*, The Old Testament Apocrypha in the Slavonic Tradition, Continuity and Diversity, Edited by Lorenzo DiTommaso and Christfried Böttrich with the assistance of Marina Swoboda, Mohr Siebeck, Tübingen 2011, 225–240.
69. *Служба светом архиепископу Јевстатију Данила Другог у препису XV века*, Прилози за КИФ, LXXVII, 1–4, Београд 2011, 75–100.
70. *Житије светог Симеона Стефана Првовенчаног према препису средине XV века*, Археографски прилози, 33, Београд 2011, 103–193.
71. *Слово о Прекрасном Јосифу у српском препису с почетка XVI века*, Библиистика. Славистика. Русистика. К 70-летию заведующего кафедрой библиистики профессора Анатолия Алексеевича Алексеева, Санкт-Петербург 2011, 132–144.
72. *Мотив змије у апокрифима*, Гује и јакрепи, Књижевност, уметност, Балканолошки институт САНУ, Посебна издања, 120, Београд 2012, 245–253.
73. *Служба светом архиепископу Никодиму Марка Пећког*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима, VII, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2012, 11–32.
74. *Преписи апокрифа у рукописној збирци манастира Дечана*, Дечани у светлу археографских истраживања, Зборник радова, Београд 2012, 157–162.
75. *Служба светом патријарху Јефрему Марка Пећког*, Књижевна историја, XLV, 150, Београд 2013, 405–423.
76. *Узори српских хагиографа*, Wiener slavistischer Almanach, Sonderband 82, Herausgegeben von Johannes Reinhart, München 2013, 91–98.
77. *Три нова преписа Кантакузинове Молитве Богородици*, Прилози за КИФ, LXXIX, Београд 2013, 141–163.
78. *Параклис светом Сави у препису из 1689–1690. године*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, LXI, 3, (2013), Нови Сад 2014, 619–631.
79. *Ка српском светогорском Отачнику*, Афон и славјански мир, Сборник I, Материјали међународној научној конференцији, посвећеној 1000-летију присуства руских на Святој Горе, Белград, 16–18 маја 2013 г., Издание Русского Свято-Пантелеимонова монастыря на Афоне, Святая Гора Афон 2014, 58–62.
80. *Српска путописна проза на размеђу старије и новије књижевности*, Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних, Зборник радова, Београд 2014, 255–263.
81. *Опширно синаксарско житије светог Симеона у Ћоровићевом препису из манастира Завале*, Зборник Филозофског факултета у Новом Саду у спомен на Боривоја Маринковића, Нови Сад 2014, 118–127.

82. *Посланица цара Авгара Исусу Христу према српском препису с краја XIII – почетка XIV века*, Прилози за КЈИФ, LXXX, Београд 2014, 141–147.
83. *Апокрифна повест пророка Јеремије о плеђењу Јерусалима у српском препису Коришког пролога*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2013/2014. годину, IX, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2014, 11–25.
84. *Тирилометодијевско поимање учитеља у српској средњовековној књижевности*, Књижевност и језик, LXI, 3–4, Београд 2014, 265–270.
85. *Најстарији словенски преводи апокрифа и њихови српски преписи*, Свети Тирило и Методије и словенско писано наслеђе (863–2013), серија Старословенско и српско наслеђе, 1, Palaeoslavica et Serbica antiqua, I, Институт за српски језик САНУ, Београд 2014, 335–352.
86. *Виђење апостола Павла у српском препису XVI века*, Годишњак Друштва чланова Матице српске у Републици Српској, 4–5, 2014–2015, Бања Лука 2015, 197–227.
87. *Повест о блаженом Гроздију у препису Библиотеке Матице Српске*, Прилози за КЈИФ, LXXXI, Београд 2015, 79–91.
88. *Апокрифно казање како беше састављен Псалтир*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2014/2015. годину, X, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2015, 11–24.
89. *Служба светом краљу Милутину Данила Бањског*, Косовско-метохијски зборник, 6, Београд 2015, 97–134.
90. *Слово о Нићифору Фоки и о крчмарици Теофани*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2015/2016. годину, XI, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2016, 11–30.
91. *Синаксарско житије светог краља Милутина патријарха Данила Бањског*, Манастир Студеница – 700 година Краљеве цркве, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, Књига CLIX, Одељење историјских наука, Књига 39, Београд 2016, 215–236.
92. *Апокриф о Авраамовој смрти према српском препису из 1618. године*, Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретацији и подходи в медиевистиката, Софија 2016, 149–164.
93. *Слово о светом кнезу Лазару Гаврилу Тројичанина*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, VIII, Дани српскога духовног преображења, XXIV, Деспотовац 2017, 31–42.
94. *Дела старе српске књижевности која се односе на путовања у Свету земљу*, Братство, XXI, Београд 2017, 13–24.
95. *Скраћена латинска верзија Никодимовог јеванђеља према српском препису XVI–XVII века*, Прилози за КЈИФ, LXXXIII, Београд 2017, 157–176.
96. *Дела апостола Томе у Индији у преради Гаврила Стефановића Венцловића*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2016/2017. годину, XII, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2017, 11–23.

97. *Псеудо-Прохорово Житије светог Јована Богослова према два српска преписа из збирке манастира Дечана*, Косовско-метохијски зборник, 7, Београд 2017, 21–76.
98. *Две приповетке о препирању душе с телом у српским преписима*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, IX, Дани српскога духовног преображења, XXV, Деспотовац 2018, 113–142.
99. *Проскинитариион и српска путописна проза посвећена Светој земљи*, Српска славистика, том II, Радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта, Београд 2018, 137–147.
100. *Две варијанте апокрифа завет патријарха Рувима*, Прилози за КЛИФ, LXXXIV, Београд 2018, 119–130.
101. *Српски преписи Виђења пророка Исаије*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2017/2018. годину, XIII, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2018, 12–54.
102. *Библијска и апокрифна подлога Пролошког житија светог пророка Јеремије*, Scala Paradisi, Академику Димитрију Богдановићу у спомен 1986–2016, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор, Словенски и српски средњи век, Књига 1, Београд 2018, 123–147.

In memoriam

Зденка Рибарова 1945–2019

На 13 март т. г. почина Зденка Рибарова – изтъкната представителка на чешката и македонската палеославистика с голям принос в развитието на съвременната палеославистична лексикология и лексикография.

Зденка Рибарова завършва бохемистика, русистика и югославистика в Карловия университет в Прага (1967). Защищава докторска дисертация „Императивът в старославянски език“ (1969) в същия университет. По-голямата част от професионалната кариера на д-р Рибарова е свързана с Института по македонски език към Университета „Св.св. Кирил и Методий“ в Скопие, където от 1975 до 2008 г. е главен научен консултант в Отдела за история на македонския език. Ръководи дейността по съставянето на *Речник на църковнославянския език от македонска редакция*. С работата ѝ върху този проект е непосредствено свързана немалка част от нейните трудове, посветени на спецификите на старославянската лексикография и конкретното им прилагане в концепцията на изготвяния справочник, както и интересът към приложението на принципите на корпусната лингвистика при обработката на старославянския лексикален материал.

Извън пряката си заетост по изданието на *Речник на църковнославянски език от македонска редакция* Зденка Рибарова сътрудничи и в други проекти: *Средновековна македонска книжовност* (към Института за македонска литература); *Славянската писменост и дейността на Охридския книжовен център* (към МАНУ); *Григоровичев паримейник от XII в.* (в сътрудничество със Славянския институт на Чешката АН в Прага – в съавторство със Зое Хауптова, 1. 1998, 2. 2014). Последното издание получава висока оценка от палеославистите в света и се използва като авторитетен източник от специалистите.

След излизането си в пенсия (2008) Зденка Рибарова продължава да сътрудничи в Славянския институт в Прага (от 2009 г. насам). Подир смъртта на Зое Хауптова (2012) оглавява редактирането на *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, който излиза в Загреб. Основната ѝ работа през последните години бе свързана с изготвянето на речникови статии за излизащия понастоящем в Прага *Index verborum graeco-palaeoslovenicus*.

Зденка Рибарова бе дългогодишен член на Комисията за църковнославянска лексикография при Международния комитет на славистите, а от 2006 г. – неин председател. Беше част от редакционната колегия на сп. *Македонски јазик*.

Значително място в творческата ѝ биография заема нейната активна педагогическа дейност. Част от работния си стаж Зд. Рибарова прекарва в преподаване в следните университети: Философски факултет в Загреб (лектор и преподавател по чешки език 1967–1969, 1970–1975), Философски факултет в Бърно (лектор по македонски и сръбски език, 1997–1999), Философски факултет в Прага (асистент по сърбохърватски и старославянски език 1968–1973, лектор по македонски език 2000–2005 г.). Във връзка с преподавателската си дейност тя се заема със съставянето на университетски учебници по чешки, респ. македонски език, издадени в Загреб, Скопие и Бърно.

Големите заслуги на Зденка Рибарова за развоя на съвременната славистична медиевистика получават още приживе заслужено обществено признание. Нейното издание на *Радомировото евангелие* в съавторство с Радмила Угринова-Скаловска е отличено през 1989 г. с високата награда „Гоце Делчев“. За огромния ѝ принос във формиране престижа на македонската палеославистика сред международната научна общност е удостоена с медал „Блаже Конески“. През 2015 г. Чешката академия на науките ѝ присъжда орден „Йозеф Добровски“ за заслуги към развитието на Пражката лингвистична школа.

Поклон пред паметта ѝ!

Татяна Илиева

ОТЗИВИ

Златанова, Румяна. *Дръзки са словата ви... Мал. 3:13. Житията на Дванадесетте пророци в старобългарски превод. (Диалог и духовност, т. VIII). София: ТЕМТО, 2018, 293 с.*

Сборникът с шестнадесетте старозаветни пророчески книги, чиито текст е съпътстван от тълкувания, е съставен в края на IX–началото на X век в Преслав. Изглежда прототипът, със сигурност писан на глаголица, е бил събран в едно цяло постепенно в кратък отрязък от време, като последователно са били обработени старозаветните текстове, след това са добавени тълкуванията и накрая кратки агиографски сведения за всеки от пророците. За целта вероятно са използвани различни старобългарски и гръцки източници, което се доказва както от определени съдържателни и структурни особености, така и от липсата на буквален византийски аналог на сборника. Книгите на Малките пророци, които ни интересуват в случая, Осия, Иоил, Амос, Авдий, Иона, Михей, Наум и Авакум, се предават в славянския превод точно и изцяло. Към определени стихове или групи стихове са инкорпорирани тълкувания от Теодорит Кирски, които до голяма степен съвпадат с гръцкия текст на *Interpretatio in XII prophetas minores*, но преводът ги представя в съкратен и преработен вид. След Книгите на първите осем пророци са поместени и останалите четири – на Софония, Агей, Захария и Малахия. Те се различават от предходните по това, че не съдържат типичните преславски лексикални характеристики и не са снабдени с коментар. Съставителят е започнал да включва тълкувания (с източнобългарски езикови особености) към книгата на пророк Софония, но по неизвестни причини не е продължил да допълва до края и от Соф 1.10 нататък коментар отсъства. Накрая са били присъединени и кратки жития за всеки един от пророците, разположени след съответния текст. Новата книга на Румяна Златанова е посветена именно на кратките данни за живота и дейността на Малките пророци.

Дългогодишен преподавател в университети в България (София, Шумен) и Германия (Саарбрюкен, Марбург, Хайделберг), медиевист с голям брой публикации в областта на славянското езикознание и история на текстовете, Р. Златанова отдавна има научен интерес към тези старозаветни книги. В продължение на повече от две десетилетия тя последователно се занимава

с различни техни аспекти: автор е на първото пълно издание на славянската тълковна версия на Книгите на Малките пророци според южнославянското разклонение на традицията, на поредица статии и студии, посветени на реконструирането на техния превод, текстология и езикови особености, публикувала е в научната периодика няколко от изследваните и в настоящата книга жития. Въз основа на този богат опит, довел до яснота относно това кой е най-добрият начин за аналитичното им представяне, в монографията се предлага проучване и критическо издание на славянския текст на всичките дванадесет пророчески жития според сборника с Тълковни пророчества, съпоставен с втори, също толкова ранен техен превод, поместен в Симеоновия *Изборник*.

Още от първите три глави става ясно, че изследването е комплексно. В тях са представени най-напред исторически и културно-исторически сведения за пророците, а след това и обобщени данни за литературната традиция (еврейска, византийска) на създаването на различни легендарни биографични съчинения за тях и на двата старобългарски превода. На тези начални страници са представени и методологическите принципи, които Р. Златанова убедено защитава – необходимостта от критически издания като предпоставка за реконструиране на първоначалните преводи според старобългарската правописна норма и според приетите първични четения след сравнението както между преписите, така и със съответните гръцки източници. Прилагането на тези принципи спрямо пророческите жития е напълно възможно, тъй като става дума за относително кратки преводни текстове, които в славянските свидетели се препредават без значителни отклонения (огромното мнозинство от тях са очевидни грешки, спорни четения почти не се откриват). В тази част от труда на Р. Златанова са представени кратко подбраните източници. За превода в сборника с Тълковни пророчества са използвани осем преписа – южнославянски и източнославянски. Прави впечатление, че сред тях не са включени някои ръкописи, достъпни от доста години в интернет като дигитални копия – например №№ 63, 89 (ползван само частично по недовършеното издание на Н. Л. Туницки) и № 90 от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра и №№ 19 и 20 от сбирката на Московската духовна академия, всички от РГБ, Москва. Този недостатък не може да доведе до значителни несъвършенства, тъй като тези преписи са почти идентични помежду си, а освен това той се компенсира почти напълно от включения сред източниците препис в ръкопис № 727 от сбирката на Соловецкия манастир (в РНБ, Санкт Петербург), който възхожда към същия протограф, писан от Упир Лихий през 1047 г. в Новгород. За превода в Симеоновия *Изборник* като източник е послужил единствено преписът от 1073 г. Що се отнася до гръцките паралели, съпоставката е извършена с общо осем издадени версии на гръцкия текст. Преводът на житията в сборника с Тълковни пророчества, както доказва по-нататък Златанова, се намира в различна степен на бли-

зост с няколко византийски версии – т.нар. анонимна, на Доротей Тирски, на гръцките менологии и синаксари, на Теодорит Кирски в рамките на неговите тълкувания, но взети като цялост текстовете не съвпадат напълно с нито една от тях. Затова може би по-удачно решение би било, вместо да се подбира най-близкият до превода вариант, да се публикуват всички необходими за съпоставката гръцки версии, макар че, трябва да се признае, отсъствието им в езиково-текстологическото изследване на всяко житие до известна степен се компенсира от разночетенията, приложени към изданието на реконструирания им текст. По отношение на превода в Симеоновия *Изборник* близостта е преди всичко с една от версиите, приписвани на Епифаний Кипърски, но понякога и с втората анонимна версия, допълнена с християнски коментари, отчита Златанова. Всъщност навярно реалният извор за преводача е бил гръцкият прототип на сборника „Σωτήριος“. За всеки изкушен от допълнителни сравнения би било полезно да работи с третия том на изданието на Симеоновия *Изборник* (с. 1168–1178), в което е поместен по-обилен критически апарат за гръцкия текст.

Основното ядро от книгата на Р. Златанова се състои в последователно представяне на дванадесетте пророчески жития в двата им превода. Структурата на всяко едно от тези изследвания е идентична, като се спазва и еднообразна номерация: 0. Исторически данни за съответния пророк; 1. Темата и посланието на съответната библейска книга; 2. Съответното житие в старобългарски превод с богати отпратки към исторически, географски, културни реалии, които преводачите е трябвало да се опитат да предадат; 3. Текстологически анализ на всеки от двата превода в съпоставка с гръцките образци, придружен с изчерпателни сведения за езика и преводаческата техника; 4. Реконструкция на двата старобългарски архетипа с паралелен гръцки текст. Тази структура изключително улеснява ползването на книгата от изследователи, интересувачи се от определени аспекти на проучването или характеристики на средновековния текст, например различията спрямо гръцкия образец винаги се намират под 3.1.2., а наблюденията от съпоставката между двата превода – под 3.3. Избраният подход освен това предлага множество контексти, доколкото не се ограничава единствено до езиковите факти, а целенасочено и детайлно ги обвързва със смисъла, който без необходимите компетентни пояснения би останал неясен за всеки читател без специални познания в областта на библеистиката и богословието.

В края на книгата е поместена главата „Към езиковата характеристика на старобългарския превод“ (по-вярно би било – преводи), която има характер на обобщение. Погледът тук е обърнат: докато в предходните части за всяко житие са ексцерпирани езикови особености, в последната същите езиковите особености са събрани и разгледани заедно като свидетелство за превода в сборника с Тълковни пророчества и този в Симеоновия *Изборник*. Според анализа на Р. Златанова в първия са запазени някои по-архаични характерис-

тики, докато във втория се откриват по-скоро иновации. Особено интересна е синтезираната информация за лексикалните предпочитания на преводачите, за редките думи и най-вече за вариативността срещу една и съща гръцка лексема. Макар че материалът е събран от толкова кратки произведения, синонимните двойки, противопоставящи двата превода, са над 65, а ако към тях се прибавят и различните решения по отношение на дублетни граматически средства, това много ясно очертава съвпадението с една от най-важните черти на преводните и оригиналните текстове, възникнали в Източна България през IX и X в. Преводачите са освободени от твърда норма, напротив, те търсят еквивалент на гръцките оригинали според своето езиково чувство и в крайна сметка успяват да предадат добре един и същ изходен текст по различен начин, което показва и тяхната добра подготовка, и забележителните възможности на старобългарския език въпреки нуждата от изковаване на нови думи и нови понятия. До подобни заключения достигат немалко (сравнително скорошни) изследвания върху ранни многократни преводи на идентични гръцки образци от различни преводачи, а също и такива върху работата на един преводач над по-голям текст или няколко текста.

Изследването на Р. Златанова се нарежда сред важните съвременни постижения на българската медиевистика, доколкото на базата на една максимално изчистена методология и детайлен анализ достига до същностни характеристики, валидни не само за изследваните жития на дванадесетте малки пророци, но и отнасящи се до езиковите предпочитания и преводаческата техника в ранната старобългарска епоха като цяло. Този приносен труд е награда за дългогодишните усилия на своя автор и в много отношения може да служи за образец за бъдещите изследователи, посветили се на палеославистиката.

Явор Милтенов

Laudator temporis acti. Studia in memoriam Ioannis A. Božilov. Vol. I–II. София: Гугенберг, 2018, ISBN 978-619-176-131-9, 254-276.

През 2018 г. излезе от печат сборникът *Laudator Temporis Acti* в памет на изтъкнатия медиевист проф. Иван Божилов. Двата тома, със съставител проф. Иван Билярски, включват статии на повече от 50 водещи български и чуждестранни учени. Те обединяват проучвания, посветени на различни аспекти на хуманитаристиката. Разгледани са проблеми на историята, литературата, религията, правото и изкуството в широк хронологичен обхват – от времето на траките до началото на XIX в., макар че повечето от тях са посветени на Средновековието.

Статиите в първия том са обособени в два раздела – *Religio* и *Historia*. Първият от тях е посветен на религията и култовете. Иван Маразов разглежда отъждествяването на бога на гетите Залмоксис с древногръцкия Кронос и римския Сатурн. Анализирайки богат изворов материали – както писмени сведения, така и археологически материали, авторът обяснява сходствата между тях с това, че те са богове на безсмъртието. Ани Данчева-Василева обръща внимание на един интересен документ – *Едикт за толерантността* – от 311 г. След задълбочен анализ на изворите тя стига до извода, че трябва да се коригира тезата за издаване на *Едикта* в Сердика и да се утвърди сведението на Луций Лактанций за съставянето и обнародването му в Никомидия. В статията на Дмитрий Афиногенов *Мученичество Иерона в историческом и литературном контексте* се анализира Метафрастовата версия на съчинението, запазена по един препис от XI–XII в. Според изследователя текстът е създаден в последната четвърт на IV в. и преработен през IX в. от Симеон Метафраст, а след това и от неизвестен кападокийски книжовник. Ян Волски посвещава разработката си на направената от Иван Божилов класификация на „тези, които се молят“ – монаси, духовници, но и причислява към тях всички книжовници. Вниманието привлича статията на Димо Чешмеджиев за култа към св. Наум Охридски. Авторът прави преглед на всички известни извори за светеца и проследява развитието на култа от самото му възникване до пренасянето му в Хабсбургската империя през XVIII в. Последната статия от първия раздел е на Раду Паун и разглежда литургичната служба в румънската версия на Синодика в Неделята на православие, включен в печатен славяно-румънски Триод от 1700 г.

Вторият раздел на първия том започва с впечатляваща статия на Васил Гюзелев, посветена на Фружин, сина на цар Иван Шишман. Анализирайки различни извори, той коригира някои данни за живота на българина, като въпроса за участието му в кръстоносния поход от 1444 г. Принос на автора е обнародването на 11 писма на управата на Дубровник, които съдържат ценна

информация за биографията на Фружин. Телемахос Лунгис предлага интересна обобщаваща разработка за външната политика на Византия и нейното отражение върху ранносредновековна Европа. Той разглежда отношенията на империята с арабите, франките, хазарите, Папството, България, като проследява дългосрочните последици от дейността на византийската дипломация. Христо Димитров обръща внимание на един отдавна познат в науката, но все още неизяснен проблем – действията на византийския император Константин IV при Онгъла. Авторът оценява поведението на василевса като правилно и логично в контекста на тогавашната политическа ситуация и провеждането на Шестия вселенски събор. Анализирайки славянския превод на Хрониката на Георги Синкел, Анна-Мария Тотоманова прави интересни наблюдения за развитието на гръцката историография след иконоборството. Историческото съчинение е компилация, която освен текста на Синкел включва откъси от хрониките на Юлий Африкан и Теофан Изповедник. Отделните части представят различни концепции за историята и благодарение на тази разлика могат да бъдат идентифицирани текстовете от различните автори. Петер Шрайнер анализира преработката на Михаил Деволски на Хрониката на Георги Скилица, като обръща специално внимание на сведенията за българите в нея. Авторът разделя бележките на епископа на три групи, даващи информация за цар Самуил и неговите наследници, за въстанието на Петър Делян и за някои българи на византийска служба. Интересно е заключението на Шрайнер, че бележките на Михаил Деволски имат характер на самостоятелно произведение, описващо края на българската държава. Влада Станкович проучва християнизацията на българите в контекста на византийската политика за приобщаване на славяните. Внимание заслужава изводът му, че „битката за душите“ между Рим и Константинопол е сблъсък между централистката политика на Папството и по-дипломатичното отношение на патриарха и василевса. Компромисът на Империята спрямо българите ѝ осигурява надмощие, което предопределя византийското влияние в региона до края на Средновековието. С обобщаващ характер е статията на Харис Месис за образа на българите във византийските текстове от XI–XIV в. Отношението към българите е различно през всяко столетие. В началото на периода се подчертават религиозните различия, те са определяни като варвари, акцентира се върху богомилството като българска ерес. През XI–XII в. византийците се интересуват от етнографските особености на съседите си, описват тяхното облекло, бита и обичаите им. През XIII–XIV в. под влияние на исихазма византийците разграничават образите на светци и на покровители на светостта като символ на обединение на християните на Балканите. Франческо Дал Альо предлага на читателите интересни разсъждения относно възстановяването на българското царство през XII в. В периода на византийската власт етническият състав на населението се е променил значително, но въпреки това Асеновци определят себе си като българи, а действията си – като възста-

новяване на българската държава. В статията на Раймонд Детрез въз основа на византийски, фламандски и френски извори се разглеждат неизяснените обстоятелства около смъртта на Балдуин Фландърски. Ценно е наблюдението на автора, че средновековните писатели не само описват събитията, но и отразяват определено отношение към тях, повлияно от политическия живот на съвремението им. Адам Кулхави засяга един слабо проучен в науката въпрос – историческата памет за българските ханове във Второто българско царство; данните сочат, че споменът за първите владетели е бил запазен, но не е ясно до каква степен. Интересен поглед върху българо-дубровнишките отношения по време на управлението на Михаил II Асен предлага Елена Костова. Разглеждайки текстове (някои от които наскоро бяха въведени в научно обращение), тя стига до извода, че двустранните връзки се базират на по-ранното сътрудничество, но претърпяват по-нататъшно развитие, изразяващо се в установяването на политическо споразумение между двете страни. На обширен изворов материал се основава и проучването на Милияна Каймакова за отношението на цар Иван Александър към историята, безспорно доказателство за което са добавките към българския превод на Манасиевата хроника. В контекста на идеята за Търново като нов Цариград – Трети Рим, историческите съчинения се превръщат в програма за защита на независимостта на Българската църква и авторитета на столицата като център на православие. Изследването на Сашка Георгиева *Did Ivan Alexander's divorce in 1347 affect the tsar's relations with his father-in-law Ivanko Basarab* обогатява знанията за българо-влашките отношения през XIV в., като убедително доказва тезата за династичен брак между Иван Асен, третия син на цар Иван Александър, с негова братовчедка и племенница на Иванко Басараб. Андрей Пипиди проследява зараждането на мита за произход на власите от даките – в началото на XVIII в. влашките аристократи, свещеници и учители приемат гръцкия език за белег на висока култура и под влияние на византийски съчинения наричат себе си „даки”. Ценна за науката е статията на Йоан-Аурел Поп, в която той обнародва в оригинал и превод и анализира неизвестен исторически извор – писмо на дука на Милано Лудовико Сфорца от 16 февруари 1499 г., което съдържа информация за военните действия на османците и Полша срещу молдавския владетел Стефан Велики. Внимание заслужава статията на Олга Тодорова, посветена на слабо проучения проблем за християни робовладелци на Балканите през османския период; макар и оскъдни, запазените извори разкриват различните лица на робовладелството и показват толерантното отношение на християните към него. Интерес предизвиква проучването на Владимир Ангелов за сведенията за антични и средновековни паметници в западноевропейски пътеписи от XV–XVII в. Сведенията на пътешествениците невинаги са коректни от гледна точка на науката, но в тях се споменават надписи, църкви и крепости, много от които не са запазени до днес. Последната статия от раздела безспорно е с приносно значение за

науката. В нея Делян Русев разглежда османски текст от XVI в., който представя преработка на *Български апокрифен летопис*. Авторът обнародва съчинението на Кемалпашазаде, познато по три преписа, и прави подробен коментар на съдържащата се в него информация в съпоставка със сведенията от българския историко-апокалиптичен текст.

Не по-малко внимание заслужават и статиите, публикувани във втория том на сборника. Те са обединени в три раздела: *Ius, imperium, potestas; Litterae; Ars et archaeologia*. Първият, посветен на правото и властта, започва с обзор на Константин Танев за хармонията между юридическите и религиозните норми, в който се съпоставят начините за преодоляване на противоречията между тях в Западна Европа и във Византия. Мариам Чхартишвили анализира историческите съчинения в средновековна Грузия на базата на два наративни извора за Стефанос I. Доротея Валентинова прави подробен разбор на идеите на Салвиан Марсилски, автор от V в., за упадък на нравите в разпадащата се Римска империя; според него несправедливостта доминира в свят, който се е отрекъл от старите си богове. Интересен е анализът на славянската лексика в Титул XXXIX на *Прохирона*, предложен от Марияна Цибранска-Костова. Принос е включването на текста на правния паметник като приложение към публикацията. Любопитен поглед върху старобългарското правораздаване предлага Илия Илиев. Статията му е посветена на дейността на Димитър Хоматиан като ръководител на Охридското архиепископско съдилище. Анализирайки различни съдебни казуси, авторът разкрива безпристрастното отношение на архиепископа и неговия стремеж да бъде максимално снизходителен в рамките на закона и местното българско обичайно право. Стилианос Лампакис разглежда публичните речи на византийски владетели, включени в историческото съчинение на Георги Пахимер. В своята статия Бернар Думер разсъждава върху мястото на Венеция в Адриатика през XII–XVI в.; тя е не просто лидер на група обединени държави, а има черти на истинска империя, своеобразен мост между Изтока и Запада. Стефан Андрееску предлага на читателите любопитни разсъждения върху титулатурата на влашкия войвода Мирчо Стари. Статията на Мари-Елен Бланше е посветена на слабо известно в науката съчинение на Теодор Агалиан, което е едно от най-ранните сведения за антиуниатските настроения във византийското общество. Авторката разглежда текста като извор за Фераро-Флорентинския събор, но подчертава, че това е само един от аспектите на съдържащата се в него информация. Специално внимание заслужава статията на Иван Билярски за малко познати сръбски извори, свързани с църковното чинопоследование за владетелска коронация. Негов принос е обнародването на текста им по основен препис с приложени разночетения. Юридическият раздел на сборника завършва с материал на Андреа Янку за договарянето на собствеността в съда по данни за Влахия от XVIII и началото на XIX в.

Частта, посветена на литературознанието, е не по-малко приносна. Тя започва с публикация на Антонио Риго за първообраза на Синодика на пра-

вославието, съставен около 1351 г., и влиянието на учението на Григорий Палама върху него. Анализирайки лексемите, означаващи театрални и празнични зрелища, Татьяна Славова прави интересни наблюдения върху византийските реалии в преводите на старобългарските книжовници; наличието на повече от един славянски аналог на гръцки термин свидетелства за липсата на норма в старобългарския език. Анисава Милтенова засяга темата за реконструкцията на парабиблейските състави по материали от цикъла разкази за кръстното дърво. Задълбоченият анализ на препис от XIV в. позволява да се установи първообразът на съчинението. Принос на авторката е обнародването на текста в приложение. Малгожата Скорвонек разглежда образа на мага Валаам във втория славянски превод на византийската по произход *Историческа Палея*. Пенка Данова обръща внимание на непубликувания ръкопис *Дисертация за българите* на представителя на „дубровнишкия историографски кръг“ Игнат Джурджевич. Писателят не описва последователно историята на българите, а излага своите теории за техния произход, усядането им на Балканите и развитието на езика им. Предраг Матеич обръща внимание на личността на Пимен Максимович Софронов и неговата богата колекция от над 800 ръкописа и книги като част от Хилендарската научна библиотека на Университета в Охайо. Ценен принос съдържа статията на Елисавета Мусакова, която разглежда връзките на българските книжовници със Света гора през първата половина на XVII в. според данните в запазените в ръкописите техни приписки. Бележките хвърлят светлина не само върху историята на светогорските манастири, но и върху дейността на българските книжовни и калиграфски школи. Въпреки оскъдните сведения може да се предположи, че именно Света гора е центърът (или един от центровете), който координира книжовния живот в българските земи през XVII в. Разделът завършва с публикация на Саня Вулич за книжовното наследство на българския католически духовник Кръстьо Пейкич.

Третата част на книгата съдържа статии, посветени на изкуството и археологията. Първата от тях, с автор Иванка Гергова, е посветена на мощите на св. Климент Охридски, предполагаемите гробове и реликвиите, в които те са съхранени; за жалост, до днес са запазени само малка част от мощите на светеца. Елена Боек анализира миниатюрите във Ватиканския препис на Манасиевата хроника като начин на представяне на универсалната история и израз на владетелската идеология; интересни са наблюденията ѝ за връзката между утвърждаването на генеалогията на владетелите и излагането на световната история. Елка Бакалова и Любен Домозетски изследват портретите на владетели от фамилията на Асеновци в стенописи и миниатюри като своеобразна „визуална просопография“. Иконографията на всички запазени изображения следва византийския модел за изтъкване на божествената власт, но е израз и на определена династична пропаганда. Георги Геров анализира изобразяването на архангел Михаил като воин до входа на православните храмове. Иконографският тип се появява през втората половина на XIII в.

във Византия, през следващото столетие се доизгражда и разпространява в целия православен свят, като неговата символична натовареност постепенно се променя. Интерес представлява статията на Бисерка Пенкова върху сцената на Успението на св. Ефрем Сирий, изобразена в притвора на Бачковския манастир, като пример за атонските образци, следвани от зографите. Маргарита Кулумджиева разглежда образите на триликия ангел и триликия Христос в източноправославното изкуство като начин за представяне на Светата троица. Докато първият образ вероятно е повлиян от Палеологовия ренесанс, вторият произлиза от западното изкуство. Иван Йорданов публикува два български царски печата, намерени в Скопие – един на „Йона василевс“, вероятно цар Калоян, и един на цар Борил. Въз основа предимно на нумизматични данни Тенчо Попов търси отговор на въпроса дали Йоан Стефан е бил съцар на баща си Михаил III Асен. Казимир Попконстантинов и Росина Костова публикуват оловен печат на Георги, синкел български, намерен в с. Градец, Видинско, в съпоставка с други печати и епиграфски паметници, свързани със същата личност. Мариус Порумб предлага интересна разработка за даренията на светогорските манастири от трансилвански майстори на сребро; макар да са изработени през XVI–XVII в., те следват по-стари византийски образци. Статията на Николаос Мертзимекис разглежда ктиторските портрети и надписи в съборния храм на Зографския манастир като доказателство за многовековната история и традиция на тази обител. Изобразени са два портрета на византийски императори, един на българския цар Иван Асен II, четири на молдавски владетели, три на клирици и един на светско лице. Представянето им в цял ръст е белег на почит и признателност. Последната статия в сборника е „Реликви и дарове в някои църкви от времето на Второто Българско царство“ на Константин Тотев и Надежда Ботева. Проучването им е посветено на различни предмети – процесийни кръстове, енколпиони, закопчалки от книги и др., които при продължителна литургична употреба придобиват святост и се превръщат в реликви.

Двухтомният сборник, посветен на проф. Иван Божилов, представя статии на различна тематика, предопределена от широките научни интереси на българския учен. Голяма част от материалите засягат слабо проучени научни проблеми. Други предлагат обобщения и нови интерпретации на познати, но не напълно изяснени въпроси. Книгата въвежда в научно обращение също така редица неизвестни извори и материали от различни области на хуманитарното знание. Сборникът е антология от задълбочени изследвания, която обединява история, литература, право, изкуствознание. Той предлага не само разработки на високо научно ниво, но и отправни точки за бъдещи проучвания.

Деница Петрова

Мая Петрова-Танева. Помощница на царете: света императрица Теофана в южнославянската традиция. София: Издателски център Боян Пенев“, 2018. 335 с. ISBN 978-619-7372-16-8.

Култовете на светците, въведени в календара и чествани чрез посветените им агиографски и химнографски творби винаги са свързани с контекста на епохата, те представляват своеобразна идеологическа спойка на процесите и явленията, изразяват тяхната същина. Тяхното детайлно изследване изисква да се съчетаят в единство познания както за историческите извори, така и всестранны филологически анализи. Книгата представлява първото обобщаващо изследване върху рецепцията на култа към преподобната императрица Теофана и южнославянската традиция на произведенията в нейна прослава. Почитанието като светица на тази византийска августа – скромната, благочестива и милостива първа съпруга на император Лъв Мъдри (866–912), започва скоро след преждевременната ѝ кончина и бързо се утвърждава в Константинопол. Във Византия култът към нея запазва своя предимно столичен характер и висок статут – на покровителка на Македонската императорска династия и чудотворка, чиито мощи привличат множество поклонници.

Почитта към нея се разпространява по-широко на Балканите едва през XIV в., когато частици от нейните мощи са пренесени в Търново, а впоследствие – във Видин, Крушевец и Белград, за да достигнат отново до Константинопол, следвайки тъжната участ на престолниците след отоманското нашествие. Заемайки място най-напред сред търновския пантеон от светци, св. Теофана постепенно се превръща в небесна закрилница на управляващите балкански фамилии и, подобно на св. Петка (Параскева), в защитница на градовете, където е пребивавало ковчезето с нейни мощи. Странстването на тази реликва из Балканите е съпроводено с попълването и разпространението на свод от преводни и оригинални текстове в похвала на светицата: две проложни четива и житие – преведени от гръцки, служба – написана от Патриарх Евтимий Търновски, и параклис – съставен вероятно също от Евтимий, въз основа на службата.

В проучването на Мая Петрова-Танева са взети предвид досегашните изследвания върху византийската традиция на култа, направен е обзор на запазените гръцките текстове и са анализирани славянските произведения за възхвала на преподобната. Авторката се основава на комплексен анализ, при който данните от детайлния текстологичен разбор на текстовете, на езиковите им специфики и литературни особености се интерпретират в контекста на умело проведени извороведски прочити и съпоставки. Това несъмнено придава културологичен характер на целия труд.

Книгата включва увод с преглед на основната литература, засягаща поставената тема, шест глави, заключение и издание на текстовете; приложени са 12 илюстрации и списък с използвани славянски ръкописи. Отделните глави са посветени на следните проблеми: 1) историята на култа и неговата книжовна традиция във Византия, като е представен агиографският корпус от запазени гръцки извори (календарни упоменавания, синаксарни бележки, *Анонимното житие*, *Словото на Никифор Григора* и ранна неиздадена досега *Служба*); за да бъде запознат читателят с фигурата на светицата, е направен преразказ на непреведеното на славянски *Анонимно житие*; 2) историята на култа в България и Сърбия – с разглеждане на хипотезите за времето на пристигане на мощите в Търново и очертаване на обстоятелствата и спецификите при оформянето и разгръщането на почитанието към светицата сред южнославянските аристократичните кръгове; 3) преводите и славянската трансмисия на четивата за св. императрица Теофана, поместени в Простия и в Стишния славянски пролог, включително и особеното „слово“ за светицата (компилативно извлечение от Простия пролог), поместено в известния Бдински сборник, съставен през 1360 г. по поръка на царица Анна, съпруга на Иван Срацимир (1356–1396); 4) южнославянските преводи на написаното от книжовник на име Николай *Житие на св. императрица Теофана*, чийто гръцки оригинал не е съхранен; 5) нерешени или спорни проблеми около иначе добре проучената Евтимиева служба, посветена на св. Теофана (както и сръбските ѝ преработки), разгледани през призмата на съпоставителен анализ със съдържанието на агиографските творби за преподобната; 6) късни прояви на култа през XVI–XVIII в., който, след известно прекъсване вследствие на окончателното установяване на османската власт на Балканите, се разпространява и извън аристократичните кръгове чрез спомена за светицата – но вече не като покровителка на царската власт и градозащитница, а добила нова популярност като лице от *Разказа за Лъв Премъдри*, включен в новогръцката антология на Агапий Ландос *Чудеса Богородични*, и като една от многото светици, чието име се споменава в апокрифни *Молитви към всички светци*.

Покрай всички приноси на труда трябва да се подчертае, че основен акцент в него е поставен върху напълно неизследваното досега *Житие на света императрица Теофана* от „Николай, дякон от светата Велика църква на св. Лазар, епископ Дринополски“, което е запазено единствено в шест славянски преписа от края на XIV до началото на XVI в. (български, сръбски и молдавски). Щателният археографски, текстологичен и езиков анализ на изворовия материал довежда до установяването на два независими славянски превода и до възможността да се реконструира до известна степен изгубената днес гръцка творба. Макар диренията на изследователката да не стигат до неоспорима идентификация на византийския книжовник, автор на творбата, проучването ѝ е поредният пример за това как славянската традиция

възстановява изгубен византийски оригинал. Значение на откритие има не само среднобългарският превод на *Житие на света императрица Теофана* (означен с А), но повторният (вероятно сръбски) превод (означен с Б), който фактически е нововъведен в науката.

От своя страна, „разчитането“, което предлага Мая Петрова-Танева, на славянската адаптация на култа към византийската императрица Теофана и неговите български и сръбски специфики и трансформации, в което се съчетават исторически, историко-литературен и лингво-текстологически анализ, служи като модел на подобни бъдещи проучвания.

В края на книгата читателят има на разположение издание на всички житийни славянски текстове за св. императрица Теофана (без многократно публикувания вече текст от Бдинския сборник), както и *Разказа за Лъв Премъдри* и откъси от апокрифни молитви като свидетелства за по-късното почитание към светицата. Произведенията, които са известни по различни преводи, за удобство на сравнителното им четене са дадени паралелно. Творбите, които се публикуват за пръв път, представляват принос както в палеославистиката, така и във византологията.

Наред с безспорната ерудиция на изследователката и мярата ѝ както в преценката на чужди тези, така и в изграждането на своя позиция и заключения, сред основните достоинства на изданието трябва да се изтъкнат също изисканият стил и лекота в представяне на изложението. Те превръщат възприемането на обилната фактология, археографските сведения, кодикологическите и палеографски наблюдения, детайлните исторически, текстологически и езикови анализи в увлекателен разказ.

Диляна Петрова-Банкова

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

38/2019

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Жасмина Кръстева

Формат 70×100/16
Печатни коли 7

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISSN 1311-8544